

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
ÚSTAV SLAVISTICKÝCH A VÝCHODOEVROPSKÝCH STUDIÍ

Slavistika ve specializacích - serbistika

David Symon

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Studie současného studentského slangu v Banja Luce

Studies of contemporary student slang in Banja Luka

Vedoucí práce: doc. dr. G.-D. Nehring

Konzultant: Mgr. Sandra Vlanić

Rod podání: 2008

PROHLAŠUJI,

že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených
pramenů a literatury.

V , dne

Podpis

Sadržaj

<u>1. Ciljevi i baza analize</u>	4
1.1 <u>Stanje istraživanja</u>	4
1.2 <u>Ciljevi i pretpostavke</u>	6
1.3 <u>Teoretske osnove</u>	8
1.3.1 Studentski sleng i faktori njegovog postanka i razvoja	8
1.3.1.1 O pojmu sleng	8
1.3.1.2 Karakteristike slenga i njegova podjela	10
1.3.1.3 Karakteristike studentskog slenga	13
1.3.1.4 pristupi proučavanju studentskog slenga	16
1.3.1.5 Osnovni principi nastanka novih leksičkih jedinica studentskog slenga	17
1.3.2 Jezička situacija	19
1.3.2.1 Pojam jezička situacija	19
1.3.2.2 Determinanti jezičke situacije	21
1.4 <u>Baza za istraživanje studentskog slenga u Banjoj Luci</u>	24
1.4.1 Metode istraživanje	24
1.4.2 Uzorak	27
<u>2. Opis jezičke situacije u Banjoj Luci i pregled njenih determinanata koji utječu na studentski sleng</u>	33
2.1 <u>Vanjezički determinanti i njihov utjecaj na studentski sleng</u>	33
2.1.1 Demografski i politički faktori	33
2.1.2 Ekonomski i socijalni faktori	37
2.1.3 Kulturni faktori	38
2.1.3.1 Stanje pismenosti u Banjoj Luci	39
2.1.3.2 Značenje obrazovnih institucija	40
2.1.3.3 Mediji i njihova uloga u utjecanju na studentski sleng	41
2.2 <u>Jezički determinanti i njihov utjecaj na studentski sleng</u>	45
2.2.1 Standardni idiomi	45

2.2.1.1	Standardni idiomi na području Banje Luke danas	46
2.2.1.2	Utjecaj standardnih idioma na banjalučki studentski sleng	48
2.2.2	Dijalekti	45
2.2.2.1	Dijalekatska slika na području Banje Luke i pitanje gradskog govora	46
2.2.2.2	Osnovna obilježja istočnohercegovačkog tipa na području Banje Luke	47
2.2.3	Sociolekti i idiolekti	53
2.2.3.1	Sociolekti	53
2.2.3.2	Idiolekti	55
2.2.4	Strani jezici	56
<u>3. Rezultati istraživanja studentskog slenga na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci</u>		58
3.1	<u>Postupak kod analize rezultata</u>	58
3.2	<u>Leksikalna razina</u>	60
3.2.1	Izrazi vezani za studij (studentski sleng u užem smislu)	61
3.2.2	Ostali izrazi (studentski sleng u širem smislu)	65
3.3	<u>Funkcionalna (Komunikaciona) razina</u>	77
3.3.1	Funkcionisanje prema formi korištenja	78
3.3.2	Funkcionisanje prema sredini korištenja	79
3.3.3	Funkcionisanje prema čestoti korištenja	80
3.3.4	Funkcionisanje prema užoj / široj upotrebi izraza	81
<u>4. Zaključci analize</u>		83
	Resumé	86
<u>5. Izvori</u>		87
<u>6. Prilog</u>		91

1. Ciljevi i baza analize

1.1 Stanje istraživanja

Predmet ovog rada je studentski sleng u Banjoj Luci. Savremena jezička situacija u Banjoj Luci vrlo je složena i gotovo nije opisana u lingvističkoj literaturi, ni studentski sleng u ovom gradu dosad nije opisan.

Jedni od prvih lingvista na centralnim prostorima bivše Jugoslavije (Srbija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina) koji su počeli da opisuju sociolekte bili su Živko D. Petković (Jezik naših šatrovaca, 1928) i Josip Hamm (Dvije tri o govoru zagrebačkih srednjoškolaca, 1940). Kasnije, zanimljiva djela pisali su R. Uhlik: Ciganizmi u šatrovačkom argou i sličnim govorima (1954), Đ. Tešić: Prilog poznavanja šatrovačkog govora (1954), A. Šoljan-I. Slamnig: O šatrovačkom (1955), D. Vlajković: Rečnik frajerskih (šatrovačkih) reči i izraza (1966), M. Kuzmanović: Kreativnost žargonske tvorbe (1970) i dr.

U toj regiji dosad izašli su ovi rječnici slenga:

- A) Dvosmerni rečnik žargona srpskog žargona i žargona srodnih reči i izraza (Andrić, D., 1976, 2. izdanje 2005)
- B) Rječnik šatrovačkog govora (Sabljak, T., 1981)
- C) Beogradski frajerski rečnik (Imami, P., 2000)
- D) Rječnik hrvatskoga žargona (Sabljak, T., 2001)
- E) Rečnik savremenog beogradskog žargona (Gezrić, B., 2002)
- F) Rječnik sarajevskog žargona (Saračević, N., 2003, 2. izdanje 2007)
- G) Englesko-srpski, srpsko-engleski rečnik slenga (Hlebec, B., 2004)
- H) Žargon (Bugarski, R., 2003, 2. izdanje 2006)
- I) Rječnik istine (Abdagić, M., 2007)

Iako svaki rječnik slenga gubi aktuelnost praktički trenutkom izdanja zato što je osnovna karakteristika slenga njegova promijenljivost, ipak ovi rječnici pruža korisnu sliku svojedobnog oblika slenga, kao i određen poticaj za daljnje istraživanje.

Svaki od gore navedenih rječnika slenga ima svoje posebnosti. Andrićev rječnik je dvosmjernan (sleng-standard, standard-sleng) i u njegovom predgovoru se nalazi dobro teoretsko izlaganje o osobinama slenga, o njegovoj podjeli i problematici razgraničenja. Rječnik T. Sabljaka iz 1981. godine takođe je dvosmjernan, uvod je posvećen pregledu dosadašnjeg istraživanja. Njegov drugi rječnik iz 2001. je proširen i aktualizovan. On u svoje rječnike uključuje „samo riječi šatrovačkog govora područja Zagreba“¹. Za Beograd vezani su jednosmjerni (samo sleng-standard) rječnici Imamića i Gerzića. Imamić detaljno opisuje načine nastanka slengizama. Prednost Gerzićeva rječnika su primjeri uz izraze slenga, zajedno sa navedenim izvorima. Hlebec je izdao 'Englesko-srpski i srpsko-engleski rečnik slenga' sa svrhom naći stilski ekvivalentni prijevod. Svojevrsan je 'Rječnik sarajevskog žargona' koji zabilježava jedan period, kada se u ratu jedna zajednica govornika-žitelji grada Sarajeva našla u dugotrajnoj izolaciji u kojoj se jezik razvijao na specifičan način. Taj je rječnik dvosmjernan sa oko 6000 izraza slenga. Svi autori slengovskih rječnika bave se u manjoj ili većoj mjeri u uvodnim poglavljima teoretskim pitanjima slenga – problematikom nazivlja, njegovim nastankom, podjelom, odnosom prema standardnom jeziku, osobinama, itd. U tom pogledu važno je djelo R. Bugarskog 'Žargon' iz 2003. godine (dopunjeno i izdato drugi put 2006.) koje sadrži, pored prilično obuhvatnog rječnika slenga iz urbane beogradske sredine, opširno teoretsko izlaganje. Isti autor objavio je 2006. članak 'Žargon – da ili ne?'.

Osim Ranka Bugarskog koji je doprinio svojim radovima (npr. Lica jezika: 2001, Nova lica jezika: 2002, Jezik u društvu: 2004, Jezik i kultura: 2005) razvoju sociolingvistike u regiji (Srbija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina) važni su ovi autori: Milorad Radovanović (npr. Sociolingvistika: 2003) i Dubravko Škiljan (npr. Jezična politika: 1988, Javni jezik: 1998). Njihova sociolingvistička izlaganja pružila su određenu teoretsku podlogu za moj rad.

U novije vrijeme pojavili su se takođe specifične studije o leksici srednjoškolaca i studenata. To su npr. Rečnik đачkog žargona Valjevske gimnazije (priredio M. Šćepanović kao 'Imenoslov valjevske Petnice', 1997) ili rječnik niškog studentskog i srednjoškolskog govora (Nalazi se u okviru studije 'Žargon kao izraz učeničke kreativnosti' od J. Marković, 2003). O slengu studenata u Banjoj Luci nije još izašla nijedna publikacija.

¹ Sabljak, T.: Rječnik šatrovačkog govora. Zagreb, 1981. s.17.

1.2 Ciljevi i pretpostavke

1) Glavni cilj ovog rada je opisati i proučiti strukturu slenga studenata Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci ² s mogućim proširenjem na studente ostalih fakulteta Univerziteta. Radi se o opisu stanja savremenog (akademska godina 2007/08) studentskog slenga, a ne o razvoju studentskog slenga na toj ustanovi.

Opis slenga vrši se na: a) *leksikalnoj razini* i

b) *funkcionalnoj (komunikacionoj) razini*.

Vidjećemo koje će rezultate dati analiza studentskog slenga na FF UBL. Takođe, interesovaće nas koje od odlika studentskog slenga uopšteno mogu da važe i za banjalučki studentski sleng.

2) Uz ovaj glavni cilj vezani su podciljevi koji su istovremeno neophodna pretpostavka za analizu studentskog slenga u Banjoj Luci. Potrebno je naime odgovoriti na pitanje 'Kako izgleda jezička situacija u Banjoj Luci?' i navesti njene determinante (jezičke i vanjezičke) za koje pretpostavljam da utječu na jezičku situaciju i na formiranje studentskog slenga u Banjoj Luci. To su prema meni ³:

a) *Demografski i politički faktori*. Pretpostavljam da je od demografskih faktora važna nacionalna pripadnost studenata, što je povezano sa političkim faktorima koji zajedno utječu na jezičko planiranje i odabir standardnog jezika na koji se naslanja sleng.

b) *Ekonomski i socijalni faktori* u Banja Luci takođe su važni, jer i oni mogu utjecati na jezičko izražavanje studenata, to su npr. mogućnost zaposlenja poslije fakulteta ili finansijski uslovi tokom studija.

c) *Kulturni faktori*. Pretpostavljam da kulturni faktori, tj. stanje obrazovanja i pogotovo mediji, jestvuju u stvaranju okvira za funkcionisanje studentskog slenga na FF UBL.

d) *Standardni idiomi*. Standardni jezik/jezici tvore bazu na kojoj se temelji sleng. Istraživanje bi trebalo pokazati koji su to standardni jezici i u kojoj mjeri utječu na formiranje slenga studentata u Banjoj Luci.

² U daljnjem tekstu FF UBL.

³ Klasifikacija jezičkih i vanjezičkih determinanata i odlike klasifikacije, koja se koristi u ovom radu, od klasifikacija u drugim sociolingvističkim radovima objašnjene su u tački 1.3.2.2

e) *Dijalekti*. Pretpostavljam da studenti u ciljnoj grupi istraživanja govore istočnohercegovačkim dijalektom, koji je blizak standardnom jeziku, mogući su izuzeci pojedinaца koji dolaze iz drugih krajeva i čuvaju neke od osobina svog dijalekta. Pretpostavljam ipak da ovi dijalekti (uključujući i šćakavski ikavski) imaju minimalan utjecaj na studentski sleng u Banjoj Luci.

f) *Sociolekti i idiolekti*. Iako je teško uspostaviti tačnu mjeru utjecanja ovih idioma, takođe i za njih pretpostavljam da ulaze u jezičku situaciju i da sudjeluju na formiranju studentskog slenga.

g) *Strani jezici*, odnosno elementi stranih jezika. Pretpostavljam da su oni nezanemarljiv faktor koji aktivno utječe na vokabular studentskog slenga.

Takođe, za početak korisno je objasniti ono što nije cilj ovog rada.

S obzirom na ograničenu prirodu ovog rada, neću se baviti pitanjem 'Da li studentski sleng u Banjoj Luci ima specifičnu leksiku?', ne radi se o komparativnoj studiji koja bi uspoređivala pronađene izraze sa onim izrazima koji se nalaze u svakom od izdatih rječnika slenga na sprsko-hrvatsko-bošnjačkom jezičkom prostoru.

Dalje, cilj nije ograničenje slenga od drugih idioma jezičke situacije. Naime, ne bavim se pitanjem da li određen izraz pripada slengu ili ne, nego navodim one izraze za koje su se studenti izrazili da ih koriste i da prema njima pripadaju slengu. Tako moj rad u širem shvatanju može služiti kao opis govora studenata u nezvaničnoj komunikaciji, za koji upotrebljavam naziv studentski sleng.

Naprotiv, istraživanje bi trebalo da pruži odgovore na pitanja tipa:

Da li postoji studentski sleng u Banjoj Luci?

Da li su studenti svjesni postojanja studentskog slenga?

Da li je studentski sleng dio opšteg/šireg slenga?

Da li opšte karakteristike studentskog slenga važe i za studentski sleng na FF UBL?

Da li postoje razlike između slenga studenata pojedinih predmeta na FF UBL?

Da li je moguće od istraživanja napraviti generalizaciju za sve studente UBL?

Uopšteno rečeno, važnost proučavanja slengova uopšte u posljednje vrijeme raste. Sociolekti koji stoje izvan prostora standardnog jezika pripadaju lingvistici i njihov opis može da donese pozitivne rezultate nauci o jeziku. Proučavanje studentskog slenga na lingvistički interesantnom području Banje Luke predstavlja izazov posebno zbog svog geografskog i

sociolingvističkog položaja. Nalazi se naime na granici između panonskog i dinarskog prostora i na granici više kulturnih utjecaja. Kao posljedica skorašnjih političkih promjena postala je Banja Luka centar jedne administrativne cjeline u formi samostalne države (republike u državi). U njoj se vodi samostalna jezička politika koja ima mnogo utjecaja sa strane. Interesantno je pratiti u njoj jezičke pojave i njihov razvoj, na primjer stanje standardnih idioma, dijalekata, sociolekata.

U svom radu koji se bavi upravo studentskim slengom služim se sekundarnom literaturom, pomoću nje definišem pojmove 'jezička situacija', 'determinanti jezičke situacije' i 'studentski sleng'. Glavni dio istraživanja vodio se na terenu gdje sam koristio metodu upitnika i druge sociolingvističke metode. Pronađeni podaci o savremenom studentskom slengu u Banjoj Luci, tj. o tome kako izgleda leksički inventar govora studenata na UBL i o tome u kojim okolnostima se izrazi koriste, predstavljaju samo početak daljnjih istraživanja na koje se drugi mogu nadovezati.

Ovaj rad je napisan na srpskoj ijekavici zbog govora u Banjoj Luci, latinicom radi šire dostupnosti.

1.3 Teoretske osnove

1.3.1 Studentski sleng i faktori njegovog postanka i razvoja

1.3.1.1 O pojmu sleng

Za označavanje pojedinih *jezičkih ostvarenja sociolekata* lingvisti se služe raznim terminima.⁴ Najčešći termini su sleng, žargon i argo⁵, onda slijede šatrovački⁶ i frajerski⁷, ili

⁴ Kao ilustracija služi šarenilo naziva nekih od rječnika slenga izdatih na području srpskog, hrvatskog i bosanskog jezika u posljednje vrijeme: Dvosmerni rečnik žargona (Andrić, D., 1976), Rječnik šatrovačkog govora (Sabljak, T., 1981), Beogradski frajerski rečnik (Imami, P., 2000), Rječnik hrvatskoga žargona (Sabljak, T., 2001), Rečnik savremenog beogradskog žargona (Gezrić, B., 2002), Rječnik sarajevskog žargona (Saračević, N., 2003), Englesko-srpski, srpsko-engleski rečnik slenga (Hlebec, B., 2004).

pak označavanja govora po pojedinim jezičkim grupama: npr. govor mladih. Drugi, ređi, termini su na primjer: specijalni jezici ⁸; „socijalno narječje, društveno narječje, specijalno narječje, slojevito narječje, društveni govor, radni govor, slojevit govor, i dr.“ ⁹ Izrazi koje se shvaćaju najšire i koji stoje na višem nivou (nego što su npr. šatrovački ili agro) su 'sleng' (iz engleskog) i 'žargon' (iz francuskog).

Bugarski se služi terminom **žargon**, po njemu se žargonom može nazvati „svaki neformalni i pretežno govorni varijetet nekog jezika koji služi za identifikaciju i komunikaciju unutar neke društveno određene grupe-po profesiji, socijalnom statusu, uzrastu i slično-čije članove povezuje zajednički interes ili način života, a koja uz to može biti teritorijalno omeđena.“ ¹⁰ Shvata žargon kao okvir i ostale termine kao moguće varijante za pojedine žargone. ¹¹ Na sličan način je žargon drugdje definisan kao „govor određene društvene grupe

⁵ **Argo** (*franc.argot*) se definiše kao „govor društveno izolovanih slojeva, tajni govor.“ („*mluva vrstev spoločensky izolovaných, tajná mluva*.“ Hubáček 1981: 13, usp. Kellner, A.: Úvod do dialektologie. Praha, 1954. s.74-81) Ovi govori „simbolički identificiraju izvjesnu grupu u odnosu prema drugim grupama“ (Škiljan 1998: 130) Dok ga neki sociolingvisti na ovaj način upotrebljavaju u širokom i neodređenom smislu i zamijenjuju ga sa žargonom/slengom, drugi ga shvaćaju kao strogo određen (Simeon, R.: Enciklopedijski rječnik lingvističkog nazivlja. Zagreb, 1969. tom I. s.103). Na primjer autor Rječnika sarajevskog žargona drži da argo kao tajni jezik 'podzemlja' „predstavlja poseban vid žargona.“ (Saračević, N.: Rječnik sarajevskog žargona. Zenica, 2003. s.8–9) Slično ga smatra i D. Šipka kad uz termin argo navodi ove karakteristike upotrebe: „u zatvorenim grupama sa negativnim vrednostim predznakom i 'tajnim' funkcionisanjem jezika, prvenstveno radi prikriivanja komunikacije od drugih –npr.kod kriminalaca.“ (Šipka, D.: Osnovi leksikologije i srodnih disciplina. Novi Sad, 1998. s.74).

⁶ Termin **šatrovački** potječe od riječi 'šator', prvenstveno je to bio govor Roma koji su živjeli pod šatorima i čiji govor je trebalo da bude nepoznat ostalim grupama ljudi; kasnije je kod nekih autora bio proširen na govor izvjesne grupe ljudi koja je zatvorena, npr. šatrovački govor srednjoškolaca, delikvenata, narkomana, studenata, kriminalaca, itd. (Sabljak, T.: Rječnik šatrovačkog govora. Zagreb, 1981. s.5). Ovaj je pojam tradicionalan, iako se ponekad koristi, zastario je. (Na primjer T. Sabljak, autor Rječnika šatrovačkog govora, kasnije se prestao zalagati za ovaj termin i njegov rad iz 2001. nosi ime Rječnik hrvatskoga žargona. Usp. Bugarski 2003: 12) U današnjem značenju se pojam 'šatrovački jezik' odnosi samo na produktivan način tvorbe slengizama preuređenja slogova u okviru jedne riječi. (Petrov, Matić 2006: 976) „Mnogi lingvisti pod šatrovačkim govorom podrazumijevaju žargon mladih (u užem smislu, govor uličara, lopova, kriminalaca i sl.), a često ga poistovjećuju sa argoom.“ (Saračević 2003: 10) Međutim, šatrovački jezik kao specifičan oblik slenga smatra se idiomom „u kojem je leksika zasnovana na metatezi / permutaciji slogova (...) kako bi se govor učinio što nerazumljivi i zagonetniji, npr: đido–dodi, mojne–nemoj, žibje–bježi i sl.“ (Saračević 2003: 10)

⁷ Termin **frajerski** je noviji. Iako se ponekad koristi, izašao je iz mode (Bugarski, R.: Žargon. Beograd, 2003. s.12), značenje ove riječi ('Frajer' *m /njem./ žarg.* 1.a. muška osoba b. momak koji se pomodno oblači i sl. i nastoji se time istaknuti u svojoj sredini 2. *deprec.* a. površan mladić; nespretjaković b. onaj od kojega nema koristi; pustahija. Anić, V.: Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb, 1991. s.153) promijenilo se, predstavlja više „trenutnije pojedinačne nego trajnije grupne karakteristike.“ (Andrić, D.: Dvosmerni rečnik žargona. Beograd, 1976. s.7)

⁸ Škiljan 1998: 130

⁹ „*sociální nářečí, společenská nářečí, speciální nářečí, vrstvová nářečí, společenská mluva, pracovní mluva, vrstvová mluva, aj.*“ Hubáček 1981: 9

¹⁰ Bugarski 2003: 9

¹¹ Bugarski 2003: 11

ili profesionalne zajednice; šatrovački, slang: ž.velegradske periferije; ž. lopova, argo; trgovački, studentski ž. (...)“¹²

Izraz **slang** se počeo koristiti približno u polovini XVIII vijeka u Engleskoj i izvorno se odnosio na vulgarni jezik. Ovaj termin vjerovatno potječe iz engleskog *s'language*, u značenju nečiji jezik.¹³ Postoje međutim i druge interpretacije nastanka ovog termina.

Uz odrednicu 'sleng' u Enciklopedijskom rječniku lingvističkog nazivlja stoji: „1. izvorno, specijalni rječnik i idiomi kriminalaca, skitnica itd. kojemu je svrha da sadrije od neupućenih sadržaj razgovora (...) 2. specijalni rječnik i idiomi ljudi istog zanimanja, iste socijalne sredine itd.(...) 3. razgovorni, kolokvijalni jezik koji je izvan konvencionalne ili standardne upotrebe (...)“¹⁴ U novijoj češkoj lingvističkoj terminologiji sleng se definiše kao „svojevrnsni dio narodnog jezika koji je u obliku književnog ili neknjiževnog sloja specifičnog nazivlja (samostalna riječ ili frazem), realizovan u uobičajenom, najčešće poluoficijelnom i neoficijelnom jezičkom kontaktu ljudi koji su vezani za isto radno mjesto ili imaju zajedničku sferu interesa, služi kako za specifične potrebe jezičke komunikacije tako i kao sredstvo izražavanja pripadnosti nekoj sredini ili interesnoj sferi.“¹⁵

Odabir pojma 'sleng' se oslanja na njegovo korištenje prije svega u modernoj češkoj i u engleskoj sociolingvistici. 'Sleng' se u ovom radu upotrebljava u značenju svojevrsnog ostvarenja sociolekta koji je na istom nivou sa alternativnim terminom 'žargon' i čije su podvrste argo, šatrovački, govor studenata, muzičara, sportaša i sl.

1.3.1.2 Karakteristike slenga i njegova podjela

Fond riječi slenga se proširuje generalno „kao rezultat osobenog, spontanog i po pravilu usmenog verbalnog stvaralaštva.“¹⁶ Riječi slenga po pravilu ne izrastaju postepeno, „najčešće su plod trenutnog izmisla, intelektualnog ili iracionalnog,“¹⁷

¹² „mluva určité společenské skupiny nebo pracovního společenství; hantýrka, slang: ž. velkoměstské periférie; zlodějský ž., argot; kramářský, studentský ž. (...)“ Havránek B. et al.: Slovník spisovného jazyka českého. Praha, 1971. tom III. s.902.

¹³ Hubáček 1981: 9

¹⁴ Simeon, R.: Enciklopedijski rječnik lingvističkog nazivlja. Zagreb, 1969. tom II. s.417

¹⁵ „svěbytná součást národního jazyka, jež má podobu nespisovné nebo hovorové vrstvy specifického pojmenování (jednoslovných i frazémů), realizované v běžném, nejčastěji polooficiálním a neoficiálním jazykovém styku lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo stejnou sférou zájmů a sloužící jednak specifickým potřebám jazykové komunikace, jednak jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či k zájmové sféře.“ Bachmannová, J. et al.: Encyklopedický slovník češtiny. Praha, 2002. s.405

¹⁶ Bugarski 2003: 14

Jezičke karakteristike slenga su: ekspresivnost koja se prema standardnom jeziku izražava određenom sinonimijom, u području ekspresivnog izražavanja dolazi do semantičkog pomaknuća značenja riječi ¹⁸. Dalje inovativnost za izmišljanje novih leksema i frazema, njegova bogata asocijativnost, živahnost. ¹⁹ Od ostalih karakteristika ²⁰ slenga **uopšteno**, koje se odnose takođe i na studentski sleng, treba da se istakne prije svega njegova nestandardnost (sleng stoji izvan standardnog jezika, ali ne sasvim jer iz njega proizilazi), komunikacijska funkcionalnost (ova tačka je osnovna pretpostavka koja mora biti ispunjena) i njegova anonimnost (obično se ne zna od koga izraz potječe i kako je nastao).

Postavlja se pitanje **omedjenja ili ograničenja slenga**, gdje sleng počinje i gdje se završava, šta je moguće u sleng uvrstiti, a šta više slengu ne pripada. Ovo pitanje je izazov za lingviste koji se bave slengom, autor dvosmjernog žargonskog rječnika Andrić svjestan je toga da „pojam žargona živo oscilira od jezika struke do jezika ulice.“ ²¹ Osim stručnih termina, imamo broj riječi koje počinju da funkcionišu kao dio standardnog jezika, onda ima riječi koje stoje na granici sa dijalektizmima, ima i riječi koje bi se mogle uvrstiti u kolokvijalni govor, odnosno razgovorni, jezik. Dalje ima riječi kojima su autori pojedinci inspirisani trenutnom situacijom ²² i koje ne mogu da se smatraju slengizmima. Vidi se, dakle da je situacija vrlo složena. Ne možemo jednostavno da napravimo oštru granicu između slenga i drugih idioma. Ovo isto važi i za podjelu slenga. „Ranije, žargon je bio jezik užih grupa, ali danas, skoro svuda u svetu se te grupe mnogo više mešaju, mnogo šire i brže razmenjuju informacije jedna o drugoj.“ ²³

Mного je truda bilo uloženo da se opiše problematika slenga, o njegovoj **podjeli** postoje različita mišljenja, autori se prilično razlikuju. Navodim nekoliko primjera mogućeg rješenja podjele ove jezičke pojave na podtipove.

Svojevrsan je primjer podjele kod Dž. Jahića koji izdvaja 'žargon u užem smislu' kada se unutar slenga/žargona mogu javiti i podslengovi/podžargoni, navodi primjer pojedinih

¹⁷ Andrić 1976: 16. Stanje proširivanja leksike i ukupnog obima slenga se u raznim jezičkim sredinama razlikuje. „U srpskom jeziku taj fond reči relativno je skroman, bar ako se uporedi s odgovarajućim registrima u francuskom ili američkom engleskom (Klajn 1996: 80)

¹⁸ Hubáček 1981: 86

¹⁹ Andrić 1976: 7

²⁰ Za ostale karakteristike o slengu uopšte vidi: Hubáček 1981: 19 i Andrić 1976: 13-15

²¹ Andrić 1976: 7

²² Takozvani 'okazionalizmi', vidi Bugarski 2003: 114 ili 'jezička šifra', vidi Andrić 1976: 8

²³ Andrić 1976: 10, vidi i Kovačević, B.: Hrvatski žargon i hrvatski žargoni. In: Rasprave za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Knj.27/2001. s.380

sportskih grana i disciplina (npr. žargon gimnastičarski, atletski, fudbalski, itd.). 'Žargonom u širem smislu' shvaća sleng/žargon koji je zajednički većinskoj populaciji i koji može nastati u izuzetnim okolnostima, npr. ratni žargon Sarajeva.²⁴

Osnovni tip podjele slenga je podjela prema tipu društvene grupe, na sleng:

1) profesionalni

1) interesni.

Škiljan dijeli 'specijalne jezike' na: profesionalne žargone (koji služe za komunikaciju specifičnih sadržaja, profesionalno zanimljivih samo određenoj grupi govornika), tajne jezike (neka profesija komunicira u želji da ih oni koji nisu članovi te grupe ne razumiju) i argoe (koji simbolički identifikuju izvjesnu grupu u odnosu prema drugim grupama).²⁵ Bugarski ističe da u okviru podjele 'žargona' ne postoje čvrste granice i da je uopšteno teško napraviti jednu odgovarajuću podjelu. Njegova podjela²⁶ razlikuje tri osnovne podtipove žargona: stručni, subkulturni i omladinski. Druga moguća podjela navodi sleng 'profesionalni' (gdje je glavna funkcija saopštenje) i 'grupni', odnosno 'interesni' (gdje uz funkciju saopštenja figuriraju takođe emocionalni elementi)²⁷ U istom duhu je i Nekvapilova podjela socijalnih sredina na obavezne i fakultativne.²⁸

Interesni sleng karakterizovan je svojom velikom promjenljivošću, ekspresivnošću, i sklonosti igranju sa jezikom; dok je leksika profesionalnog slenga bliža terminima.²⁹ Većina čeških sociolingvista situira govor u studenata interesni sleng.³⁰ Drugi sociolingvisti³¹ ga, naprotiv, svrstavaju u onu prvu, profesionalnu grupu, odnosno u obaveznu sredinu. Granica između interesnog i profesionalnog slenga nije uvijek jasna i čvrsta. „Studijum je u suštini određena vrsta profesije – ali interesni element istupa izrazito naprijed.“³² Studenti ipak studiraju dobrovoljno i ne dobijaju plaću.

Na osnovu gore navedenih argumenata, ja se priklanjam svrstavanju studenata u interesnu društvenu grupu, uz napomenu da sam svjestan granice krhkog i neodređenog karaktera koja postoji između profesionalne i interesne jezičke grupe.

²⁴ Usporedi Jahić 2000: 66-67

²⁵ Škiljan 1998: 130

²⁶ Bugarski 2003: 11

²⁷ Hubáček 1981: 16

²⁸ Nekvapil, J.: On the Communicative Approach to the Study of Slang, s. 202. In: Chloupek, J., Nekvapil, J.: Reader in Czech Sociolinguistics. Praha, 1986.

²⁹ Klimeš, L.: Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České republice a ve Slovensku v letech 1920-1996. Plzeň, 1997. s.7

³⁰ Vidi Kellner 1954: 77, Havránek 1971: 373, Klimeš 1997: 7, Hugo 2006: 36

³¹ Škiljan 1998: 130, Nekvapil 1986: 202

³² „*Studium je vlastně určitým druhem zaměstnání – ale výrazně do popředí vystupuje zájmový prvek.*“ Klimeš 1997: 7

Jezička grupa je kao „društvena grupa definisana jezikom kojim se služi, i da ona stoji u određenim korelacijama sa drugim društvenim grupama, drukčije definisanim: etnički, nacionalno, politički, regionalno, socijalno, konfesionalno, profesionalno, zatim prema polu, uzrastu i na druge načine.“³³ Jezičke grupe na sebe međusobno utječu, štaviše jedan govornik obično spada u više jezičkih grupa. „Pojedinačni govornik može participirati u većem broju različitih jezičkih zajednica.“³⁴ Tako na primjer jedan mladi čovjek u Banjoj Luci može da bude pripadnik ovih jezičkih zajednica: nacionalna (npr. srpska, koristeći srpski standardni jezik), dijalekatska (služeći se istočnohercegovačkim dijalektom zapadnobosanske provenijencije), od socijalnih jezičkih zajednica studentska, muzička, sportska, itd.

Iz navedenih polazišta proizilazi da je teško napraviti čvrstu granicu u vezi razgraničenja studentskog slenga. Studentski sleng samo je jedan od ogranaka tzv. slenga mladih / omladinskog slenga³⁵ koji je opet ogranak još šireg okvira – ‘opšteg slenga’ (tj. slenga u širem smislu). Studentski sleng gledano u užem smislu su izrazi vezani samo za studij. U širem smislu studentski sleng je poistovjećen sa cjelokupnim izražavanjem studenata u nezvaničnim situacijama gdje studenti u svoj rječnik uključuju takođe izraze iz drugih slengova. Stoga su leksičke jedinice, koje su dobijene analizom slenga u Banjoj Luci, razvrstane u ovom radu prema slijedećem ključu: 1) studentski sleng u užem smislu, 2) studentski sleng u širem smislu.

1.3.1.3 Karakteristike studentskog slenga

Studenti predstavljaju specifičnu³⁶ jezičku grupu koja ima zajedničke interese i ciljeve, spaja ih npr.:

³³ Bugarski 2004: 18. Takođe kod jezičke grupe, odnosno jezičkog kolektiva, se susrećemo sa više mogućih termina: Jezički kolektiv je „određeni sastav ljudi koji su među sobom povezani određenim formama međusobnog socijalnog djelovanja,“ („*určitý soubor lidí, kteří jsou mezi sebou spojeni i určitými formami vzájemného sociálního působení.*“ Švejc, Nikolskij 1983: 93) „socijalna grupa (...) čija je homogenost odražena na temelju određene frekvencije različitih tipova međusobnih socijalnih kontakata i koja je odvojena od ostalih grupa ekstremno niskom ili skoro nikakvom frekvencijom ovih kontakata.“ („*sociální skupina (...), jejíž homogenost se udržuje na základě určité frekvence různých typů vzájemných sociálních styků a která se odděluje od ostatních skupin extrémně nízkou nebo přímo nulovou frekvencí těchto styků.*“ Gumperz, J.J.: Tipy jazykových obščestov, In: Novije v lingvistike, Moskva, 1975, sv.7, s.186-187) Jezička grupa može da se formira na različitom temelju: „i oko pojedinog jezika, i oko dijalekta, i oko sociolektu, i oko svakog drugog idioma bilo na kojoj razini.“ (Škiljan 1998: 123)

³⁴ Škiljan 1998: 123

³⁵ Kosanović, M.-M.: *O slovenskoj žargonskoj leksici učenika i studenata*. In: Slavistika VIII (2004), s.118

³⁶ „Studentski sleng je starosno ograničen sociolekt jedne grupe (tj. jezik ili stil jezika određene grupe, određenog kolektiva), koji se koristi za neslužbenu usmenu komunikaciju. Kao jezička pojava se formira prije svega vlastitim rječnikom i tvorbenim inventarom.“ („*Studentský slang je věkově ohraničený skupinový sociolekt (tj. jazyk nebo jazykový styl určité skupiny lidí, kolektivu), používaný při neoficiální ústní komunikaci. Jako*

1) Obrazovanje gdje se studenti mogu sa novim znanjima stvaralački uočiti. Izraz toga može biti npr. ispit kao posebna pojava koja je zajednička svima i o koja je česta tema konverzacija studenata.

2) Život studenata u slobodnom vremenu, uključujući zabavu, sport, putovanje i sl. Takođe i ovdje za posebnu komunikaciju služi sleng.

Prema tome studentski sleng je **komunikacijski funkcionalan** i upotrebljava se u neoficijalnim situacijama uz izuzetke uglavnom kada su prisutni samo studenti. Kod ove tačke igra ulogu čestoća kontakata studenata, koja utječe na veće/manje slengovski obojeno izražavanje studenata. Uz čestoću kontakata potrebno je uzeti u obzir takođe okolnosti kontakata i bliže specificirati komunikativnu situaciju.³⁷ Komunikacija među studentima može se odvijati npr. na hodniku fakulteta/u menzi/u studentskom kafiću ili na sasvim drugom 'nestudentskom' mjestu. Predmet govora mogu biti teme vezane za studij, npr. atestacije, profesori, sadržaj predavanja; ili bilo koja druga 'nestudentska' tema.

Dalje, studentski sleng je **ekspresivan**. Stvaraoci studentskog slenga su mladi ljudi koji su skloni otvorenijem izražavanju svojih osjećaja nego stariji ljudi, nemaju toliko društvenih prepreka. Važnu ulogu igraju takođe i psihičke osobine pojedinih studenata, dok su neki više rezervisani, drugi su ekspresivniji u svom jezičkom izražavanju.³⁸ Jezik je shvatan kao „igra i zabava, dobar provod, i mladi se u njemu osjećaju komotno i prijatno.“³⁹ One jezičke karakteristike, koje važe za sleng uopšte, uključujući njegovu ekspresivnost, inovativnost za nove izraze i asocijativnost, važe takođe i za studentski sleng.

Studentski sleng je **povezan sa slengom srednjoškolaca**⁴⁰. Svaki student je prvo bio srednjoškolac i na fakultet sa sobom unosi elemente srednjoškolskog slenga. Na osnovu

jazykový jev se formuje hlavně vlastním slovníkem a slovotvorným inventářem.“ Straková, V.: Sofijský studentský slang. In: Na východ 4/2001), usp. Hugo 2006: 36

³⁷ Vidi Radovanović 2003: 174

³⁸ Usp. Hubáček 1981: 86, Zarębina, M.: Oryginalność czy wulgarność? (O slangu studenckim). In: Język w przeszerzeni społecznej. Uniwersytet Opolski, Opole, 2002. s.239

³⁹ Bugarski 2003: 38

⁴⁰ Za češkog čitaoca mora da se navede napomena se u ovom radu pojavljuju dva različita naziva slenga (srednjoškolski/studentski) prema tipu institucije (srednja škola/visoko obrazovanje). Znači studentski sleng je samo sleng studenata na fakultetu (Za razliku od češke sredine gdje se riječ 'student' odnosi takođe na srednjoškolce, tako da kada se pišu članci i izdaju knjige, 'studentski sleng' izgleda da ima više posebnosti nego u slučaju srpske, hrvatske ili bošnjačke sredine).

literature ⁴¹, se vidi da je srednjoškolski sleng bogatiji. Prvi razlog za to, koji je diskutabilan, je zrelost, mlađi su prosječno maštovitiji u izmišljanju novih izraza i 'slobodniji' što se tiče njihovog korištenja. Drugi razlog je sigurniji, to je veća zatvorenost jezičke grupe koja je povezana sa čestoćom kontakata. Đaci su u jednom razredu, čiji sastav se samo rijetko mijenja, njihov je broj mali. Studenti, naprotiv, zavisno od tipa studija raspoređeni su u različite studijske grupe ili pohađaju različita predavanja, dolaze u kontakt sa većim brojem ljudi, ova grupa nije toliko zatvorena kao ona srednjoškolska.

Iz toga proizilazi da je studentski sleng **promjenljiv**. Vrijeme između upisivanja na fakultet i diplomiranja prekratko je za kompletno učvršćenje jednog posebnog studentskog slenga. „Ova činjenica ne pridonosi većoj stabilizaciji izraza slenga, naprotiv ona podržava njihovu promjenljivost.“ ⁴² Iako u određenoj mjeri dolazi do preuzimanja već učvršćenih slengizama od starijih studenata, studentski sleng otvoren je za nove varijacije. Pojava promjenljivosti studentskog slenga (i slenga uopšte) povezana je takođe sa stvaranjem novog izraza zbog sve više rastuće specijalizacije ljudske djelatnosti. „Krajnje je teško dobiti kakav precizan i hronološki omeđen prikaz leksičkog razvoja. Pokušaji te vrste (...) obično posle nekoliko godina gube svaku aktuelnost.“ ⁴³

Za kraj opisivanja karakteristika studentskog slenga kao takvog važno je da se navede jedna njegova važna karakteristika, naime da **studentski sleng ne može da stoji sam po sebi**. On se uvijek oslanja na druge jezičke idiome ili iz njih u izvjesnoj mjeri crpi, nema čvrstih granica između studentskog slenga i standardnog jezika, odnosno dijalekta, kao i između studentskog slenga i drugih slengova. ⁴⁴ „Jasno je da individualac, koji se kreće u određenoj sredini, ne koristi samo sleng koji je za datu sredinu specifičan.“ ⁴⁵ Predmet razgovora su i druge teme, ne samo one vezane za studentsku sredinu. U govoru studenata mogu da se jave brojni izrazi iz drugih slengova, onda dijalektizmi, vulgarizmi koji pripadaju opštoj leksici govornog jezika, itd.

⁴¹ „Studentskim slengom smatra se sloj specijalnih nestandardnih izraza i fraza, koje obilježuju neutralnu jezičku komunikaciju među studentima u prvom redu srednjih, manje pak visokih škola.“ („*Za studentský slang se považuje vrstva speciálných nespisových názvů a obrátů, jimiž je charakterizována běžná jazyková komunikace mezi studenty zejména škol středních, méně škol vysokých.*“ Hubáček 1981: 86)

⁴² „*Tato skutečnost nepřispívá k velké stabilizaci slangových prostředků, ale spíše podporuje jejich proměnlivost.*“ Straková, V.: Sofijský studentstký slang. In: Na východ, 4/2001, usp. Hubáček 1981 :86

⁴³ Klajn 1996: 79-80

⁴⁴ Usporedi Andrić 1976: 10, Marković, J.: Žargon kao izraz učeničke kreativnosti. In: Godišnjak za srpski jezik i književnost. XIV. br.7/2003. s.108

⁴⁵ „*For clearly the individual moving in a certain social setting does not only use slang specific to that setting.*“ Nekvapil 1986: 199

Ovdje je potrebno naglasiti važnu ulogu standardnog jezika. Studentski sleng (kao i sleng uopšteno) je **nestandardan**. Odnos standardnog jezika i studentskog slenga prati jezičko utjecanje koje se odvija pretežno na leksičkom nivou i koje je međusobno: sleng utječe na standardni jezik i standardni jezik utječe na sleng.⁴⁶ Radi se o opštem pravilu koje dolazi do izražaja na ovim područjima, prije svega na području obrazovanja koje se sprovodi na standardnom jeziku. Druga područja su pored medija i javne komunikativne situacije gdje je upotreba standardnog jezika obavezna, npr. politički miting, radni sastanak, banka, i sl. Sve ovo utječe i na jezik studenata. Tako je studentski sleng (i takođe sleng srednjoškolaca), za razliku od nekih drugih sociolekata, izloženiji intenzivnijem kontaktu sa standardom. Na standardnom jeziku drže se predavanja, pišu se radovi, govori se njime na ispitu. Studentski sleng stoga iz njega u određenoj mjeri crpi.

1.3.1.4 pristupi proučavanju studentskog slenga

Glavno područje gdje se pojavljuju odlike i posebnosti studentskog slenga, kao i slenga uopšte, je leksika (leksemi, sintagme, frazemi). Proučavanju studentskog slenga pristupa se prije svega **a) leksiografski**⁴⁷ kada se obično od dobijenih jezičkih jedinica napravi rječnik slenga. Međutim ovdje postoji rizik da kada su rezultati istraživanja samo popisi jezičkih jedinica, ne saznaje se ništa o realnoj upotrebi izraza, studentski sleng može da djeluje kao lingvistički konstrukt. Postoje i drugi pristupi istraživanju studentskog slenga, to su: **b) gramatički** pristup, gdje se istražuju gramatička obilježja izraza u odnosu na rečenicu i ostale članove rečenice, i **c) komunikacioni** pristup, kod kojeg se analizira kako je sleng

⁴⁶ Uopšteno uzeto može da se utvrdi da standardni jezik zaista igra važnu ulogu u vezi studentskog slenga. Zbog toga što je sleng sa gledišta standardne norme substandardni oblik jezika može da dođe između slenga i standardnog jezika do određene napetosti u leksici. (Hubáček, J.: O českých slanzích. Profil, Ostrava, 1981. s. 10) Ponekad je teško naći granicu šta pripada slengu, a šta standardu, neke riječi s vremenom prelaze iz nonstandarda u standard. Neutralizacija, proces kada izrazi substandarda postaju dio standardnog jezika i kada obilježeni nisu više smatrani substandardnim, često se opisuje. Obrnut proces, kada izraz postaje substandardni, nije toliko opisan. (Usporedi Gladkova, H.: Co je popisování? Strukturní a sociolingvistická charakteristika pohybu od substandardních útvarů ke standardním útvarům jazyka. Praha, 2004. s.1) Pojava prelaženja izraza je kod raznih jezika manje ili više izrazita. Na primjer u Rječniku češkog standardnog jezika (Slovník spisovného jazyka českého) navedeno je približno 2 560 izraza slenga iz 79 socijalnih sredina. (Vidi Hubáček 1981: 10) Iako je ovo tipičnije za standard sa dužom tradicijom, u manjoj mjeri se broj slengizama pojavljuje npr. i kod Anića ili u srpskim rječnicima.

⁴⁷ „Leksikografski pristup studiranju slenga počiva na činjenici da istraživač od cjelovitog diskurza apstrahira samo elemente koje su specifične za datu socijalnu sredinu...” („The lexicographic approach to the study of slang rests in principle on the fact that from coherent discourse the investigator abstracts only the elements specific to the given social setting...” Nekvapil 1986: 199). Usporedi: Petrov, Matić 2006: 972

upotrebljen u komunikaciji, ova dva pristupa, pogotovo komunikacioni pristup, malo su proučena.⁴⁸

Tipovi proučavanja često se kombinuju, autori naglašavaju jedan ili drugi pristup. U ovoj analizi se koristi leksikografski pristup, želim da razvrstam lekseme prema unaprijed određenim kriterijumima. U isto vrijeme želim da u studiji budu uključeni i svi dostupni podaci o funkcionisanju studentskog slenga odabrane grupe banjalučkih studenata u komunikaciji. S obzirom na omeđene uslove istraživanja moram se ovdje ograničiti samo na neke aspekte funkcionisanja studentskog slenga u Banjoj Luci. Znači u ovom radu dolazi do izvjesne kombinacije između komunikacionog pristupa i više zastupljenog leksikografskog pristupa.

Kao što je bilo malo prije rečeno, većina sociolingvisti pristupa proučavanju slenga na leksičkoj razini. Bugarski ističe da je „žargon obeležen specifičnim jezičkim sredstvima, pre svega leksičkim i frazeološkim, a izuzetno i gramatičkim i fonološkim.“⁴⁹ Za leksikografski opis slenga važni su različiti načini nastanka slengizama. Njihovo navođenje na osnovu literature poslužiće za razumijevanje klasifikacije rezultata u analizi studentskog slenga u Banjoj Luci.

1.3.1.5 Osnovni principi nastanka novih leksičkih jedinica studentskog slenga

Sociolingvisti se u klasifikaciji proširenja leksike studentskog slenga (i slenga uopšte) prilično razlikuju. G. Armjanov, autor bugarskog rječnika slenga razlikuje transpoziciju (semantička derivacija) i transformaciju (gdje svrstava sve ostale načine proširavanja).⁵⁰ Kod Bugarskog nalazimo ove vrste proširenja leksike: novo žargonsko značenje standardnih riječi (krtica = doušnik), pozajmljivanje (spika = govor), permutacija slogova ili glasova (vozdra = zdravo); premetaljke sa dodacima (uvazaglanje = glava); skraćivanje (bus = autobus); inicijali (za dž = za badava); slaganje (šverc-komerc); slivanje (kršilak = krš+kadilak).⁵¹ Slično i Sabljak tretira načine proširenja zajedno i u svom rječniku razlikuje: metatezu, sufiksaciju, stvaranje novih izraza, skraćivanje riječi, preuzimanje i modifikovanje stranih riječi i stvaranje hipokoristika.⁵²

⁴⁸ 'lexicographic', 'grammatical', 'communicative' In: Nekvapil 1896: 198

⁴⁹ Bugarski 2003: 9, usp. Škiljan, D.: Pogled u lingvistiku. Zagreb, 1980. s.148

⁵⁰ Vidi: Straková, V.: Sofijský studentstký slang. In: Na východ, 4/2001

⁵¹ Za tipove i primjere vidi Bugarski 2003: 15-16

⁵² Sabljak 1981: 9-13, usp. Hubáček 1981: 163-172

U svojoj analizi leksike studentkog slenga koristim se opštim lingvističkim modelom proširenja leksike koji je primijenjen na leksik studentskog slenga. Ovaj model sastoji se od četiri osnovna načina proširenja:

Prvi od načina proširenja leksike je **semantička derivacija**, odnosno proširenje leksičkog značenja već postojećih riječi. Pomoću asocijativnosti dolazi do semantičke promjene i nicanja nove riječi koja pripada slengu. Dakle, u slengu „se upotrebljavaju obične, općepoznate riječi, ali u prenesenom značenju, a uobičajeni izrazi i načini govora zamjenjuju drugima, ne toliko radi tajnosti, koliko zbog pojačanja izražajnosti i značenja.“⁵³ Za ovaj tvorbeni način Bugarski koristi termin 'novo žargonsko značenje standardnih riječi' koje je izvedeno metaforizacijom (npr. šeik = ulični prodavac benzina).⁵⁴ Radi se o semantičkoj tvorbi koja ne mora da bude samo metaforizacija, nego takođe metonimizacija. Ovdje se kod studentskog slenga susrećemo sa korišćenjem imena poznatih ljudi, naslova knjiga i filmova, i sl.⁵⁵

Drugi način proširenja leksika slenga je **pozajmljivanje riječi iz stranih jezika**.⁵⁶

Kao treći način proširenja leksike navodim **tvorbu frazema**. „Frazemi (idiomi, izrazi) su ustaljeni skupovi reči ili slikoviti izrazi sa prenesenim značenjem u kojima reči nisu u slobodnoj, već u ustaljenoj, neraskidivoj vezi.“⁵⁷ Frazemi mogu da budu sastavljeni od dvije ili više riječi. Postoje različite podvrste frazema, npr. prema Simeonu to su: a) frazeološka sraslica (semantička nedjeljivost), b) frazeološka cjelina (slobodan skup) i c) frazeološka sveza (ustaljena sveza, sintagma).⁵⁸

Četvrti način koji je najviše zastupljen je **tvorba**. U tvorbi se od motivne riječi dolazi do motivisane riječi, postoje različiti načini tvorbe. Za uspostavljanje svoje klasifikacije tvorbe polazim od triju savremenih gramatika bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika.⁵⁹

- 1) izvođenje =derivacija
 - a) prefiksalna tvorba (pradjed)
 - b) sufiksalna tvorba (golubica)⁶⁰
 - c) prefiksarno-sufiksalna tvorba (doživotan)
 - d) prefiksarno-postfiksalna tvorba (napiti se)

⁵³ Simeon, R.: Enciklopedijski rječnik lingvističkog nazivlja. Zagreb, 1969. tom II. s.417

⁵⁴ Bugarski 2003:15

⁵⁵ Usp. Kosanović 2004: 117

⁵⁶ Tipovi pozajmljivanja riječi iz stranih jezika opisani su u tački 2.2.4

⁵⁷ Milošević, M.: Gramatika srpskog jezika. Beograd, 2003. s.23

⁵⁸ Simeon 1969: tom I. s.374-375

⁵⁹ Jahić 2000: s.304-309, Barić, E. et al.: Gramatika hrvatskoga književnog jezika. Zagreb, s.199-208, Stanojčić, Ž., Popović 2004: s.131-137.

⁶⁰ Ovaj način proširenja vrlo je produktivan, brojne primjere i njegov opis nalazi se u 'Žargonu' Bugarskog. (Bugarski 2003: 17-105)

- 2) slaganje =kompozicija
 - a) prosto slaganje (Beograd)
 - b) pomoću interfiksa (=spojnog vokala) o/e (jugozapad)
 - c) stvaranje tzv. polusloženica (četvoro-petoro)
- 3) kombinovana tvorba (=složeno-sufiksalna tvorba) –npr. plavook, bezbrižan
- 4) drugi načini tvorbe-a) srastanje (dangubiti)
 - b) tvorba skraćenica (SAD)
 - c) pretvaranje (=konverzija)-poimeničenje (mlada)
 - popridjevljenje (tkani)
 - popriloženje (jutrom)
 - poprijedloženje (mjesto)

Gore navedeni načini proširenja leksike studentskog slenga uzajamno su povezani. Ovi osnovni principi služe kao pretpostavka analize leksike studenata u ovome radu.

1.3.2 Jezička situacija

1.3.2.1 Pojam jezička situacija

Jezička situacija je jedan od predmeta sociolingvistike. Pojam jezičke situacije definiše se različito. Po Fergusonu se „termin jezička situacija odnosi na cjelokupnu konfiguraciju korišćenja jezika u toku određenog razdoblja i na određenom mjestu i uključuje podatke o tome koliko jezika i kakvi jezici se na datom području pojavljuju, koliko ljudi na njima govori, pod kojim uslovima ih koriste i kakva prema njima imaju mišljenja i stavove članovi datog kolektiva.“⁶¹ Švejcjer i Nikolskij pišu da je jezička situacija „sastav jezičkih oblika koji osiguravaju jezički kontinuitet u određenoj etničkoj zajednici ili u administrativnoj i teritorijalnoj cjelini.“⁶² Od ovih opštijih definicija dolazimo do Radovanovićeve definicije govorne situacije koja „predstavlja neku vrstu matrice u koju se proces sporazumevanja

⁶¹ „The term 'language situation' (...) refers to the total configuration of language use at a given time and place, including such data as how many and what kinds of languages are spoken in the area by how many people, under what circumstances, and what the attitudes and beliefs about languages held by the members of the community are.“ Ferguson, Ch.A.: Language Structure and Language Use, Stanford, 1971, s. 157

⁶² Švejcjer, A.D., Nikolskij, L.B.: Úvod do sociolingvistiky. Praha, 1983. s.126

smešta i prema kojoj se na odgovarajući način i organizuje, te u kojoj se govorni događaj, na kraju krajeva, i ostvaruje.“⁶³

Govorni čin u okviru govornog događaja vrši govorni predstavnik koji može da ima određenu govornu ulogu i koji može da pripada određenoj govornoj zajednici, sve u kontekstu govorne situacije.⁶⁴ U upotrebi jezika dolazi do tzv. jezičkog raslojavanja, za koje postoje različite podjele. Radovanović razlikuje raslojavanje: funkcionalno (disciplinarno, tematsko i situaciono), teritorijalno (dijalekti, varijante standardnih jezika), socijalno (sociolekti, žargoni i sl.) i na kraju individualno (idiolekti i sl.).⁶⁵ Kod Bugarskog se uzima ovo raslojavanje kao 'fenomen jezičke nejednakosti'. Taj fenomen predstavljaju: a) jezici, b) dijalekti-sociolekti, c) idiolekti.⁶⁶

Okarakterisati jezičku situaciju sa sinhronijskog gledišta prema Jedlički između ostalog znači: 1) odrediti oblike jezika koji egzistiraju i koji funkcionišu u datoj jezičkoj (komunikativnoj) zajednici i 2) uspostaviti odnose među njima. Predmet opisivanja jezičke situacije može stoga da bude i jezička sfera i socijalna sfera i komunikativna sfera.⁶⁷

Ferguson koristi s druge strane za opis jezičke situacije u određenim zemljama model triju vrsta jezika: jezik glavni (major language-Lmaj), jezik sporedni (minor language-Lmin) i jezik sa posebnim položajem (language of special status-Lspec). Jedan 'major language' bi morao ispuniti barem jedan od sljedećih kriterijuma: 1) Da na njemu govori najmanje 25% populacije ili više od 1 milijuna govornika, 2) da je službeni jezik nacije, 3) da funkcioniše kao jezik obrazovanja u više od 50% srednjih škola nacije.⁶⁸ Iz toga proizilazi da prema Fergusonovim kriterijumima postoje u Bosni i Hercegovini i u Federaciji BiH kao glavni jezici: bosanski, hrvatski i srpski, a u Republici Srpskoj srpski.⁶⁹

Odgovora na opšte pitanje 'Zašto se proučava jezička situacija na određenom prostoru?' ima više. Prvenstveno treba da se shvate jezički odnosi i da njihovo razumijevanje pomogne ostvarivanju jezičke politike. „Bez jasne slike o jezičkoj situaciji na nekom prostoru na njemu se ne može ni provoditi stvarna jezička politika.“⁷⁰ Moja namjera da proučim jezičku situaciju u Banjoj Luci je da sleng banjalučkih studenata stavim u kontekst, da u jezičkom okviru proučim odnose slenga i drugih idioma i da saznam šta na njega utječe.

⁶³ Radovanović, M.: Sociolingvislika. Sremski Karlovci-Noví Sad, 2003. s.163, usp. sa ilustracijom na str.147

⁶⁴ Radovanović 2003: 149-164

⁶⁵ Radovanović 2003: 165-185

⁶⁶ Bugarski, R.: Jezik u društvu. Beograd, 2004. s. 23

⁶⁷ Jedlička, A.: Spisovný jazyk v současné komunikaci. Praha, 1974. s.35

⁶⁸ Ferguson 1971: 159

⁶⁹ Vidi detalje dolje (poglavlje 1.2.1.1)

⁷⁰ Škiljan, D.: Jezička politika. Zagreb, 1988., s.22

1.3.2.2 Determinanti jezičke situacije

Za ispitivanje jezika ili nekog njegovog područja (kao što je slučaj studentskog slenga) u određenom prostoru, važno je baviti se kontekstom, determinantima koji imaju utjecaj na samu jezičku situaciju.

Klasifikacija elemenata društvenog konteksta jezičke politike D.Škiljana ⁷¹ određuje faktore koji imaju utjecaj na pristupanje pojedinaca uključujući i važne činioce-lingviste i političare-prema jeziku. Konkretno na tri glavne faze jezičke politike: inauguraciju, čuvanje i promjene jezika. Ova klasifikacija može da se odnosi takođe i na jezičku situaciju, naime na popis toga šta utječe na jezik kao cjelinu i na njegove podtipove u određenoj sredini.

U obliku tabele taj pregled izgleda ovako:

I. lingvistički elementi

1. geolingvistički aspekt
2. sociolingvistička dimenzija
3. psiholingvistički faktori
4. stanje lingvističke teorije

II. izvanlingvistički elementi

- 1) demografski faktori
- 2) ekonomski faktori
- 3) kulturni faktori
- 4) socijalni faktori
- 5) politički faktori
- 6) pravni faktori

'Lingvistički elementi' su „one izvanjezičke pojave koje opisuje lingvistika ili neke od njenih disciplina.“ ⁷² Tu spada geolingvistički aspekt (koji pruža podatke o distribuciji dijalekata, mjesnih govora, itd.), sociolingvistička dimenzija (koja vodi računa o sociolektima), dalje pak psiholingvistički faktori (promatrajući na individualnom nivou) i konačno stanje lingvističke teorije (gdje se odražava stanje lingvista).

⁷¹ Škiljan 1988:13-25, usporedi Nehring G.-D.: Studien zur Neubegründung von Standardsprachen nach 1850 am Beispiel: Bosnien-Herzegowina und Albanien. Berlin, 1999, s.58

⁷² Škiljan 1988: 21

1) Prvi od faktora koji ima utjecaj na jezičku situaciju, tj. i na studentski sleng, je dijalekt. Ovaj idiom pojavljuje se kada je u pitanju teritorijalno raslojavanje jezika. Omeđen je određenim geografskim okvirom u kojem se upotrebljava. Definisan je kao „neknjiževni govor; skup narodnih govora koji imaju neke zajedničke osobine, narečje“ ⁷³ i koje ga „odvajaju od drugih govora istog jezika.“ ⁷⁴ Dijalekti se dalje dijele na poddijalekte. Razlikuju se ruralni (klasični) i urbani (gradski–noviji) dijalekti.

2) Na dijalekt možemo da gledamo kao na 'horizontalnu dimenziju raslojavanja', sociolekt je pak osnovna jedinica vertikalnog raslojavanja društva. Sociolekt je 'društveni dijalekt' ⁷⁵ Na studentski sleng, koji je sociolekt, utječu i drugi sociolekti.

3) Idiolekt kao „skup svih jezičkih sredstava u ličnom repertoaru pojedinačnih prestavnika nekog jezika“ ⁷⁶ je sljedeći idiom koji je prisutan kod formiranja studentskog slenga. Pojedinaac može da obogati rječnik nekog sociolekta tako da se leksema koju je stvorio učvrsti u repertoaru date jezičke grupe. Psihika pojedinca ovdje igra određenu ulogu. Jedan govornik je „sudionik većeg broja društvenih grupa iz čije interakcije društvena svijest izrasta.“ ⁷⁷ Psiholingvistički faktori utječu na formiranje stavova prema jeziku i vrednovanje idioma koje se „ponekad temelji na iracionalnim elementima.“ ⁷⁸

4) Sa time je povezana četvrta tačka, stanje lingvističke teorije. Lingvisti učestvuju u oblikovanju društvene svijesti i u stvaranju i provođenju jezičke politike. Potrebno je spomenuti da „lingvistika nije, kao ni druge nauke, lišena utjecaja ideologije.“ ⁷⁹

'Izvanlingvistički elementi' su prema Škiljanu oni faktori koje ne izučava lingvistika i razvrstani su u šest osnovnih grupa. Kod demografskih faktora su posebno važni broj i nacionalna pripadnost govornika. Ekonomski faktori su bitni pošto „Komunikacija jezikom uvijek nužno prati cirkulaciju radne snage, roba i novca na nekom području.“ ⁸⁰ Pri izučavanju kulturnih faktora se postavlja pitanje postojanja ili nepostojanja pismenosti, njezinog nivoa i njezine proširenosti među stanovništvom, onda prisutnosti nekog jezika u obrazovnom procesu i sredstvima masovne komunikacije, upotrebe u književnosti i nauci, i sl. Socijalni faktori donose podatke o društvenom statusu govornika. Politički faktori se mogu

⁷³ Stevanović, M. et al.: Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika. Novi Sad–Zagreb, 1967. tom I. s.678

⁷⁴ Stevanović, M. et al.: Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika, Beograd, 1966. tom IV. s.295

⁷⁵ Bugarski 2004: 80

⁷⁶ Bugarski 2004: 25

⁷⁷ Škiljan 1988: 24

⁷⁸ Škiljan 1988: 24

⁷⁹ Škiljan 1988: 25

⁸⁰ Škiljan 1988: 15

razlikovati, osim dvaju ekstremnih stavova (liberalan pristup u stilu laissez-faire / totalitaran dirigovan pristup prema jeziku). U pravne faktore spada problematika službenih jezika.

„Nejezički elementi organizovani su zajedno sa onim jezičkim u međuzavisnu cjelinu: „*Okvir*’ kao *fizički ambijent*, tj. mesto, vreme i okolnosti, zatim *institucionalizovani ambijent*, tj. domen, delatnosti, društvene uloge komunikatora, *referent*, tj. objekti i pojmovi i funkcije ‘teme’ saopštenja i ‘scena’, kao *pragmatičko, presupoziciono, fiziološko, psihičko i sociokulturno* okruženje komunikacije.“⁸¹

Za dobro razumijevanje potrebna je još jedna definicija: „Izvanjezička situacija ili ekstrasjezička situacija-onaj situativni kontekst u kojem nastaje dani govor i koji utječe na njegovu gradnju i na druga njegova obilježja.“⁸² Ovaj kontekst teško je odrediti i u cjelini opisati, Škiljan kaže da je: „sasvim očito nemoguće opisati sve faktore koji se nalaze u ‘okolini’ jezične djelatnosti.“⁸³ Postoje različiti lingvistički modeli konteksta, on sam ga definiše kao „skup konkretnih okolnosti u kojima se odvija jezična djelatnost.“⁸⁴ Kod ovih vanjezičkih okolnosti neophodno je da se odluči o tome koji od njih imaju najveći utjecaj na jezičku situaciju, a koji od njih na jezik skoro i ne djeluju. Ovo važi i za studentski sleng: treba da se navedu više navedeni faktori te da se odredi koji od faktora igra najvažniju ulogu u procesu njegovog formiranja i utjecanja na njegove posebnosti. Tome je posvećena tačka 1.2 ovog rada.

U ovom radu postoje odstupanja od gore navedenog modela opisa jezičke situacije koje želim obrazložiti. Umjesto Škiljanovog termina ‘elementi’ koristim termin ‘determinanti’ sa obzirom na njihov odlučujući utjecaj za determinaciju, tj. određivanje jezičke situacije. Umjesto termina ‘(izvan)lingvistički’ koristim termin ‘(van)jezički’ imajući u vidu njihov odnos prvenstveno na jezik i jezičku situaciju. Kod jezičkih determinanata izdvajam 4 podtačke: prvo standardni jezik, onda dijalekat, u jednu tačku stavljam sociolekte i idiolekte, te na kraju navodim strane jezike. Vanjezičke determinante stavio sam u tri podgrupe: demografski faktori, onda ekonomski i socijalni faktori, te kulturni faktori. Bio sam prisiljen na sažimanje pojedinih podtačaka, neki aspekti nisu do detalja proučeni. Stavove lingvista sadrže uglavnom poglavlja o standardnom jeziku i dijalektu. Drugi razlozi za postojeće razlike je, po mom mišljenju, uska povezanost: a) demografskih faktora sa političkim, odnosno istorijskim faktorima, koje sam stoga uključio u ovu tačku, onda b) ekonomskih i

⁸¹ Radovanović 2003: 162

⁸² Simeon, R.: Enciklopedijski rječnik lingvističkog nazivlja. Zagreb, 1969. tom II. s.397

⁸³ Škiljan, D.: Javni jezik. Beograd, 1998. s.14

⁸⁴ Škiljan 1998: 58

socijalnih faktora koje sam stavio u zajedničku grupu. Neki od faktora stoje na granici između jezičkih i izvanjezičkih determinanata. Na primjer standardnim jezikom se bavim kao jezičkim faktorom, ali sam svjestan njegovog značaja za jezičku politiku kao vanjezički faktor. Demografski faktori, obrazovanje, mediji, i itd. povezani su sa standardnim jezikom. Stoga dolazi do određenog preklapanja sadržaja među pojedinim poglavljima.

Svi navedeni faktori imaju, kako znamo, i svoju sinhronijsku i svoju dijahronijsku dimenziju. Istraživanje savremene jezičke situacije sprovodi se u ovom radu prvenstveno na sinhronijskom nivou. Ipak, da bi se adekvatno objasnio kontekst modernih jezičkih i vanjezičkih determinanata, potrebno je da se bavimo i pitanjem dijahronije. „Potpun opis jezične situacije i društvenog okružja morao bi u krajnjoj konsekvenciji (...) voditi računa i o jednom i o drugom aspektu.“⁸⁵ Studija sadašnjeg stanja mora stoga da sadrži podatke ne samo o tome na što se naslanja, nego i iz čega proizilazi. Ova dva aspekta usko su povezana i faktori odvojeni od istorijskog procesa ostaju gotovo neobjašnjivi.⁸⁶ Zato se i u mom radu nalaze poneki istorijski podaci, koji pomažu objasniti sinhronijsko stanje.

1.4 Baza za istraživanje studentskog slenga u Banjoj Luci

1.4.1 Metode istraživanja

Za proučavanje studentskog slenga u Banjoj Luci odlučio sam da postupam prema sljedećem modelu:

Na početku istraživanja studentskog slenga bila je napravljena tzv. **pilot studija**⁸⁷, tj. podatak o tome u kojoj mjeri je informacija dostupna. Obuhvaćala je:

A) posmatranje leksičkog izraziva na banjalučkim forumima⁸⁸ u sekciji obrazovanje ili studenti, kao i osnivanje foruma 'studentski sleng'⁸⁹ i zabilježenje odgovora studenata;

⁸⁵ Škiljan 1988: 21

⁸⁶ Usporedi Škiljan 1988: 26

⁸⁷ Vidi Disman 2000: 122

⁸⁸ Pristupačno na: <http://forum.blic.net>, <http://www.banjalukalive.com/forum>, <http://www.srpskaonline.com> i sl.

B) nestandardizovan razgovor sa nekoliko pojedinaca koji pripadaju uzorku.

Na manjem broju studenata sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci bilo je ostvareno tzv. **predistraživanje**⁹⁰, tj. test instrumenata koje sam kasnije u istraživanju iskoristio. Bilo je to realizovano popunjavanjem probnog upitnika, prototipa finalnog upitnika za studente u Banjoj Luci. U tom upitniku u kojem studenti odgovaraju na nekoliko odabranih pitanja i pišu jedan cjelovit tekst bila je testirana adekvatnost forme istraživanja. Sve ovo je poslužilo za izradu finalnog upitnika koji je bio iskorišten na FF UBL.

Samo istraživanje studentskog slenga u na Filozofskom fakultetu Banjoj Luci sastojalo se od dva sastavna dijela.

1) U sklopu prvog dijela bio je pismeno ispitivan studentski sleng i druge informacije o studentima. Bila je primijenjena metoda upitnika⁹¹ kao primijenjena metoda dijalektološka. Razlozi su njeno široko korištenje za proučavanje studentskog slenga i reprezentativnost (uz pretpostavku dobrog odabira uzorka). Bila je primijenjena direktna metoda upotrebe upitnika, tj. saradnje istraživača sa studentima, zajedno sa kombinovanom metodom.⁹²

U toj fazi došlo je do **kombinacije metode upitnika i metode analize teksta**. Studenti su naime u sklopu upitnika koji je zauzimao tri stranice, poslije uvoda (koji je sadržao naziv i upute za ispunjavanje) dobili u tački 1 prostor da u nekoliko rečenica pišu o jednoj od ovih tema: Moj prvi dan na fakultetu, Moj najteži / najlakši ispit, Kako izgleda običan dan mog studija, Studij i slobodno vrijeme. Ovaj primarni tekst je poslužio za detaljnu analizu. Onda su slijedila pitanja tipična za jedan upitnik: tačka 2 u kojoj studenti pod a) trebali izraziti svoj stav prema studentskom slengu (da li prema njima studentski sleng postoji ili ne), pod b) se od njih tražilo da navedu riječi koje po njihovom mišljenju pripadaju

⁸⁹ Pristupačno na: <http://forum.blic.net/viewtopic.php?t=27426> (Citirano 5.5.2007)

⁹⁰ Vidi Disman 2000: 121

⁹¹ Metoda upitnika je najkorištenija. Njome potrebne informacije dobijemo posredstvom pisanog pitanja. (usp. Zich, F.: Sociologický výzkum. Praha, 1976. s. 180) Kao istraživač trudio sam se da iskoristim prednosti ove metode i da izbjegnem njene nedostatke. Prednosti metode upitnika su: primjenljivost za veliki broj respondenata, vremenska i finansijska nezahtjevnost, jednolikost dobijenih podataka, osiguranje anonimiteta respondenata, subjektivizacija zbog kontakta sa istraživačem je isključena, itd. Među nedostatke ove metode računamo: određeno ograničenje odgovora zbog strogosti pisane forme i ponuđenim odgovorima, odnosno prilagođavanje normama i očekivanjima istraživača. Dalje, naročito kod metode dopisivanja, njen mali povraćaj, nemogućnost dodatnog ispravljanja odgovora, rizik da respondent preskače pitanja ili da upitnik može da popuni neko drugi. (Za prednosti usporedi Bachmannová 2002: 16, Zich 1976: 185, Veselá 2006: 42, Disman 2000: 141, Klimeš 1997: 8. Za nedostatke usporedi Švejczer, Nikolskij 1983: 205, Bachmannová 2002: 16, Zich 1976: 182-183, Veselá 2006: 42, Disman 2000: 141, Klimeš 1997: 8)

⁹² Postoje tri osnovna načina ispitivanja. Kod direktnog ispitivanja je istraživač prisutan popunjavanju upitnika, kod indirektnog ispitivanja (tzv. metoda dopisivanja, koja je bliska anketi) on nije prisutan, trećim načinom je kombinovana metoda. (Bachmannová 2002: 116, Zich 1976: 184)

studentskom slengu (ovo je bio centralni dio kvestionara) i pod c) su dobili pitanje u vezi sa standardnim jezikom koji koriste (i za koji se pretpostavlja da utječe na studentski sleng); utjecaj kulturnih faktora proučava se u tački 3; u tački 4 tražene su informacije o respondentu, kao što je: pol, predmet i godina studija, mjesto odrastanja, nacionalnost. Na kraju je stajala napomena za povratak upitnika uz kontaktne podatke istraživača.⁹³ Pitanja su bila birana s obzirom na postavljene hipoteze koje se tiču utjecaja jezičkih i izvanjezičkih determinanata na studentski sleng i s obzirom na želju da se opiše savremeni studentski sleng na FF UBL. Način pristupa novim respondentima sprovodio se a) tehnikom bacanja snježne kugle⁹⁴ i b) pomoću nalaska novih respondenata.

2) Drugi dio bio je u paralelnom toku sa prvim dijelom, nezavisan od njega. Ovdje sam kao istraživač stekao najveći obim podataka o leksemama i o sferi njihovog korištenja. Takođe, sekundarno, ove metode služile su za provjeravanje materijala o studentskom slengu koji je bio dobijen pomoću upitnika, znači da li se izrazivo koje su studenti stavili na papir uistinu koristi u svakodnevnim situacijama u kojim se oni nalaze. Pokušao sam da opišem funkcionisanje studentskog slenga u realnoj sredini. U tu svrhu koristio sam se drugim metodama sociolingvističkog istraživanja. Radilo se o kombinaciji ovih metoda:

A) **Metoda posmatranja**⁹⁵ sa ciljem uočiti u kojim se situacijama sleng koristi. Kao istraživač bio sam prisutan na mjestima gdje se studenti FF UBL kreću, prije svega to je bio fakultet (slušaonice, hodnici), obližnji kafići u koje studenti FF UBL idu (npr. kafić u glavnoj zgradi Filozofskog fakulteta, kafić u drugoj zgradi FF u kampusu, kafić Desetka i dr.), menza, studentski dom, biblioteka, i sl., i zapisao sam slengizme koje sam čuo. Kao istraživač morao sam da se suočim sa opasnošću 'vidljivosti istraživača', naime da se jezičko ponašanje studenata u mojoj prisutnosti razlikuje od njihovog običnog korištenja jezika.

B) Uz ovo je bila povezana **Metoda analize tekstova**, koja je sama po sebi svojevrsno posmatranje, naime posmatranje pisanog izraza. Ovamo su pripadale npr. e-mailovi, sms poruke, chat, oglasne ploče na fakultetu, časopisi za studente, i sl. Ovi izvori takođe su bili korisni za ispitivanje funkcionisanja studentskog slenga u svakodnevnim prilikama. Pogotovo

⁹³ Primjerak upitnika nalazi se u prilogu ovog rada.

⁹⁴ 'Tehnika bacanja snježne kugle' ('snowball technique'/'tehnika sněhové koule' - In: Disman 2000: 114) koja se naslanja na odabir pojedinaca gdje nas neki naš izvorni respondent vodi ka drugim članovima istraživane grupe.

⁹⁵ Kod posmatranja, odnosno observacije, „jedinice slenga za poimenovanje su zabilježene neposredno u sredini gdje se govori sleng.“ („Slangové pojmenovací jednotky jsou zapisovány bezprostředně ve slangovém prostředí.“ Klimeš 1997: 8) Sa ovom metodom povezana je takođe metoda slušanja koja se ponekad izdvaja kao zasebna metoda.

su sms poruke bile najveći izvor za ovu vrstu dopunskog istraživanja. Takođe, nešto je bilo moguće naći i u studentskom časopisu BUM, u studentskim oglasima, itd.

C) **Metoda razgovora** ⁹⁶ bila je od velikog značaja. Ovdje bih izdvojio dva tipa razgovora koje sam kao istraživač vodio: 1) U neformalnom razgovoru mogao sam čuti i zabilježiti mnoge lekseme slenga u njihovoj realnoj sredini. 2) Koristan je bio i razgovor u svrhu konzultacija, sa redovnim studentima koji se služe slengom, kao i sa specijalistima za srpski jezik gdje svaki student, asistent, profesor ili čovjek koji je završio fakultet ranije, mogao da daje svoje mišljenje o pojedinim jedinicama slenga.

U mom istraživanju studentskog slenga u Banjoj Luci uključene su sve osnovne sociološke, odnosno sociolingvističke, metode: *posmatranje, razgovor i upitnik*.

Slično kao kod odabira metoda istraživanja, takođe i kod metoda analize rezultata došlo je do kombiniranja. Koristio sam metodu kvantitativnu ⁹⁷ (u smislu opisa leksičkih sredstava studentskog slenga) i metodu kvalitativnu ⁹⁸ (u smislu funkcionisanja studentskog slenga u realnoj studentskoj sredini).

1.4.2 Uzorak

Kao pretpostavka istraživanja prvo je bilo potrebno tačno odrediti studiranu populaciju ne bi li se mogao uspostaviti iz nje proizilazeći uzorak ⁹⁹: Istraživana populacija u ovom radu

⁹⁶ Razgovor je metoda u kojoj se ostvaruje „verbalni kontakt između istraživača i respondenta sa ciljem dobiti informacije posredstvom pitanja koja postavlja istraživač.“ („*verbální kontakt mezi tazatelem a dotazovaným s cílem získat informace prostřednictvím otázek, které klade tazatel*.“ Zich 1976: 159). Istraživanje mora da se podudara sa prirodnim tokom razgovora. „Naš kontakt sa izveštioćem mora da ima formu vrlo prirodne interakcije (...) Ako nije moguće izvršavati zapis paralelno sa tokom razgovora ili sa posmatranjem, rekonstruišemo zapis što prije.“ („*Náš styk s informátorem musí mít formu velice přirozené interakce (...) Není-li možno provádět zápis souběžně s rozhovorem nebo pozorováním, rekonstruujeme záznam co možno nejdříve*.“ Disman 2000: 313)

⁹⁷ Kvantitativno istraživanje pretstavlja omeđenu količinu informacija o mnogim pojedincima, zbog velikog broja ljudi dolazi do silne redukcije broja analiziranih pojava u praksi. Kod ovog tipa istraživanja se polazi od hipoteze, rezultati se generalizuju na populaciju. Zbog visokog stepena standardizacije pitanja se kvantitativno istraživanje ističe visokom pouzdanošću. S druge strane se ističe niskom vrijednošću, može da postoji više podataka koji će ostati neproučeni. (Za karakteristike kvantitativnog istraživanja vidi Disman 2000: 285–287)

⁹⁸ Kvantitativno istraživanje može da se uobliči u formi stabilnih pokazatelja. Naprotiv Kvalitativno istraživanje je „nenumerična istraga i tumačenje socijalne stvarnosti.“ ⁹⁸ Kvalitativno istraživanje služi kao dopuna kvantitativnom istraživanju. Ova metoda pokušava da shvati smisao i da prouči sve postojeće povezanosti. Ispituje se veliki broj informacija od malog broja pojedinaca, stoga dolazi do silne redukcije broja ispitivanih pojedinaca. (Za karakteristike kvalitativnog istraživanja vidi Disman 2000: 285–287, Veselá 2006: 10)

⁹⁹ Uzorak je definisan kao „skup jedinica koji u stvarnosti ispitujemo“, on zastupa ‘populaciju’, tj. „skup jedinica za koji predpostavljamo da za nj naši zaključci važe“ (Disman, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha, 2000. s.93)

bili studenti Filozofskog fakulteta UBL. Do odabira ove specifične grupe studenata došlo je iz sljedećih razloga:

- a) Univerzitet u Banjoj Luci je najveća i najprestižnija visokoškolska ustanova u gradu,
- b) istraživač nije u mogućnosti da se upusti u vremenski zahtjevnu studiju slenga svih banjalučkih studenata ili svih studenata na UBL, stoga je bila izabrana manja cjelina koju tvore studenti FF UBL¹⁰⁰
- c) kao ciljna grupa istraživaču su po struci najbliži i najdostupniji. Populacija je bila određena tehnikom višekratnog odabira ispitivane grupe u četiri koraka: 1. studenti u Banjoj Luci → 2. studenti Univerziteta u Banjoj Luci → 3. studenti Filozofskog fakulteta UBL.

Istraživanje se odnosilo na studente svih filoloških predmeta kao i na studente svih nefiloloških predmeta koji su prisutni na FF UBL. Istraživanje nije bilo ograničeno samo npr. za jedan filološki predmet (kad bi se možda dobili tačniji i iscrpniji podaci, ali samo o manjoj grupi studenata) da ne bi populacija bila preuska, jer bi onda istraživač teško dolazio do kontakata sa studentima kod kojih bi mogla da postoji opasnost da neće sasvim svi sarađivati. Drugi razlog bio je da se može pretpostaviti da postoje određene razlike u slengu između studenata pojedinih predmeta koje bi mogle da budu proučene. Iako moje istraživanje nije moglo iz vremenskih i finansijskih razloga da obuhvaća veću populaciju (npr. sve studente u Banjoj Luci uopšte), trudio sam se da moj rad bude od šireg značaja sa mogućim opreznim generalisanjem svih studenata Univerziteta u Banjoj Luci. Stoga je u moje istraživanje uključeno tridesetak studenata sa drugih fakulteta UBL, koji služe kao dopuna glavnom fokusu na studente FF UBL.

Na početku istraživanja se postavljalo pitanje o obimu uzorka. „Teoretizovanje o veličini uzorka pripada više stranicama udžbenika nego praksi sociološkog istraživanja. Tamo aplikujemo sljedeće, sasvim neznanstveno, ali vrlo praktično pravilo: Trudimo se da uspostavimo što veći uzorak kako nam naši vremenski i finansijski uslovi dozvoljavaju; međutim ne po cijenu narušavanja pravila slučajnog odabira.“¹⁰¹ Stručna literatura, naravno, preporučuje što veću veličinu uzorka. Da bi uzorak bio reprezentativan u svrhe mog rada bilo je, po meni, potrebno da taj uzorak sadrži najmanje 30 jedinica, tj. najmanje trideset respondenta, koji su pripadali istraživanoj populaciji studenta, (znači studiraju neki od predmeta na FF UBL) moralo je ispuniti upitnik. Na kraju pošlo mi je za rukom da uključim u

¹⁰⁰ Može da se pretpostavi da se studentski sleng u Banjoj Luci razlikuje na pojedinim fakultetima, ova pretpostavka neće biti u ovom radu dokazana, ostavlja se prostor za daljnje radove na polju sociolekata u Banjoj Luci.

¹⁰¹ Disman 2000: 102-103

svoje istraživanje podjednako 34 studenta FF UBL i 34 studenta drugih fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci ¹⁰², znači zajedno sam sakupio 68 upitnika.

Uzorak iz određene populacije (=studenti FF UBL) bio je odabran prema kvotnom modelu odabira uzorka ¹⁰³ uz napomenu da ovaj tip uzorka nije bio realizovan u potpunosti zbog nedostupnosti nekih detaljnih informacija o studentima na Filozofskom fakultetu UBL. Npr. statistički podaci o tačnom procentualnom učešću studenata prema nacionalnosti, mjestu rođenja, i sl. ¹⁰⁴ Međutim, rukovodstvo FF UBL izašlo je u susret mom istraživanju što se tiče svih ostalih važnih podataka o studentima na ovom fakultetu i pružilo mi je tabelu ¹⁰⁵ sa brojem upisanih studenata prema: A) odsjecima, B) godini studija i C) polu zajedno sa primjedbom za D) nacionalnu pripadnost studenata.

A) Na Filozofskom fakultetu trenutno ima 15 odsjeka. Pruženi su podaci za 11 odsjeka iz akademske godine 2006/07. Odsjek Filozofija i sociologija bio je preoblikovan u ak.g.

¹⁰² Na UBL trenutno postoje ovi fakulteti:

- 1) Tehnološki fakultet 388=388 redovnih studenata+0 vanrednih studenata)
- 2) Mašinski fakultet 304=304+0
- 3) Elektrotehniški fakultet 639=639+0
- 4) Ekonomski fakultet 1738=1651+87
- 5) Pravni fakultet 1569=1299+270
- 6) Šumarski fakultet 402=402+0
- 7) Medicinski fakultet 1639=1639+0
- 8) Poljoprivredni fakultet 451=438+13
- 9) Arhitektonsko-građevinski fakultet 824=824+0
- 10) Filozofski fakultet 2943=2486+457
- 11) Prirodno-matematički fakultet 822=712+110
- 12) Fakultet visokog vaspitanja i sporta 524=389+135
- 13) Akademija umjetnosti 241=240+1

(Studenti prema sjedištu visokoškolske ustanove u školskoj 2004/2005. godini. Republika Srpska, Republički zavod za statistiku, direktor S. Šobot, zahtjev od 16.11.2006. pod brojem 2359/06)

¹⁰³ Kvotni uzorak pripada ka najkorištenijim vrstama slučajnog odabira uzorka. „Kvotni uzorci se stvaraju kao modeli osnovne cjeline u kojem su sačuvane njegove određene proporcije (kvote) prema odabranim kriterijumima.“ („*Kvótní výběry se vytvářejí jako modely základního souboru, ve kterých jsou zachovány jeho určité strukturní proporce (kvóty) podle vybraných znaků.*“ - Veselá, J.: Sociologický výzkum a jeho metody. Pardubice, 2006. s.17) Ovom osobinom, naime time da kvotni uzorak odražava u strukturi uzorka poznata svojstva populacije, kvotni uzorak ističe se velikom mjerom reprezentativnosti. Za određenje kvotnog uzorka je neophodno da istraživač dođe do detaljnih podataka o osnovnoj cjelini, tj. istraživanoj grupi.

¹⁰⁴ Ovi podaci uneseni su u dokumentime obrazovnih institucija poput Filozofskog fakulteta UBL, ali se ne uključuju u statistike i izvještaje. Dostupni su samo ovi podaci: ukupan broj studenata na UBL: 14 911 (Pristupačno na: <http://www.uni.bl.ac.yu> O Univerzitetu (citirano 22.10.2007); broj studenata iz opštine Banja Luka: 7 676 (Studenti po opštini prebivanja u školskoj 2005/2006. Republika Srpska, Republički zavod za statistiku, direktor S. Šobot, zahtjev od 16.10.2007. pod brojem 2024/07); ukupan broj studenata u Banjoj Luci: 13 895 (Broj upisanih studenata na visokoškolskim ustanovama koje imaju sjedište u opštini Banja Luka, ak.g. 2005/2006. Republika Srpska, Republički zavod za statistiku, direktor S. Šobot, zahtjev od 16.10.2007. pod brojem 2024/07). Usp.: ukupan broj studenata u Republici Srpskoj: 27 421 (Broj upisanih studenata na visokoškolskim ustanovama u RS, ak.g. 2005/2006. Republika Srpska, Republički zavod za statistiku, direktor S. Šobot, zahtjev od 16.10.2007. pod brojem 2024/07)

¹⁰⁵ Studentska služba FF UBL: 'Pregled broja studenata na Filozofskom fakultetu u Banjoj Luci' (15.10.2007.)

2007/08. u dva samostalna odsjeka. Novi odsjeci su Političke nauke, Predškolsko vaspitanje i Francuski jezik i književnost. Na ovim odsjecima studira 268 bruceša. Uključeni su u moju studiju ne bi li se dobila cjelokupna slika slenga na FF UBL, iako mi je glavni fokus na druge, duže vrijeme postojeće i veće odsjeke. U 2006/07. godini na FF UBL bilo je upisano ukupno 3 490 studenata. Slijedi njihov broj i procentualno raspoređenje (s obzirom na ukupan broj studenata na FF UBL) na pojedinim odsjecima:

Srpski jezik i književnost	513	14,7%
Engleski jezik i književnost	411	11,8%
Njemački jezik i književnost	174	5,0%
Italijanski jezik i knjiž. i srpski jezik i knjiž.	183	5,2%
Filozofija i sociologija	188	5,4%
Pedagogija	329	9,4%
Psihologija	233	6,7%
Istorija	159	4,6%
Učiteljski studij	720	20,6%
Žurnalistika	329	9,4%
<u>Socijalni rad</u>	<u>251</u>	<u>7,2%</u>
UKUPNO	3 490	100%

Vidi se da su najveći odsjeci u 2006/07. godini bili: 1) Učiteljski studij (20,6% studenata), 2) Srpski jezik i književnost (14,7% studenata) i 3) Engleski jezik i književnost (11,8% studenata). Procenat studenata na ostalim odsjecima kretao se između 5 i 10%. Iz toga proizilazi da je za istraživanje bilo potrebno uzeti najviše studenata sa Učiteljskog studija i ostalih većih odsjeka te onda po mogućnosti naći studente iz svakog od ostalih odsjeka.

B) Na prvoj godini Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci studiralo je 826 studenata, na drugoj 972, na trećoj 911 i na četvrtoj godini 781 studenata. Iako postoje sitne razlike na pojedinim odsjecima, uopšteno može se zaključiti da razlike u broju studenata na I., II., III. i IV. godini na FF UBL nisu bile velike, stoga je moguće za istraživanje uzimati studente sa svih godina, približno isti broj od svake godine studija.

C) Na FF UBL u ak.g. 2006/07. studiralo je 944 (ili 27%) muškaraca i 2 546 (ili 73%) žena. Slični procenat je i kod novootvorenih odsjeka (26,5% muškaraca i 73,5% žena).¹⁰⁶ Pretpostavljao sam da su ovi podaci iz prošle akademske godine relevantni i za ovu godinu i da na Filozofskom fakultetu i danas studira približno $\frac{1}{4}$ momaka i $\frac{3}{4}$ djevojaka. Sa ovim brojkama računalo se i u istraživanju.

D) „Nacionalnom pripadnošću studenata ne bavi se studentska služba Fakulteta, ali sa sigurnošću se može tvrditi da je najveći broj studenata srpske nacionalnosti. Zastupljeni su i studenti hrvatske i bošnjačke nacionalnosti, kao i ostalih nacionalnosti poput italijanske, ukrajinske...”¹⁰⁷ Velika većina respondenata su bili Srbi, ali je istraživač došao u kontakt i sa studentima koji imaju drugu nacionalnu pripadnost.

Mora slijediti napomena da kvotni uzorak nije mogao da bude sasvim precizan. Takođe mora se napomenuti da su gore navedeni podaci bili na neki način samo 'dopunski', jer je istraživanje na terenu teklo u isto vrijeme kada je pokrenuta istraga za podacima u vezi fakulteta. Tako da je u stvari praksa potvrdila ono što je tabela prikazala: većina respondenata su djevojke, studenti srpske nacionalnosti, studenti Učiteljskog studija. Međutim, da bi uzorak bio što reprezentativniji, ovi su podaci bili vrlo korisni za dopunsko istraživanje, npr. za pronalaženje studenata ostalih odsjeka.

Kao što je već gore spomenuto, ukupan broj studenata FF UBL koji su ispunili upitnik bio je 34 i ukupan broj studenata sa ostalih fakulteta UBL bio je takođe 34, ukupno je bilo sakupljeno 68 popunjenih upitnika. Na Filozofskom fakultetu u istraživanje bili su uključeni ovi studenti:

- 1) prema odsjeku: Srpski jezik i književnost (5), Engleski jezik i književnost (3), Njemački jezik i književnost (1), Italijanski jezik i književnost (1), Filozofija i sociologija (4), Pedagogija (2), Psihologija (1), Istorija (2), Učiteljski studij (12), Žurnalistika (1), Socijalni rad (1), Političke nauke (1).
- 2) prema godini: I.godina (4), II.godina (2), III.godina (5), IV.godina (11), V.godina-apsolventi (10), postdiplomski studij (1), nije navedeno (2). Sakupio sam podatke od svih godina i svih odsjeka, osim nekih od bruceša sa novootvorenih predmeta. Najviše

¹⁰⁶ Samo na dva odsjeka većinu tvore muškarci: Engleski jezik i književnost (preko 90%) i istorija (61%). Uravnotežen broj studenata prema polu nalazi se na odsjecima: političke nauke-samo I.godina (49,4% M) i filozofija-samo I.godina (40,5% M). Na svim ostalim odsjecima žene su u velikoj većini.

¹⁰⁷ Studentska služba FF UBL: 'Pregled broja studenata na Filozofskom fakultetu u Banjoj Luci' (15.10.2007.)

studenata dolazi sa učiteljskog studija, dalje sa srpskog i engleskog jezika, kao najvećih odsjeka.

- 3) prema polu: 29 žena i 5 muškaraca. Na Filozofskom fakultetu je procenat djevojaka veći od stanja na drugim fakultetima UBL.
- 4) prema mjestu porijekla: Banja Luka (10), ostalo (24 – Doboj (3x), Kotor Varoš (2x), Prijedor, Kostajnica, Novi Grad, Gradiška, Srbac, Teslić, Derventa, Prnjavor, Gacko, Bihać-Banja Luka, Cazin, Sanski Most-Banja Luka, Bosanski Brod-Zrenjanin-Bosanski Brod, Sarajevo-Beograd-Han Pijesak, Šipovo-Bosanski Brod-Šipovo, Šamac-Modriča, Doboj-Osječani-Doboj, Zavidovići-Doboj, Gacko-Herceg Novi). Većinu tvore studenti koji se nisu iz Banje Luke.
- 5) prema nacionalnosti: Srbi 29, Bošnjaci 1, Hrvati 0, ostali 3 (ukrajinsko-srpska, 'mješovita', srpsko-bošnjačka), nije navedeno 1.

Od ostalih studenata na Univerzitetu u Banjoj Luci u istraživanje su bili uključeni studenti ovih fakulteta:

Akademija umjetnosti (3),
Arhitektonsko-građevinski fakultet (10),
Ekonomski fakultet (4),
Elektrotehnički fakultet (4),
Fakultet za fizičko vaspitanje i sport (1),
Medicinski fakultet (2),
Pravni fakultet (4),
Prirodno-matematički fakultet (6).

Ukupno, u istraživanju (od 68 upitnika FF+ostalo UBL) bilo je 49 žena i 19 muškaraca. Većina studentata su studenti koji se nisu rodili i odrastali u Banjoj Luci (47 od 68). U Banju Luku dolaze iz različitih mjesta-većinom iz gradova u RS, kao što su npr. Gradiška, Doboj, Kotor Varoš, itd. Velika većina studenata UBL su srpske nacionalnosti (60 od 68), zanimljive su neke izjave studenata koje su naveli u polju u upitniku o nacionalnosti: 'Otac Srbin, majka Muslimanka, a ja sam Srпкиnja', 'Srпкиnja-svi smo Srbi!!!', 'Pravoslavna', 'Pravoslavna (srpska)', 'Pravoslavna-otac, majka (katolik-Čehinja)', 'Srpska, prije rata Jugosloven', 'Roditelji-Srbi, ja-?'.

Istraživanje studentskog slenga na terenu u Banjoj Luci trajalo je tačno dva i pol mjeseca, odvijalo se u zimskom semestru 2007/08. akademske godine (od septembra do decembra 2007.).

2. Opis jezičke situacije u Banjoj Luci i pregled njenih determinanata koji utječu na studentski slang

2.1 Vanjezički determinanti i njihov utjecaj na studentski slang

2.1.1 Demografski i politički faktori

U vezi sa nosiocima jezika (i studentskog slenga) fokusiram se sada na njihov broj u Banjoj Luci i na njihovu nacionalnu pripadnost. Želim da pokažem da je u vezi sa kretanjem stanovništva i markantnim promjenama za vrijeme rata 1992-1995 došlo do određenih promjena sastava stanovništva i time i do promjena jezičke situacije u gradu (npr. do promjena u vezi određenja dominantnog standardnog jezika na području Banje Luke, do promjena u dijalekatskoj slici, i sl.). Ova objašnjenja služe kao podaci koji sudjeluju u stvaranju jezičke situacije i koji su povezani sa oblikom savremenog studentskog slenga u Banjoj Luci.

Kroz istorijski razvoj Banja Luke možemo da pratimo kako je grad rastao i broj njegovih stanovnika postepeno se povećavao.¹⁰⁸ Polazim od toga da je stanovništvo u Bosni i

¹⁰⁸ Izvršavanje popisa stanovništva uvela je austro-ugarska vlast. Prvi popis u Banjoj Luci bio je izvršen 22. aprila 1895. „Prema tom popisu u Banjoj Luci živjelo je 13 566 stanovnika.“ (Pristupačno na: <http://www.banjalukalive.com> (citirano 10.10.2006) Drugi izvor upućuje na ovaj broj: „Godine 1885. imala je oko 12 000 stanovnika, među njima 7 000 muhamedovaca, a do 1895. godine je narasla na 14 789.“ Džaja,

Hercegovini bilo u nacionalnom (i isto tako u vjerskom) pogledu pomješano. Prema popisu stanovništva iz 1981.godine ¹⁰⁹ u Banjoj Luci je živjelo ukupno 183 618 ljudi, nacionalni sastav grada izgledao je ovako: 21 726 (11,8%) Muslimana, 93 389 (50,9%) Srba, 30 442 (16,6%) Hrvata, 32 624 (17,8%) stanovnika izjasnili su se kao Jugosloveni, te na kraju 5 737 (3,1%) stanovnika bili su ostali.

Rezultati popisa stanovništva u opštini Banja Luka iz predratne 1991. godine ¹¹⁰ glase ovako: ukupan broj stanovnika bio je 195 692, od toga je bilo 28 558 (14,6%) Muslimana, 106 826 (54,6%) Srba, 29 026 (14,8%) Hrvata, 23 656 (12%) Jugoslovena i 7 626 (3,9%) ostalih.

Na osnovu ovih podataka i na osnovu podataka o drugim bosanskohercegovačkim gradovima ¹¹¹ možemo zaključiti da se u opštem pogledu broj stanovnika za deset godina u Banjoj Luci povećao, može se pretpostaviti da se i nadalje povećava. Iz statistika možemo da pratimo pojavu doseljavanja stanovnika u gradove i rast gradskih centara. Dalje možemo da vidimo da je 1991. Banja Luka prilično manje nacionalno heterogena za razliku od prošlog popisa. Ovo naravno ne možemo da shvatimo doslovno, Banja Luka (kao i Bosna i Hercegovina) ipak ostaje nacionalno dosta heterogena država, ova se situacija u određenoj mjeri promijenila tek poslije posljednjeg rata. ¹¹²

M.: Banja Luka u putopisima i zapisima. Banja Luka, 1962. s.127. Navodi se čak jedan raniji podatak, koji se ne oslanja na popis stanovništva: 9 560 stanovnika, 1879. godine. (Okuka, M., Šoš, M.: Bosna i Hercegovina prije 100 godina u riječi i slici. Sarajevo - München, 1999. s.58) 1939. godine je u njemu živjelo 32 000 stanovnika, 1969. godine 75 000 stanovnika i 1971. godine 158 618 stanovnika. (Pristupačno na: http://www.cs.wikipedia.org/wiki/Banja_Luka (ciritano 7.10.2006), <http://www.banjalukalive.com> (citirano 10.10.2006)

¹⁰⁹ Nacionalni sastav stanovništva SFR Jugoslavije po naseljima i opštinama. Knjiga I-Popis stanovništva, domaćinstva i stanova u 1981. godini. Beograd, 1991.

¹¹⁰ Pristupačno na: <http://www.fzs.ba/popis.htm> (citirano 24.10.2006)

¹¹¹ Npr. u Mostaru 1981. g. živjelo je 110 377 stanovnika (34 247 ili 31% Muslimana, 20 271 ili 18,4% Srba, 36 927 ili 29,8% Hrvata, 17 143 ili 15,5% Jugoslovena, 1 789 ili 1,6% ostalih). 1991. g. pak 126 628 stanovnika (43 856 ili 34,6% Muslimana, 23 846 ili 18,8% Srba, 43 037 ili 34% Hrvata, 12 768 ili 10% Jugoslovena i 3 121 ili 2,5% ostalih). Podaci za Sarajevo izgledaju ovako: 1981. godina: 448 519 stanovnika (189 139 ili 42,2% Muslimani, 132 646 ili 29,6% Srbi, 36 714 ili 8,2% Hrvati, 75 563 ili 16,8% Jugosloveni, 14 457 ili, 3,2% ostali.), 1991. godina: 527 049 stanovnika (354 470 ili 67,3% Muslimani, 157 143 ili 29,8% Srbi, 34 873 ili 6,6% Hrvati, 56 470 ili 10,7% Jugosloveni, 19 093 ili 3,6% ostali). Kategorija 'Jugosloven' danas je irelevantna, iako možda još uvijek postoje ljudi koji sami sebe smatraju Jugoslovenima, pretpostavka je da su se većinom opredjelili za jednu od triju dominantnih narodnosti u državi. Ovaj proces možemo da pratimo već od prije: za razliku od 1981. godine, deset godina kasnije manje ljudi izjasnio se kao Jugosloveni. Kategorija 'Musliman' u popisu stanovništva iz 1991. godine takođe nije aktuelna, danas bi glasila 'Bošnjak'. Izvori: za 1981. godinu: Nacionalni sastav stanovništva SFR Jugoslavije po naseljima i opštinama. Knjiga I-Popis stanovništva, domaćinstva i stanova u 1981. godini. Beograd, 1991. Izvori za 1991.godinu: <http://www.fzs.ba/popis.htm> (citirano 24.10.2006)

¹¹² „Nekolikogodišnji rat je ostavio duboke tragove na cijelom karakteru Bosne i Hercegovine. Najizrazitija odlika ove države poslije 1995. je fakat, da se više ne radi o tipično multietničkoj zemlji, zemlji više nacija gdje su još početkom 90. godina zajedno živjeli skoro u svakoj opštini pripadnici dviju, čak i triju, glavnih narodnosti (...), nego se posljedicom ratnog „etničkog čišćenja“ radi više o unutrašnje politički složeno konstruisanoj višenacionalnoj državi, koja se sastoji od etnički vrlo komplikovanih nacionalnih oblasti...“ „*Několikaletá válka zanechala hluboké stopy na celkovém charakteru Bosny a Hercegoviny. Nejvýraznějším rysem tohoto státu po*

Rezultat posljednjeg popisa iz 1991. do današnjeg dana ostaje najnoviji službeni podatak, koji je ipak danas praktički neupotrebljiv. Tokom posljednjeg rata (1992-1995) i u narednim godinama poslije njega došlo je do velikih promjena u broju i sastavu stanovništva u cijeloj Bosni i Hercegovini.¹¹³ Ove su promjene bile markantne takođe u njenom drugom najvećem gradu, Banjoj Luci. Otkad popis stanovništva iz 2001. godine nije bio izvršen¹¹⁴, trenutni broj stanovnika Banje Luke, glavnog grada Republike Srpske, samo se približno procjenjuje. Najpouzdanije podatke pruži gradska uprava Banje Luke: „populacija od 227 500 stanovnika, što je 16,6% više u odnosu na broj stanovnika prema posljednjem zvaničnom popisu izvršenom 1991. godine (195 139 stanovnika). S obzirom da u proteklih 15 godina nije izvršen popis stanovništva, broj stanovnika se procjenjuje za svaku godinu na osnovu razlike između stope nataliteta i stope mortaliteta. (...) U okviru procijenjenog broja stanovnika od 227 500, u ruralnom području živi 39 300 stanovnika, a u urbanom 188 200.“¹¹⁵ Drugi pouzdan izvor je Republički zavod za statistiku Republike Srpske, prema njemu broj ukupnog stanovništva u opštini Banja Luka za 2006. godinu iznosi 227 046 stanovnika¹¹⁶

Sve procjene¹¹⁷ tiču se samog broja stanovnika, o nacionalnom sastavu grada nema informacija. Ipak, polazeći od podataka iz popisa stanovništva iz 1981. i 1991. godine

r.1995 je, že se již nejedná o typicky multietnickou, národnostně smíšenou zemi, kde ještě na začátku 90. let žili téměř v každé obci příslušníci dvou, ne-li všech třech hlavních národů pohromadě (...), ale v důsledku válečných 'etnických čistek' spíše o vnitřně politicky složitě konstruovaný mnohonárodnostní stát sestávající se z etnicky kompaktních národnostních oblastí.“ (Hladký, L.: Bosenská otázka v 19. a 20. století. Brno, 2005. s.342-343)

¹¹³ Procjene za broj i sastav stanovništva Bosne i Hercegovine se razlikuju. „Uopšteno treba napomenuti da pogotovo kod statističkih podataka, koji se odnose na stanovništvo, radi se samo o djelimično pouzdanim procjenama. Ove procjene su opterećene različitim pristupom metodici statističkih ureda kod pojedinih državnih entiteta (u Federaciji BiH takođe i kantona). Politički motivisani popisi (tj. popisi kada se manipuliše sa brojem i sastavom stanovnika u razne političke svrhe, uglavnom da se pokaže da ima manje ili više ljudi određene narodnosti nego što je stvarna situacija.) uključuju obično takođe izbjeglice, koje se nalaze u inostranstvu, ako imaju pravo glasanja u BiH (naime ako nisu izgubili državljanstvo BiH). Netačne podatke donosi i priroda distrikta Brčko, koji u isto vrijeme pripada obama entitetima i čije je područje bilo izdvojeno od obaju entiteta (broj stanovnika čini približno 85 000). Međunarodne institucije oslanjaju se često na svoje vlastite procjene. Podaci o ukupnom broju stanovnika Bosne i Hercegovine se zato kreću između 3,8 i 4,5 milijona.“ (Pristupačno na: <http://www.bosna.unas.cz/obyvatelstvo> -citirano 24.10.2006)

¹¹⁴ Popis stanovništva koji se redovno priprema za prvu godinu nove decenije u Bosni i Hercegovini nije bio izvršen, v. Simić, D: *Koliko Bosna ima stanovnika?* Online 28.4.2001. Pristupačno na:

<http://www.aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/200104/10428-003-pubs-sar.htm> (citirano 24.10.2006).

Sljedeći popis stanovništva priprema se za 2011. godinu. Vidi: Katana E.: Konačno popis stanovništva?

Online 19.5.2007. Pristupačno na: <http://www.slobodnaevropa.org/article/2007/05/10/7454f25c-cca0-4a4c-922f-388d773abdd9.html> (citirano 25.5.2007)

¹¹⁵ Ove podatke je pružila g-đa Lj. Radovanović, Odjeljenje za društvene djelatnosti, Gradska uprava Banja Luka, odgovor na e-mail, 24.11.2006

¹¹⁶ Republika Srpska, Republički zavod za statistiku, direktor S. Šobot, zahtjev od 16.10.2007. pod brojem 2024/07)

¹¹⁷ Za druge procjene vidi: World Gazetteer - 232 419 stanovnika.

(<http://www.world-gazetteer.com/wg.php?x=&men=gcis&lng=en&dat=32&srt=npan&col=aohdq&geo=-27>, citirano 24.10.2006.); OSCE - 250 000 stanovnika (<http://www.oscebih.org/overview/cro/banjaluca.asp>, citirano 1.11.2006); Vidi takođe: <http://www.bosna.unas.cz/obyvatelstvo>

možemo da utvrdimo da se postepeno povećavao procenat Srba u gradu. Ključni su podaci o kretanju stanovništva za vrijeme posljednjeg rata u Bosni i Hercegovini. U službenom izvještaju OSCE-a piše da je „približno 60 000 prebivalaca, pretežno Bošnjaka i Hrvata, napustilo Banju Luku i bilo je nadomješteno sa preko 70 000 Srba iz Hrvatske i iz oblasti zapadne Krajine (sada dijela Federacije BiH). U današnje vrijeme je Banja Luka, zajedno sa ostatkom zapadne Republike Srpske, većinski naseljena Srbima.“¹¹⁸ Izbjeglištvo u ovim prostorima se definiše kao „dvosmjerni proces u kome participira odseljavanje Muslimana (Bošnjaka) i Hrvata i doseljavanje izbjeglih i raseljenih Srba iz ratom zahvaćenih područja.“¹¹⁹ Porijeklo došljaka u RS uopšteno bilo je u području današnje Federacije BiH (78%), onda je bilo 12% 'interno raseljenih lica' (koji su se kretali u sklopu krajeva RS), slijedili su izbjeglice iz Hrvatske (9%) i ostali (1%). Najveći broj izbjeglog stanovništva se zadržao u gradskim centrima, najznačajniji od njih bila je Banja Luka. Najviše Srba došlo je u šire područje Banje Luke iz opština Sanski Most, Ključ i Drvar. Ukupan broj izbjeglih i raseljenih lica u regiji Banja Luka 2001.g. bio je 74 891.¹²⁰

Na osnovu gore navedenih podataka može da se zaključi je sigurno došlo do markantne promjene jezičke situacije u Banjoj Luci. Otkad u Banjoj Luci, centru Republike Srpske, danas većinsko stanovništvo tvore Srbi, odlučujuću ulogu ima srpski standardni jezik. Ovi podaci uspostavljaju određeno polazište, odgovaraju na pitanja: Kojoj narodnosti pripada većina studenata i zašto? Na kojem standardu će se sprovoditi obrazovanje i zašto? I slično. Dalje zaključujem da je povodom dolaska govornika iz drugih dijalekatskih područja koji su došli ili posljedicom rata i prisiljenog kretanja stanovništva došlo do promjene dijalekatskog oblika govora u gradu. Ipak ovi govornici, među njima i današnji studenti Univerziteta u Banjoj Luci koji su došli u grad kao djeca prilagodili su se ovdašnjem govoru i više ne govore svoj dijalekt. Međutim, ovo ne može da se primijeni i na ostale studente iz drugih krajeva: na one čije porodice su se preselili u Banju Luku kasnije nakon rata (prirodna urbanizacija¹²¹) ili na one koji žive izvan Banje Luke i koji ovdje studiraju i žive u studentskim domovima ili kao podstanari.

¹¹⁸ „Approximately 60 000 residents, overwhelmingly Bosniacs and Croats, left Banja Luka and were replaced by over 70 000 Serbs from Croatia and West Krajina area (now part of the Federation of BiH). Nowadays, Banja Luka, along with the rest of western Republika Srpska, is predominantly Serb.“ Regional Centre Banja Luka Fact Sheet, s.9, pristupačno na: <http://www.oscebih.org/documents/50-eng.pdf> (citirano 15.1.2007), usp. <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/balkans?page=home> (citirano 15.11.2006)

¹¹⁹ Marinković, Z.: Demografski problemi procesa izbjeglištva u Republici Srpskoj. Banja Luka, 2005. s.70

¹²⁰ Marinković 2005: 69-72; 105

¹²¹ Za ilustraciju o ovoj opštoj pojavi vidi podatke o rastu broja gradskog stanovništva u bivšoj Jugoslaviji: Petranović, B., Zečević, M.: Jugoslavija 1918-1988 tematska zbirka dokumenata. Beograd, 1988. s.1195

U istraživanju ¹²² bilo je potvrđeno da demografski faktori igraju svoju ulogu, naime da je Banja Luka, kao glavni grad Republike Srpske, univerzitetski centar u koji dolaze mladi ljudi velikom većinom iz mjesta u Republici Srpskoj, takođe je potvrđena pretpostavka da je većina studenata srpske nacionalnosti kao ishod političkih, istorijskih i demografskih zbivanja.

2.1.2 Ekonomski i socijalni faktori

Ekonomski i socijalni faktori pridonose utjecanju na studentski sleng u Banjoj Luci. Ekonomski i socijalni faktori vezani su za mogućnosti studenata afirmisati svoju mladost i stručnu spremu u banjalučkom društvu. Naime, finansijsko stanje studenata (obezbijedena sredstva za studij), mogućnost naći privremeni rad uz studij, stanje korupcije u društvu, i pogotovo perspektiva zapošljenja nakon završetka fakulteta, utječe na psihiku i time i na jezičko izražavanje studenata što pokazuje jezička građa. Zbog toga je potrebno osvijetliti ekonomske i socijalne podatke o sredini u kojoj se ciljna grupa studenata nalazi (Banja Luka, Republika Srpska).

Ključan je problem nezaposlenosti. Na kraju 2005. godine broj nezaposlenih lica u Banjoj Luci iznosio je 23 500 (12,2 hiljade muškaraca i 11,3 hiljade žena) ¹²³ Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku iz marta 2006. godine broj zaposlenih lica na području grada Banja Luka iznosi 57 622 od čega najviše ljudi radi u trgovini na malo i na veliko, u državnoj upravi i odbrani, u prerađivačkoj industriji, slijede radnici u zdravstvu i obrazovanju, itd. Treba računati da „Podacima nisu obuhvaćeni zaposleni koji svoju aktivnost obavljaju na individualnim poljoprivrednim gazdinstvima, zaposleni kod međunarodnih organizacija i lica iz Republike Srpske zaposlena u predstavništvima BiH u inostranstvu.“ ¹²⁴ Takođe, „procjenjuje se da na području grada postoji i oko 15 000 nezaposlenih lica, koja nisu u evidenciji Biroa za zapošljavanje.“ ¹²⁵ Rad 'na crno' je velik problem ne samo u Banjoj Luci, nego i u cijeloj Republici Srpskoj, on je posljedica institucionalne krize i nestabilnih političkih i ekonomskih uslova u zemlji. „Prema uobičajenom izračunavanju stope

¹²² Vidi 1.4.2 Uzorak

¹²³ Podatke je pružila g-đa Lj. Radovanović, Odjeljenje za društvene djelatnosti, Gradska uprava Banja Luka, odgovor na e-mail, 24.11.2006

¹²⁴ Zaposleni po područjima u opštini Banja Luka u martu 2006. godine, Republika Srpska, Republički zavod za statistiku, direktor S. Šobot, zahtjev od 16.11.2006. pod brojem 2359/06)

¹²⁵ Podatke je pružila g-đa Lj. Radovanović, Odjeljenje za društvene djelatnosti, Gradska uprava Banja Luka, odgovor na e-mail, 24.11.2006

nezaposlenosti na osnovu zvaničnih podataka, nezaposlenost u RS se kreće posljednjih godina oko 40% (...) Po procjenama, stvarna stopa nezaposlenosti u RS se kreće oko 16%. Takođe, najveći broj zaposlenih 'na crno' su mladi i obrazovani ljudi.“¹²⁶ Prioritet mladih ljudi je naći bilo kakvo zaposlenje, u istraživanju samo se 6,5% mladih izjašnjava da nikada neće prihvatiti posao na 'sivom' tržištu.¹²⁷ 32,3% mladih vidi mogućnost zaposlenja kod privatnika, 19,5% nalazi rješenje odlaskom u inostranstvo.¹²⁸ Iako stanje u zemlji postepeno ide na bolje, ipak standard života još uvijek nije dovoljno dobar.¹²⁹ Nezadovoljstvo stepenom i sistemom obrazovanja, cjelokupnim stanjem u RS i vizija neperspektivne karijere za fakultetski obrazovanog čovjeka predstavljaju problem, čije rješenje je često emigracija. I ovdje se zatvara problematični krug, jer „veliki broj mladih obrazovanih ljudi napušta zemlju poslije završetka školovanja i zapošljava se u inostranstvu. Pri tome, oni nemaju bilo kakvu obavezu da zbog toga obeštete društvo koje je ulagalo u njihovo obrazovanje (...). Naravno, za zemlju to je višestruka šteta.“¹³⁰

Drugi problemi su pitanje ulaganja novca u obrazovanje, što uključuje i ponudu stipendija i finansijsko podržavanje rada studentskih organizacija. Koliko novca entitetska i državna vlada, vjerske zajednice, kompanije i dr. ulažu u ovaj sektor, to je faktor od velikog utjecaja koji bi trebao da bude više proučen.

Ekonomski i socijalni faktori odražavaju se u rječniku banjalučki studenata, pomoću izraza kao što su npr.: štela (veza-dobiti posao preko veze), oprati grdnu lov (pokrasti novac), brisati/furati/kidati/paliti odavde (pobjeći sa fakulteta, iz zemlje).

2.1.3 Kulturni faktori

Sljedeći od vanjezičkih determinata koji utječe na formiranje studentskog slenga u Banjoj Luci su kulturni činioci. U ovom radu moram da se ograničim samo na određena pitanja zbog velike opširnosti tematike, nabrajam dvije glavne tačke za koje smatram da najvažnije utječu na studentski sleng. To su: A) pitanje pismenosti i obrazovanja i B) mediji - novine, časopisi, televizija, internet, itd.

¹²⁶ Tomaš, R. i kol.: Nezaposleni-resurs ili socijalni problem? Banja Luka, 2004. s.10

¹²⁷ Tomaš 2004: 203

¹²⁸ Tomaš 2004: 224

¹²⁹ „Prosječna neto plata u RS u 2003. g. iznosila je 279 KM, što predstavlja 72% prosječne neto plate isplaćene u F BiH (528 KM)“ Tomaš 2004: 15

¹³⁰ Tomaš 2004: 173

2.1.3.1 Stanje pismenosti u Banjoj Luci

Opismenjavanje ima direktan utjecaj na jezičko izražavanje govornika. Pismenost je jedan od kulturnih faktora koji određuje jezičku situaciju uopšteno. Ovo važi i za Banju Luku. U vezi sa studentskim slengom pismenost je preduslov da se jedan mlad čovjek upiše na fakultet. Otkada je osnovno školsko obrazovanje u Bosni i Hercegovini obavezno za sve ¹³¹, pismenost svih studenata se podrazumijeva. Ovaj faktor stoga nije za studente tako značajan kao kod istraživanja govora starije generacije, međutim mora se u ovom radu spomenuti.

Stanje savremene razine pismenosti i savremenog obrazovanog sistema uzrokovano je istorijskim razvojem. ¹³² Kao i za aktuelan tačan broj i nacionalni sastav stanovništva današnje Banja Luke, tako i za pismenost, ne postoje službeni podaci. U ovom slučaju mogu da se služim samo podacima za Bosnu i Hercegovinu. Prema Human development reportu iz 2006. u Bosni i Hercegovini ukupno ima 96,7% pismenih ljudi koji imaju 15 i više godina. ¹³³ Drugi izvor navodi odvojeno postotak za muškarce (94,1%) i za žene (78,0%). ¹³⁴ Zvanični popis iz 1991. godine navodi da je od ukupnog broja 3 697 232 stanovnika čak 367 733 ili 9,9% bilo nepismeno (muške populacije 3,4%, a žena 16,4%). „Prema posljednjim istraživanjima nevladinih organizacija, u Bosni i Hercegovini je ustanovljena prosječna nepismenost od 12%. U urbanim sredinama Bosne i Hercegovine bez završene osnovne škole je 7,75% muškaraca, a 22,21% žena, dok je u ruralnim sredinama bez osnovnog obrazovanja 16,3% muškaraca i 45,5% žena.“ ¹³⁵ Iz navedenih podataka možemo da zaključimo da je nivo pismenosti u Banjoj Luci danas prilično visok, postotak stanovnika koji su pismeni bliži se 100%, s najvećom vjerovatnošću se kreće oko 95% stanovnika. Dalje je moguće zaključiti da su svi studenti u Banjoj Luci 100% pismeni inače ne bi položili prijemni ispit na bilo kojem od banjalučkih fakulteta, stoga mogu da koriste takođe svoj sleng u pisanom obliku na osnovu znanja iz standardnog jezika. Svi studenti koji su ispunjavali upitnik bili su u stanju da se pismeno izražavaju na standardnom jeziku uz poneke substandardne izraze slenga. Sfere upotrebe studentskog slenga u Banjoj Luci uspostavlja analiza. ¹³⁶

¹³¹ Vidi: http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/shema-bih-bosanski.pdf (citirano 15.1.2007)

¹³² Za razvoj osnovnog, srednjeg i visokog školovanja u Banjoj Luci vidi Mikić, Đ.: Banjaluka-Kultura građanskog društva. Banjaluka, 2004. s.130-146

¹³³ Prema Human development report 2006. Pristupačno na:

http://hdr.undp.org/hdr2006/statistics/countries/country_fact_sheets/cty_fs_BIH.html (citirano 15.11.2006)

¹³⁴ Pristupačno na: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2868.htm> (citirano 15.11.2006)

¹³⁵ Prema podacima od g-đe Lj. Radovanović, Odjeljenje za društvene djelatnosti, Gradska uprava Banja Luka, odgovor na e-mail, 24.11.2006.

¹³⁶ Za obim pisanog slenga i njegov odnos prema usmenom slengu vidi tačku 3.3 A)

2.1.3.2 Značenje obrazovnih institucija

Banjalučki studenti studiraju ili na Univerzitetu u Banjoj Luci ili na privatnim fakultetima.¹³⁷ UBL je osnovan 7. novembra 1975. godine, danas ima 13 fakulteta i trenutno na njemu studira 14 911 studenata (redovnih, vanrednih i stranih državljana).¹³⁸ Po broju trenutno upisanih studenata Univerzitet u Banjoj Luci je najveći univerzitet u Republici Srpskoj i jedan od najvećih u Bosni i Hercegovini.

Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci bio je otvoren 1994. nakon odluke iz 1993. da postojeća Pedagoška akademija nastavi rad kao Filozofski fakultet.¹³⁹ Od tada se fakultet razvija i broj odsjeka se povećava. Filozofski fakultet trenutno ima dvije zgrade, glavnu zgradu u centru u ulici Bana Lazarevića 1 i drugu zgradu u okviru novog univerzitetskog kampusa u bivšoj kasarni Vrbas. Za drugu spomenutu lokaciju se u slengu koristi izraz 'kasarna'.

Jedan od kulturnih faktora koji utječu na formiranje studentskog slenga u Banjoj Luci je sistem obrazovanja i način njegove realizacije. Naime, ako se sistem obrazovanja ne prilagođava svjetskim trendovima i potrebama studenata, ako su studijski programi besperspektivni, ako ima korupcije na fakultetu, jako profesori nisu dobri predavači, itd., vjerovatno će se ova situacija reflektirati i u jeziku studenata. Ovdje se pojavljuje npr. izraz Bolonja (Idemo po Bolonji, Je li kod vas Bolonja?) koji se koristi kao skraćenica za Bolonjsku deklaraciju.

Slijedeći faktor koji utječe na studentski sleng u Banjoj Luci je nastava na standardnom jeziku kao mediju na kojem se obrazovanje sprovodi.¹⁴⁰ Prvi put kada čovjek mora usvojiti standardni jezik većinom je u školi, u obrazovnim institucijama odvija se formiranje jezičkog izražavanja pojedinca i konačno obrazovanje utječe na nivo jezičke kulture u određenoj sredini. U vezi sa odabirom jezika obrazovanja važnu ulogu igraju istorijski i politički faktori.¹⁴¹ Na odabranom standardu će se obrazovati đaci osnovnih i

¹³⁷ Pored Univerziteta u Banjoj Luci u gradu djeluju takođe i drugi privatni, odnosno nedržavni, fakulteti. Njihov popis i adrese pristupačni su na: <http://www.banjaluka-tourism.com> *Obrazovanje* -citirano 1.11.2006) U posljednje vrijeme u Banjoj Luci osnovani su ovi privatni fakulteti: Fakultet poslovne ekonomije, Komunikološki fakultet u Banjaluci (2000), Fakultet za poslovni inženjering i menadžment Banja Luka (2003) i Fakultet za poslovne studije (2005), koji je 2006. stekao status univerziteta i sastoji se od četiri fakulteta. (Pristupačno na: <http://www.univerzitetps.com/univerzitet/uvod.php> *Uvodna riječ rektora* -citirano 1.11.2006)

¹³⁸ Pristupačno na: <http://www.uni.bl.ac.yu> *O Univerzitetu* (citirano 10.10.2006)

¹³⁹ Pristupačno na: <http://soff.rs.ba/?page=ofakultetu> (citirano 9.10.2007)

¹⁴⁰ Za standardni jezik vidi poglavlje 1.2.2.1

¹⁴¹ Kao primjer poslužiće skorašnja situacija: Nakon rata došlo je prema 'nacionalnom načelu', između ostalog do toga, da su osnovne i srednje škole bile odvojene prema narodnosti i vjeroispovijesti. Godine 2002. bila je u

srednjih škola i studenti će na njemu slušati predavanja, takođe koristiće se udžbenici koji su izdati na njemu. Posljedicom rata su se neki univerziteti počeli shvatati kao izrazito „srpski“, odnosno „hrvatski“, odnosno „bošnjački“. ¹⁴² Negdje je došlo čak i do faktičkog odvajanja unutar jednog univerziteta te postanka novog univerziteta ¹⁴³, Univerzitet u Banjoj Luci je međutim ostao nepodjeljen.

U Statutu Univerziteta u Banjoj Luci iz 2007.godine ¹⁴⁴ uspostavljene su ćirilica i latinica kao ravnopravna službena pisma. Ravnopravni su takođe službeni jezici na kojima se na UBL održavaju predavanja i na kojima se studenti mogu obratiti upravi univerziteta. To su srpski, hrvatski i bošnjački. Ipak, praksa izgleda drugačije, srpski standardni jezik igra najglavniju ulogu.

2.1.3.3 Mediji i njihova uloga u utjecanju na studentski sleng u Banjoj Luci

Mediji su u današnje doba ključan faktor u oblikovanju pojedinčeva shvaćanja svijeta, mediji utječu na njegovo ponašanje i takođe i na njegov govor. Analiza pokazuje koje medije prate studenti u Banjoj Luci

Većina domaćinstava u Banjoj Luci nema satelit. TV stanice koje mogu primati bez upotrebe satelita su obično: HRT 1-Hrvatska televizija 1 i HRT 2- Hrvatska televizija 2 (Zagreb), Pink BiH (Sarajevo-Banja Luka), Alternativna televizija-ATV (Banja Luka), Vikom (Gradiška), RTL (njemačka televizija-emituje iz Zagreba), S1-Simić (Banja Luka), RTRS-Radio Televizija Republike Srpske (Banja Luka), K3-Kanal 3 (Prnjavor), OBN (Sarajevo), BL-Bel Kanal (Banja Luka), Televizija BN (Bijeljina), BHT1-Radio-televizija Bosne i Hercegovine (Svedržavna televizija). Ostale od 43 televizijske stanice u BiH ¹⁴⁵, kao što su

Bosni i Hercegovini izgrađena Strategija reforme obrazovanja, koja znači da treba da dođe do usmjeravanja i koordinacije. (Pristupačno na: <http://www.oscebih.org/education/cro/?d=2> *Reforma obrazovnog sektora u Bosni i Hercegovini* (citirano 15.11.2006) Reforma, međutim, nije svugdje sprovedena u potpunosti i sva odgovorna lica nisu sa njom upoznata. (Online 22.9.2006. Pristupačno na: <http://www.oscebih.org/public/cro/default.asp?d=6&article=show&id=1884> *Ni učenici ni profesori nisu dovoljno upoznati sa reformom* (citirano 15.11.2006) ¹⁴¹ U Banjoj Luci, kao i u cijeloj Republici Srpskoj, osnovno i srednje vaspitanje nije odvojeno, nego uključuje čak od svih nacionalnosti. Škole su za sve, ali se nastava sprovodi po srpskim programima. Časovi jezika su ovdje časovi 'srpskog', istorija se predaje sa srpskog gledišta. (Latinović, G.: *Nastava istorije u dejtonskoj Bosni i Hercegovini*. In: BUM. br.40, Banja Luka, 01/2002,s.18-20.)

¹⁴² Vidi Hladký 2006: 311

¹⁴³ Usporedi: <http://www.unmo.ba>, <http://www.sve-mo.ba>, <http://www.unssa.rs.ba>, <http://www.unsa.ba> (Citirano 15.11.2006)

¹⁴⁴ Rektorat UBL: Statut Univerziteta u Banjoj Luci. 20.6.2007. Član 13.

¹⁴⁵ Njihov kompletan spisak vidi na: <http://www.cra.ba/sr/broadcast/reg/default.aspx?cid=2542> (Citirano 11.10.2007)

npr. FTV -Radio-televizija Federacije Bosne i Hercegovine- ili HAJAT iz Federacije BiH, obično se ne mogu primati u gradu. Napominje se da mogućnost primanja gore navedenih televizijskih programa nije u svim domaćinstvima u Banjoj Luci ista, zavisi od tipa antene i drugih faktora. Preko satelita dostupni su i drugi programi sa šireg područja (BiH, Hrvatska, Srbija) i iz cijelog svijeta.

Postoji istraživanje o gledanosti TV stanica na nivou Republike Srpske ¹⁴⁶, prema kojem su BHT, FTV i RTRS (državne TV stanice) 2006.godine stekle 13,8% gledalaca, regionalne stanice 40,3% gledalaca, inostrane TV stanice 44,4% gledalaca i ostale satelitske TV stanice 1,5% gledalaca. Vidi se da pored regionalnih stanica dominiraju inostrane TV stanice, pogotovo one koje su dostupne bez satelita.

Pomoću pitanja u upitniku 'Koja je tvoja omiljena TV-emisija (serija, drugo), šta redovno gledaš?' dobiju se neposredno odgovori o najgledanijim televizijskim stanicama i donekle o jeziku emisija. Kao najgledanija ispala je serija CSI (Istražitelji iz Majami) sa 8 studenata. Dnevnik (RTRS ili RTS na privatnim lokalnim TV stanicama ili drugi dnevnik) gleda redovno 6 studenata, slijede druge popularne serije i emisije kao što su Očajne domaćice (5 studenata), Big brother (4), Zakon braće (4), Crni Gruja, Govorimo srpski, Bitange i princeze, Star Trek, Nip Tak, Izbori se, ... Četiri studenta navelo je da redovno prate program Discovery. Navedeno je preko dvadeset emisija koje studenti gledaju, svaka po jedan glas. 13 studenata navelo je da TV gleda samo rijetko ili je upšte ne gleda. 9 studenata ostavilo je ovo polje nepopunjeno. Kanali na kojima je većina od više puta navedenih serija i drugih emisija su banjalučka RTRS i ATV ili kanali koji se emituju iz Zagreba na hrvatskom jeziku HRT1, HRT2, Nova, RTL. Takođe, ovdje sporedno figuriše i bosanska FTV, OBN, Pink BiH i BHT 1. Znači vidljivo je da studenti UBL, od kojih je većina srpske nacionalnosti ne prate isključivo srpske kanale, nego slobodno odabiraju ono što ih interesuje od dostupnih programa. Većina stanovnika Banje Luke će se složiti da su najgledanije hrvatske TV stanice, jednostavno zbog sadržine emitovanog vremena - razine kvaliteta emisija i filmova. Podaci iz upitnika potvrđuju da takođe mnogi studenti vole da gledaju hrvatsku televiziju. Može se ustanoviti da hrvatski jezik ima utjecaj na jezičku situaciju u Banjoj Luci i da je jedan od faktora koji oblikuje govor ovdašnjih studenata. Uopšteno rečeno, jezik na kojem se emituje (ili hrvatski ili srpski ili bosanski) oblikuje jezičku svijest studenata-gledaoca i time djelimično i formiranje studentskog slenga.

¹⁴⁶ Pristupačno na: <http://www.mib.ba/version02/01/news.htm> (Citirano 11.10.2007)

Drugi tip medija je radio. Uglavnom se slušaju ove radio stanice: Radio Big (1,2), Radio BL live, Radio Oksigen, Radio Balkan, radio UNO, RTV Vikom, itd. Prema podacima iz 2005.g.¹⁴⁷ ukupan broj radio stanica u RS bio je 41 od kojih su tri stanice bile u Banjoj Luci. Pretpostavlja se da se danas broj banjalučkih radio stanica povećao.

Što se tiče interneta kao medija, može se pretpostaviti da je u posljednjim godinama došlo do povećanja broja domaćinstava sa pristupom internetu. Međutim, teško je utvrditi u kojoj je mjeri internet korišten kao sredstvo sticanja informacija. Stranice sa on-line novostima (na srpskom/hrvatskom/bosanskom jeziku) postoje¹⁴⁸, međutim bilo bi potrebno jedno anketiranje za korisnike interneta (i posebno za studente) u Banjoj Luci da bi se saznalo koje stranice najčešće posjećuju. Iako danas nije problem u vezi sa upotrebom ćirilice na računarima, mnogi od korisnika interneta služe se engleskim jezikom i mnogi studenti imaju svoje e-mail adrese na yahoo, google-u ili hotmailu. Neki studenti FF i UBL su se u upitnicima izjasnili da prate internetske stranice na stranim jezicima, najčešće na engleskom. Zbog upotrebe interneta može da se ustanovi određen povećan utjecaj engleskog jezika.

Da bi se saznali detalji, u upitnike je uključeno pitanje 'Da li pratiš medije na stranim jezicima? (Ako da, koje i na kojim?)'. Samo nešto manje od polovine uzorka (31 od 68 studenata) izrazilo se da prati medije na stranim jezicima. 26 studenata odgovorilo je NE i 11 od njih ostavilo je ovo mjesto nepopunjeno. Velika većina studenata prati medije na engleskom jeziku: vijesti poput BBC (navelo je 3 studenta), CNN (3), kanale Discovery (7), National Geographic (4), MTV (4), Travel (3), itd. Mnogi studenti nisu naveli konkretne medije, ukupan broj studenata koji su naveli da prate medije na engleskom jeziku (više ili manje) je 24. Od drugih jezika studenti su najčešće navodili italijanski, jedanput je naveden francuski i njemački. Interesantno je da je jedan student naveo hrvatski kao strani jezik i medije koje na njemu prati (HRT, Nova, RTL). Takođe, neki studenti FF i UBL prate internetske stranice na stranim jezicima, najčešće opet na engleskom.

Najrašireniji medij sa dugom tradicijom i širokim poljem utjecaja su novine. Dva najveća lista-dnevnika koji se izdaju u Banjoj Luci su 'Nezavisne novine'¹⁴⁹ i 'Glas srpske'¹⁵⁰. Uz ova dva lista rašireni su 'Blic' i 'Press' koji se izdaju u Srbiji i koji imaju prilog za Republiku Srpsku. Na banjalučkim štandovima dostupne su, osim ovih dnevnika, i druge

¹⁴⁷ Pristupačno na: <http://www.rzs.rs.ba/PublikKulturalUmetnostLAT.htm> (Citirano 11.10.2007)

¹⁴⁸ Spisak medija (TV i radio stanica, novina i časopisa) iz prostora bivše Jugoslavije koje imaju sopstvene internetske stranice pristupačan je na: <http://www.yumreza.org.yu> (Citirano 11.10.2007)

¹⁴⁹ Pristupačno na: <http://nezavisne.com> (Citirano 11.10.2007)

¹⁵⁰ Pristupačno na: <http://www.glassrpske.com> (Citirano 11.10.2007)

dnevne novine, uključujući sarajevsko 'Oslobođenje', mostarski 'Dnevni list', 'Politiku' i 'Danas' iz Beograda, zagrebački 'Jutarnji list' i 'Večernji list', i sl.¹⁵¹ Prodaju se i brojni časopisi i druge publikacija iz mnogih interesnih i profesionalnih oblasti.

Prema izjašnjenjima studenata kod pitanja 'Koje novine i časopise čitaš' izgleda da je Blic (svega 23 odgovora) najčitaniji dnevnik u studenata, Blic se izdaje u Srbiji i pisan je na ekavskom izgovoru. Dalje se dosta čita Glas Srpske (16), Nezavisne (14), Večernje novosti-Srbija, takođe ekavski (7), itd. Nekoliko studenata je navelo i drugu štampu kao što je Skandal, Press, Sport, ... Što se tiče nedjeljnika-časopisa dobijeni su ovi podaci: Više studenata čita Politikin zabavnik, National Geography i časopis Novi reporter. Kod žena popularne su časopisi Glorija-Hrvatska (6 odgovora), Elle, Cosmopolitan, Joy, itd. Naravno, studenti čitaju stručne časopise o predmetu svog studija, tako je npr. kod studenata arhitekture omiljen AG magazin ili časopis Oris. Dnevna štampa uglavnom je na srpskom jeziku (iako na štandovima ima i Jutarnji list-Zagreb, Dnevni list-Mostar, Dnevni Avaz-Sarajevo, itd., ali niko od uključenih studenata nije naveo ove dnevnike), neki od časopisa izdati su u Hrvatskoj, neki u Srbiji, a neki u Bosni i Hercegovini. Izgleda da većina studenata čita uglavnom srpsku štampu, što naravno utječe na njihovo jezičko ponašanje.

Na ovome mjestu treba spomenuti postojanje studentskih časopisa. 'BUM' (Banjalučki univerzitetski magazin) je osnovan 1996. godine od strane Saveza studenata u Banjoj Luci. U njemu su studenti mogli pisati i čitati „o najrazličitijim stvarima: od, naravno, samog studiranja i aktuelnosti, preko nauke, kulture, muzike, sporta, filma, interneta, pa sve do reportaže, feljtona, zabave.“¹⁵² Ovaj časopis je opstajao zahvaljujući raznim donacijama, u njemu su volonterski radili studenti. Izašlo je otprilike 40 brojeva, pri kraju je izlazio neredovno, onda se 2002. gasi. Na nekim od fakulteta izdavali su se sopstveni časopisi, npr. časopis Ekonomist. Na Filozofskom fakultetu je Studentska organizacija Filozofskog fakulteta (SOFF) 1999. g. pokrenula pilot projekat časopisa 'Fićo?' koji je nakon nekoliko brojeva prestao postojati. Drugi projekat, projekat časopisa 'Soffist?' „ugledao je svjetlost dana u decembru 1999. g. Ovaj ambiciozni projekat imao je za osnovni cilj promovisanje rada studenata i omogućavanje postojanja štampanog medija kojeg bi studenti koristili za

¹⁵¹ Za kompletni spisak dnevnih novina, magazina i ostalih publikacija u Republici Srpskoj vidi: <http://www.vzs.ba/ba/?ID=207>, <http://www.vzs.ba/ba/?ID=209> i <http://www.vzs.ba/ba/?ID=222> (Citirano 11.10.2007)

¹⁵² Pristupačno na: <http://www.bum.bl.ac.yu> (Citirano 9.10.2007)

lansiranje svojih kvalitetnih radova, stvaralačkih i naučnih.“¹⁵³ Ovaj studentski časopis izlazio je jednom godišnje i posljednji broj pojavio se 2003. godine.

Kao što se vidi iz prethodnog pasusa, mogućnosti studenata za sopstveni kreativni rad na FF UBL, barem što se tiče izdavanje časopisa, su vrlo ograničene. Sigurno je da ova dva časopisa 'BUM' i '?Soffist?' uopšte ne sudjeluju u jezičkom utjecaju na govor sadašnjih studenata na Filozofskom fakultetu UBL. Moguće je utvrditi da oni nisu sudjelovali na jezičku situaciju na UBL, jer nisu imali čitalačku publiku kad su izlazili.

2.2 Jezički determinanti i njihov utjecaj na sleng

2.2.1 Standardni idiomi

Opšte priznato je da je standardni jezik vodeći jezički faktor koji utječe na jezičku situaciju, to važi takođe za Banju Luku i za formiranje banjalučkog studentskog slenga. Polazim od definicije standardnog jezika kao onog dijalekta jezika „koji je stekao literarnu i kulturnu supremaciju nad ostalim dijalektima te je prihvaćen kao najispravniji oblik tog jezika.“¹⁵⁴ Na prostorima srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog dijalektalnog kontinuuma je taj ključni dijalekt bio je istočnohercegovački govor koji je postao osnovica zajedničkog standarda.¹⁵⁵

¹⁵³ Pristupačno na: <http://www soff rs ba/?page=istorijat> (Citirano 9.10.2007)

¹⁵⁴ Simeon 1969 II: 500. Ova definicija je jedna od mogućih definicija standardnog jezika, standardni jezik može da se formira i na druge načine. „Standardni jezik služi za označavanje varijeteta koji podrazumeva normu i kodifikaciju, tj. standardizaciju.“ (Milanović, A.: Kratka istorija srpskog književnog jezika. Beograd, 2004. s.14), Proces standardizacije jezika je u velikoj mjeri subjektivan, zato što je jezik povezan sa nacijom i identifikacijom. (Gladková, H.: Vzestup a krize symbolických funkcí slovanských standardních jazyků. Praha, 2006, s.1), Za kodifikovan oblik narodnog jezika se na području tadašnjeg srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika takođe koristi termin 'književni jezik', međutim rijeđe od 'standardnog jezika', ovaj termin se ranije koristio više. (Vidi Milanović 2004: 14)

¹⁵⁵ Problematika srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezičkog prostora, istorijski sporazum o zajedničkom jeziku, njegov razvoj, kontinuirana borba za naziv i položaj njegovih varijeteta kao i raspad cjelovitog srpskohrvatskog jezičkog prostora, detaljno su opisani u drugim radovima. Polazim od mišljenja sa kojim se mnogi lingvisti slažu, to je da se kod pojave navedenog jezika pod lingvističkim aspektom radi o jednom jezičkom sistemu sa više varijanata. Međutim, s druge strane, imamo više 'političkih jezika'.

2.2.1.1 Standardni idiomi na području Banje Luke danas

U Bosni i Hercegovini koja je širi okvir ¹⁵⁶, gdje se nalazi Banja Luka, situacija zvanične upotrebe standarda, koji je u svom istorijskom razvoju imao različite nazive ¹⁵⁷, izgleda prilično komplikovano: Ustav iz 1993. godine, koji u članu 4 navodi da je službeni jezik u zemlji srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski ijekavskog izgovora, je iste godine zastario, pa je drugim zakonom utvrđeno da je u službenoj upotrebi „standardni književni jezik ijekavskog izgovora njenih konstitutivnih naroda, koji se imenuje jednim od tri naziva: bosanski ¹⁵⁸, srpski, hrvatski.“ ¹⁵⁹ Situacija postojanja triju standarda sa istom govornom bazom u jednoj državi vrlo je interesantna i posebna i u svjetskim razmjerima. ¹⁶⁰ U Aneksu 4 Dejtonskog mirovnog sporazuma iz 22.11.1995. godine koji predstavlja Ustav Bosne i Hercegovine ne piše se ništa o službenom jeziku. ¹⁶¹ U Federaciji Bosne i Hercegovine važi Odluka o izmjenama Ustava Fed BiH ¹⁶² iz 16.4.2002. godine. Prema toj odluci službeni jezici su bosanski, hrvatski i srpski, službena pisma latinica i ćirilica. ¹⁶³

U Republici Srpskoj je prema Ustavu iz 1992. g. u službenoj upotrebi srpski jezik ijekavnog i ekavskog izgovora i ćirilica, latinica pak na način određen zakonom, isto tako i drugi jezici i pisma. ¹⁶⁴ Tadašnje rukovodstvo izvelo je 1996. godine (na kraju neuspješan)

¹⁵⁶ Ovdje su navedeni podaci vezane za još širi okvir: U Hrvatskoj je u službenoj upotrebi hrvatski jezik i latinica, pod uslovima propisanim zakonom i drugi jezik i ćirilica. (Ustav RH iz 25.4. 2001. II.Temeljne odredbe, članak 12.

Pristupačno na: http://www.vlada.hr/Download/2002/11/11/USTAV_REPUBLIKE_HRVATSKE.doc (citirano 25.11.2006) Prema novom Ustavu Republike Srbije je u službenoj upotrebi srpski jezik i ćirilično pismo, službena upotreba drugih jezika i pisama je uređena zakonom. (Ustav Republike Srbije, prvi deo, član 10. Pristupačno na: <http://www.srbija.sr.gov.yu/pages/article.php?id=56753> (citirano 25.11.2006). po novom Ustavu Crne Gore je u upotrebi crnogorski jezik. (Vidi: <http://www.skupstina.cg.yu>, <http://www.gom.cg.yu> (citirano 25.11.2006)

¹⁵⁷ Ovo se vidi takođe i na području Bosne i Hercegovine gdje je taj standard bio poslije 1918. u službenoj uporabi kao srpsko-hrvatsko-slovenački (prema Vidovdanskom ustavu iz 1921. i Ustavu Kraljevine Jugoslavije iz 1931.), srpski ili hrvatski jezik (prema Ustavu Narodne Republike BiH iz 1946.), srpskohrvatski (prema Ustavu Socijalističke Republike BiH iz 1963. g.) i konačno srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski jezik (prema Ustavu SR BiH iz 1974. g.). (Nikač, B. Đ.: Jezici i pisma u ustavima i statutima jugoslovenskih zemalja. In: Crnogorski PEN Centar, Cetinje, 1998. s.82–92)

¹⁵⁸ Za opis bosanskog jezika vidi Halilović, S.: Bosanski jezik, Jahić, Dž.: Jezik bosanskih Muslimana, Izaković, A.: Rječnik karakterističke leksike u bosanskome jeziku. Za detalje u vezi diskusije oko pojma bosanski / bošnjački vidi Kimáková, B.: Případ jazykové politiky v Bosne a Hercegovine. Praha, 2006. s.52

¹⁵⁹ Šipka, M.: Standardni jezik i nacionalni odnosi u Bosni i Hercegovini (1850–2000)–dokumenti. Sarajevo, 2001. s.248, usp. Bugarski, R.: Nova lica jezika. Beograd, 2002. s.117

¹⁶⁰ Monnesland, S.: Od zajedničkog standarda do trostrane situacije. In: Jezik u Bosni i Hercegovini. Sarajevo-Oslo, 2005. s.518

¹⁶¹ Pristupačno na: <http://www.parlament.ba/bos/ustav/index.php>, vidi takođe http://www.vladars.net/lt/zakoni/aneks_4.html (citirano 25.11.2006)

¹⁶² Ustav Fed BiH iz 30.3.1994. prema kojem su službeni jezici bili bosanski i hrvatski i službeno pismo latinica, Tačka I. Uspostava federacije, članak 6

¹⁶³ Pristupačno na: <http://www.fbihvlada.gov.ba/hrvatski/federacija/index.html> (citirano 25.11.2006)

¹⁶⁴ Pristupačno na: <http://www.vladars.net/lt/zakoni/ustav.html> (citirano 25.11.2006)

pokušaj da se srpski ekavski proglasi kao jedini uistinu srpski govor. Uz tihu podršku iz Srbije ekavski je postao službeni jezik državnih ustanova i medija.¹⁶⁵ Paradoks je bio što su svi govorili ijekavski. Ova odluka izazvala je kaos u narednim godinama. Godine 1998. ova je odredba bila ukinuta nakon promjene političkih vođa, Ustavni sud RS je proglasio ova zakonska ograničenja neustavnim.¹⁶⁶ Poslije odluke Ustavnog suda došlo je 2002. godine do dodataka Ustavu Republike Srpske, u amandmanu se LXXI piše: „Srpski, hrvatski i bošnjački jezik, ćirilčno i latinično pismo, ravnopravno se upotrebljavaju u Republici Srpskoj. Način takve službene upotrebe jezika i pisma uređuju se zakonom.“¹⁶⁷ Prema pravopisu iz 2002.g.¹⁶⁸ oba izgovora, ekavski i ijekavski u RS potpuno su ravnopravna. Međutim, njihovo miješanje u tekstu i u govoru nije dopušteno.¹⁶⁹

Ranije, ekavski izgovor je - kroz obavezno korištenje u medijima, obrazovanju i službenim odnosima - imao mnogo veći utjecaj na jezičku situaciju u Banjoj Luci, sada je utjecaj ekavskog smanjen. Ipak, nikako ne može da se kaže da je potpuno isključen, naime zbog 1) skorašnje više navedene jezičke politike i 2) sadašnjih uskih kontakata sa Srbijom - političkih kontakata, rodbinskih veza, utjecaja srbijanskih medija, udžbenika koji su izdati u Srbiji, itd. „Sasvim je sigurno da će Republika Srpska (...) imati centrifugalni odnos prema Sarajevu, a centripetalni prema Beogradu (...) – u mnogo čemu bitnom (pa razume se, i kada su u pitanju jezički uzusi).“¹⁷⁰ Prema tome može da se uspostavi utjecaj Beograda na jezičku situaciju i na studentski sleng u Banjoj Luci.

S druge strane, moguće je da se uspostavi i utjecaj Zagreba, odnosno hrvatskog standardnog jezika i u manjoj mjeri i utjecaj Sarajeva, odnosno bosanskog standardnog jezika. Ovdje igra ulogu geografski položaj Banje Luke i prirodni jezički razvoj na ovom području, naime čuvanje mnogo osobina govora iz predratnog perioda.

¹⁶⁵ Detaljnije o ovom jezičkom zakonu u Kimáková, B.: Případ jazykové politiky v Bosne a Hercegovine. Praha, 2006. s. 59-61. U vrijeme ovih dešavanja povezanih sa uvođenjem ekavice bilo je raznih reakcija: „U punom jeku je ekavizacija ijekavskog stanovništva, koja se provodi preko sredstava informisanja, škola i administracije. Kao što se moglo očekivati pojavili su se novokomponovani ekavci, koji svako je i ije zamjenjuju sa e, tako da se u njihovom govoru i u tekstovima sreću oblici kao štu su subjektivno, objektivno, Sedinjene Američke Države, Beljina, orentacija, Han Pesak, Predor i sl. Pored toga miješaju se ekavski i ijekavski izgovor, a javlja se i otpor prema zavođenju ekavice.“ (Dešić, M.: Srpski književni jezik poslije raspada srpskohrvatske jezičke zajednice. In: Nikčević, V. P.: Jezici kao kulturni identiteti na području bivšega srpskohrvatskog ili hrvatskosrpskog jezika. Cetinje, 1998. s.272) Bugarski zaključuje da će se ovaj čin pamtiti kao „bizaran primer ekstremnog jezičkog nacionalizma, ali i kao znamenje pobjede prezrenog etniciteta nad tim istim bahatim nacionalizmom.“ (Bugarski 2002: s.75)

¹⁶⁶ Vidi Bugarski, R.: Lica jezika. Beograd, 2001. s.26; 118

¹⁶⁷ Pristupačno na: http://www.vladars.net/lt/zakoni/amandmani_f.html (citirano 27.03.2007)

¹⁶⁸ Dešić, M.: Pravopis srpskog jezika-školsko izdanje. Srpsko Sarajevo, 2002. s.15.

¹⁶⁹ Za ekavizme u ijekavskom vidi: Bujičić, D.: Rečnik (i)jekavizama srpskog jezika. Podgorica, 2000.

¹⁷⁰ Brborić, B.: Predistorija i sociolingvistički aspekti. In: Najnowsze dzieje języków słowiańskich-Srpski jezik. Opole, 1996. s.27

2.2.1.2 Utjecaj standardnih idioma na banjalučki studentski sleng

Kod pitanja 'Kada se obraćam fakultetu ili drugoj službenoj ustanovi koristim ovaj standardni jezik' skoro svi studenti (67 od 68) naveli su da koriste srpski standardni jezik kada se obraćaju fakultetu ili drugoj službenoj ustanovi. (Samo je jedan čovjek naveo da u tom slučaju koristi 'bosanski+srpski+engleski'.) To je razumljivo zbog njihove većinske nacionalne pripadnosti. Postavlja se pitanje u kojoj mjeri su studenti informisani o pravnom položaju službenog jezika Univerziteta, mnogi vjerovatno ni ne znaju da ima uslova za korištenje drugih jezika.

U tački 1 studenti su dobili zadatak da napišu kratak tekst na jednu od navedenih tema (Moj prvi dan na fakultetu, Moj najteži/najlakši ispit, Kako izgleda običan dan mog studija, Studij i slobodno vrijeme). Kod istraživanja me nije zanimao ni podatak o tome koju temu su najčešće odabrali ni sadržaj teksta. Interesovale su me jezičke karakteristike sa ovih gledišta: korištenje standardnog jezika, dijalekta, stranih jezika i konačno slenga. Prema tome kod obrađivanja upitnika uvijek sam pogledao kako su studenti u upitniku odgovorili na odgovarajuća pitanja i onda sam usporedio njihove odgovore sa tekstom. 8 studenata nije se potrudilo da napiše kratak tekst.

Od ostalih 60 studenata svi uz jedan izuzetak napisali su kratak tekst na standardnom jeziku (čija je osnovica istočnohercegovački dijalekt). Radi se, većinom, o ijekavskoj varijanti srpskog standardnog jezika, što potvrđuju i lekseme i oblici riječi, kao npr. sveštenici, tokom, staroslovenski, uopšte, pamtiću, sto. Jezik svih studenata je vrlo ujednačen i kada su u pitanju studenti iz Banje Luke u odnosu na studente iz drugih mjesta i kada su u pitanju studenti Filozofskog fakulteta i drugih fakulteta UBL. Ovdje nema razlika. Međutim zapazio sam poneka odstupanja od standarda, iako ova odstupanja nisu brojna i pojavljuju se samo kod nekih studenata. Varijantnost ije/e pojavljuje se kod studenata iz Gackog, Sokoca, Modriče, Doboja (znači dijelova Republike Srpske koji su u dodiru sa susjednim ekavskim područjem), ali takođe i iz Banje Luke. Ponekad se varijantnost pojavljuje i u sklopu jednog teksta, npr. ponedjeljak/cijeli, prije/poslije, sledeći/slijede. Jave se i hibridni oblici poput: smjeha, vidjeo sam. Kada se miješa ijekavski i ekavski izgovor unutar jednog teksta, to se smatra nestandardno. Ipak većina studenata se služi čistim ijekavskim. Postoji varijantnost u upotrebi infinitiva / da konstrukcije. Npr. pored 'volio bih se baviti' stoji 'volim da putujem' ili pored 'htio sam učiti' stoji 'trudim se da obavim'. Takođe, varijantnost se javlja i u leksici, npr. zanima me, zanimljivo / interesovanja, interesovali; dijalekatska varijantnost ujutro / ujutru. Od stranih riječi tu su izrazi: ok, super, totalno, konfuzija, od kojih neke mogu da primaju

slengovsko obilježje. Standardni jezik bio je u tekstu dominantan, on zaista jeste glavni jezički faktor koji utječe na studentski sleng.

To potvrđuje i opservacija. Studenti se služe standardnim jezikom, uz manja ili veća odstupanja, i tu i tamo uključe koju riječ slenga. Za vrijeme opservacije korištenja standardnog jezika i dijalekta u Banjoj Luci zapazio sam sljedeće pojave: od ekavskog se koristi 'prevoz', čuje se i pisano je (npr. Autoprevoz Banja Luka), ponekad se čuje dve umjesto dvije, studenti iz Modriče, Doboja i sl. unose sa sobom utjecaj ekavskog (npr. vreme, podeliti), ekavski u pisanoj formi ponekad koriste i studenti iz Banje Luke. Osim ovih izuzetaka, Banja Luka je ijekavska.

Drugo zapažanje tiče se varijante srpskog standardnog jezika na području grada Banje Luke. Na sličnoj razini je upotreba infinitiva i da-konstrukcije, često se javlja i supinum. Koriste se podjednako lekseme tipične za hrvatski / srpski standard: zrak/vazduh, grah/pasulj, kino/bioskop, itd. Postoji korišćenje nekih izrazito 'hrvatskih' riječi, npr. čuje se samo 'hlače' (a ne pantalone). Takođe, govor banjalučkih Hrvata i Bošnjaka skoro se ne razlikuje od govora većinskog srpskog stanovništva, samo se upotrebljavaju poneke karakteristične lekseme, ali se ne radi o npr. hrvatskom koji se govori u Hrvatskoj, to je mješavina. Na ovom području dolazi do utjecaja elemenata iz više standarda.

Standardni jezik je najznačajniji jezički faktor koji učestvuje u oblikovanju govora banjalučkih studenata. Pojedini standardi (tj. različite varijante jedinstvenog jezičkog sistema bivšeg 'srpskohrvatskog ili hrvatskosrpskog jezika') u raznoj mjeri utječu na jezičku situaciju u Banjoj Luci, te tako i na govor studenata. Danas najglavniju ulogu u Banjoj Luci igra srpski standardni jezik, u manjoj mjeri oblikuje govor studenata i zakonom propisan bosanski i hrvatski jezik. Polazim od toga da govornici ne čuvaju strogo nijedan od ovih standarda kad govore i da bosanski, hrvatski i srpski u BiH vrše više simboličku funkciju.¹⁷¹

¹⁷¹ Usp.: Gladkova :2006. s.18 („Korištenje standardnih jezika prestaje da bude sam cilj, postaje više sredstvo formiranja nacionalnog identiteta.“- „*Užívání standardních jazyků přestává být pouze cílem, stává se více prostředkem formování národní identity.*“); Vajzović, H.: Savremena jezička situacija-komunikativna i simbolička funkcija jezika. In: Jezik u Bosni i Hercegovini. Sarajevo-Oslo, 2005. s.537 (Jezik u Bosni i Hercegovini se „i dalje diferencira više po ustaljenim kriterijima - teritorijalno, socijalno, starosno, individualno - nego po kriterijumu nacionalne pripadnosti govornika.“); Bugarski, R.: Jezik i kultura. Beograd, 2005. s.138-139.

2.2.2 Dijalekti

2.2.2.1 Dijalekatska slika na području Banje Luke i pitanje gradskog govora

U sjeverozapadnoj Bosni bio je prisutan ikavskošćakavski govorni tip štokavskog narječja. Od druge polovine XV vijeka ovi arhaični bosanski govori su bili potisnuti utjecajem istočnohercegovačkog govornog tipa.¹⁷² Za proširenje ovog dijalekta bile su značajne seobe stanovništva. Gledano dalje, za vrijeme prodora Osmanlija na Balkan, to su bile seobe sjeverozapadno od područja istočne Hercegovine i sa tromeda današnje Bosne, Srbije i Crne Gore.¹⁷³ Znači, ijekavsko stanovništvo Banje Luke nije starosjedilačko. U najnovije vrijeme došli su govornici koji „vode porijeklo iz Like, Dalmacije i zapadnih krajeva Bosanske Krajine.“¹⁷⁴

Dijalektolog P. Ivić utvrđuje zapadnu granicu istočnohercegovačkog dijalekta na liniju Jablanica – Lašva – Derventa s tim da „ijekavskog življa ima u vrlo velikom broju i severozapadno i severno od granice označene oblasti. Ovim dijalektom govore po pravilu Srbi u zapadnoj Bosni i Hercegovini, u Dalmaciji, užoj Hrvatskoj, Slavoniji i Baranji“¹⁷⁵ Međutim „...ikavskim narečjem govori ogromna većina Hrvata i Muslimana. Među Srbima koji su ovde mnogobrojni ima samo malo ikavaca...“¹⁷⁶

Mora se dodati da je proteklo pedeset godina od prvog izdanja Ivićeve studije i situacija se značajno promijenila, ikavski je skoro nestao kao rezultat demografskih promjena.

Drugi dijalektolog, A. Peco, od istočnohercegovačkog u Hercegovini razlikuje istočnohercegovački izvan prostora istočne Hercegovine, jedan od njegovih govornih tipova je zapadnobosanski.¹⁷⁷ Postoje i druge varijante podjela istočnohercegovačkog narječja. M. Šćepanović sa Univerziteta u Beogradu dijeli istočnohercegovački govorni tip na jugoistočne i sjeverozapadne govore, zapadna Bosna bi onda pripadala sjeverozapadnim govorima istočnohercegovačkog govornog tipa. Profesor M. Dešić, međutim, izdvaja ove govore i naziva ih 'zapadnobosanski ijekavski govori'. Banja Luka se prema njemu nalazi na istočnoj

¹⁷² Halilović, S.: Bosanski govori i pismo. In: Crnogorski PEN Centar, Cetinje, 1998. s.303; usp. Moskovljević, M.: Rečnik savremenog srpskog književnog jezika s jezičkim savjetnikom. Beograd, 2000. s.769

¹⁷³ Dešić, M.: Zapadnobosanski ijekavski govori. Beograd, 1976. s.305

¹⁷⁴ Dalmacija, S.: Rječnik govora Potkozarja. Banja Luka, 2004. s.5

¹⁷⁵ Ivić, P.: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika-uvod u štokavsko narečje. Novi Sad, 1985. s.132-133

¹⁷⁶ Ivić 1985: 175, usp. Dešić 1976: 28

¹⁷⁷ Peco, A.: Pregled srpskohrvatskih dijalekata. Beograd, 1989. s.117

granici Bosanske krajine i tako i na istočnoj granici¹⁷⁸ ovih govora; u njegovu studiji nije uključena.¹⁷⁹ S. Dalmacija, s druge strane, svrstava Banju Luku u šire područje govora Potkozarja.¹⁸⁰

Iz gore navedenog se vidi da je geolingvistički položaj Banje Luke u sjeverozapadnoj Bosni je vrlo specifičan. Ipak, na osnovu: 1) skorašnjeg djelovanja izvanlingvističkih faktora (kao posljedica rata došlo je do znatnih promjena u sastavu stanovništva)¹⁸¹ i 2) povećanog utjecaja standardnog jezika i smanjivanja razlika između njega i dijalekta uopšte, kao i između pojedinih dijalekata, moguće je utvrditi da istočnohercegovački dijalekt igra u Banjoj Luci odlučujuću ulogu. O ulozi drugih dijalekata nema podataka.

Mora se uzeti u obzir i dugogodišnja tendencija naseljavanja stanovništva u gradove. „U stvari urbani dijalekti u uslovima rastuće urbanizacije društva postupno i potiskuju odgovarajuće ruralne govorne varijetete (...) prožimajući se često sa sociolektima.“¹⁸² Svi gradovi su naime „mešavina različitih dijalekata i govora i to sa najviše osobina govora okolnih seoskih sredina, s tim što se ti govori u gradovima nešto brže nego oni na selu približavaju jezičkom standardu (...) što je normalna zakonitost za sve naseobine u kojima se susreću različiti govorni idiomi.“¹⁸³ Može se pretpostaviti da će i nadalje gradski govori više utjecati na seoske nego obrnuto.

Pitanje postojanja gradskog govora ili dijalekta u današnjoj Banjoj Luci nije proučeno, ostaje otvoreno. Ipak, može se pretpostaviti da s obzirom na velika kretanja i promjene stanovništva, još nije moglo doći do postanka i učvršćenja sopstvenog govora. Prema Ćupiću „administrativni, privredni i kulturni centri, kakvi su Beograd, Novi Sad, Podgorica, Priština, Niš ili ... Kragujevac, Nikšić, Banja Luka i sl. još nisu formirali svoje kompaktne izraze, niti na nivou dijalekta, niti na nivou standarda, ali su u njima ipak izvršene dosta krupne promene.“¹⁸⁴ Međutim teško je u ovom trenutku reći koje promjene će dijalekatski mozaik na području Banje Luke u budućnosti donijeti.

¹⁷⁸ Dešić 1976: 13

¹⁷⁹ Dešić 1976: 30

¹⁸⁰ Dalmacija 2004: 5

¹⁸¹ Vidi poglavlje 1.2.1.1

¹⁸² Radovanović 2003: 180

¹⁸³ Ćupić, D.: Dijalekti. In: Najnowsze dzieje języków słowiańskich-Srpski jezik. Opole, 1996. s.163; 165

¹⁸⁴ Ćupić 1996: 163

2.2.2.2 Osnovna obilježja istočnohercegovačkog govornog tipa na području Banje Luke

Za razumijevanje utjecaja dijalektizama na leksiku banjalučkih studenata biće korisno da navedem nekoliko osnovnih obilježja dijalekta koji se prostire u oblasti gdje se nalazi grad Banja Luka. Pošto je istočnohercegovački dijalekt osnova standardnog jezika, neće biti mnogo odstupanja. Za karakterizaciju zapadne varijante ovog dijalekta polazim od ove literature: Dalmacija, S.: Rječnik govora Potkozarja. s.6-8; Dešić, M.: Zapadnobosanski ijekavski govori. s. 306-311; Ivić, P.: Dijalekti srpskohrvatskog jezika-uvod u štokavsko narečje. s.131-136; Ivić, P.: Srpskohrvatski dijalekti-njihova struktura i razvoj. s. 129-136; Lisac, J.: Štokavski i torlački idiomi Hrvata, s.200-201).

Refleks jata je ijekavski (osim izuzetaka kao što su npr. odrična forma prezenta gl.bitiniam; radni glagolski pridjev glagola koji se u prezentu završavaju na –im-volio; drugi izuzeci). Distribucija ije/je vrši se prema opštem pravilu: gdje stoji kratak akcenat tamo će ostati 'je', na mjestu dugog akcenta stajaće 'ije'. Dugi jat, međutim, ponekad inklinira ka jednosložnosti (npr. mljēko, snjēg), ovo se dešava zbog sudara sa ekavicom. Prisutna je novoštokavska akcentuacija sa svojim četveroakcenatskim sistemom i doslednim prenošenjem neinicijalnih akcenata. Vokalni sistem je takođe identičan sa standardom, istočnohercegovački ima pet standardnih vokalskih fonema. Često se susrećemo sa sažimanjem završne skupine –ao na –o (npr. kao-ko, išao-išo). Odstupanja ima i u sistemu konsonanata: ponekad se h zamijenjuje sa v ili j (izuzetno i f), pored 'može' javlja se 'more', negdje (uglavnom u seoskim govorima) dolazi do dodatnog jotovanja (npr. đe, đevojka, šekira, ćerati i sl.), grupa suglasnika št se čuva, ali ima kolijebanja. Deklinacija je novoštokavskog tipa, muška imena tipa Jovo/Božo dekliniraju se za razliku od jugoistočnog Jovov/Božov kao imenice ženskog roda: Jovin/Božin. Aorist se čuva, imperfekat je nestao (čuje se samo oblik gl.bitu u 3.l.jd.- bješe).

Za gore navedene karakteristike mora se za kraj napomenuti da one važe uz izuzetke i odstupanja. U većini crta se ovaj dijalekat uglavnom slaže sa standardnim jezikom.

Uz istočnohercegovački dijalekt postoji u seoskim područjima u blizini Banja Luke još jedan dijalekt i to već pomenuti šćakavski ikavski (ili tzv. mlađi ikavski). Mlađi ikavski se nalazi „na prostoru zapadne odnosno srednje Bosne u međuriječju Bosne i Vrbasa, te međuriječju Vrbasa i Une, ako i zapadno od Une.“¹⁸⁵ Ovim govorom govore Bošnjaci i

¹⁸⁵ Jahić, Dž. et al.: Gramatika bosanskoga jezika. Zenica, 2000. s. 30

Hrvati na ovom području i njegova glavna obilježja su ¹⁸⁶: ikavski refleks jata (većinom), novoštokavska akcentuacija, šćakavizam (šćap, zviždi), neizvršeno jotovanje (dojdem, pojdem), izgovor suglasnika đ kao j (meja, slaji), nje- umjesto ne- (njeko, nješta), sažimanje – ao na –o (išo), ostaci starije neprenesene akcentuacije (junâk), ostaci starih oblika deklinacije i sl. Moguće je utvrditi i prisutnost govornika drugih dijalekata.

Studenti koji dolaze iz drugih krajeva, tj. govornici drugih dijalekata ili drugog oblika istočnohercegovačkog dijalekta, služe se posebnom triglosijom¹⁸⁷, jer oni koriste: 1) govor svog zavičaja, 2) savremeni banjalučki razgovorni u obliku studentskog slenga i 3) standardni jezik. Ovo važi u određenom smislu takode i za studente iz Banje Luke. Za razliku od srednjoškolaca od kojih su skoro svi rođeni u Banjoj Luci i čiji je govor kompaktan i 'autentičan', govor ciljane grupe studenata nije sasvim ujednačen. Ipak, među njima nema suviše velikih razlika.

2.2.3 Sociolekti i idiolekti

Od drugih idioma koji ulaze u jezičku situaciju Banje Luke važni su sociolekti (u slučaju proučavanja studentskog slenga utjecaji drugih sociolekata) i idiolekata.

2.2.3.1 Sociolekti

Kako je poznato ¹⁸⁸, sociolekt odnosno socijalni dijalekt ostvarenje je standardnog jezika koje se zasniva na posebnostima pojedinih slojeva društva. Slojevi su formirani prema obrazovanju, profesiji, prema načinu života pripadnika tih užih zajednica ljudi i imaju svoj sopstven govor.

Međutim slengovi su međusobno povezani, među njima ne postoji čvrsta granica, utječu jedan na drugi i u određenoj mjeri crpe jedan iz drugog. ¹⁸⁹ Iako za određene podvrste

¹⁸⁶ Za karakteristiku mlađeg ikavskog govora vidi Jahić: 30

¹⁸⁷ Postojanje slične triglosije bilo je utvrđeno istraživanjem govora studenata Filozofskog fakulteta u Splitu. Vidi: Vidović, R.: *Prilog poznavanju splitskoga studentskoga vernakulara*. In: Čakavska rič. 21/1993. s.37

¹⁸⁸ Vidi Stanojčić, Ž., Popović, Lj.: *Gramatika srpskog jezika*. Beograd, 2004. s.21. Usp.: Crystal, D.: *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd, 1988. s.241.

¹⁸⁹ Za krhke granice pojedinih slengova vidi 1.3.1 Studentski sleng i faktori njegovog postanka i razvoja.

sociolekata važi da se koriste uglavnom riječima koje su posebne za dati sociolekt, možemo da konstatujemo da neke lekseme prelaze okvir pojedinih sociolekata. Ovo se tiče i studentskog slenga koji „slično kao i drugi slengovi ne sadrži samo izraze koji se odnose na proces obrazovanja, nego sadrži i neke elemente sportskog slenga, argoa, lekseme ili sintagme iz područja filma, muzike, i sl.“¹⁹⁰

Do sada nije bila napravljena nijedna analiza čiji bi predmet istraživanja bili banjalučki sociolekti.¹⁹¹ Slavistička literatura¹⁹² navodi niz slengova od kojih bi se neki mogli nalaziti i u Banjoj Luci. Na osnovu podataka o sastavu stanovništva u Banjoj Luci u obzir dolaze ovi slengovi: srednjoškolski; sportski, muzički; motoristički, građevinarski, publicistički, tehnički, zanatlijski, vojnički; lopovski, narkomanski i dr. Za npr. sleng srednjoškolaca možemo utvrditi da postoji čvrsta veza između njega i studentskog slenga koji se na njega nadovezuje. Naravno, u zavisnosti od porijekla studenata (na primjer, student koji je pohađao osnovnu školu u Trebinju, vjerovatno neće imati sasvim zajednički fond riječi sa studentom koji se rodio u Banjoj Luci). Dalje možemo poći od činjenice da je od utjecaja sleng studirane struke (npr. tehnički, publicistički), te onda da će biti od utjecaja neki od interesnih slengova (npr. sportski, muzički).

Utjecaj drugih sociolekata na studentski sleng može se dokazati a) spiskom izraza slenga koje su studenti naveli u upitniku i b) opservacijom-funkcioniranjem slenga u realnoj sredini. Naime, udio jedinica slenga koje svojim sadržajem pripadaju samo 'studentskom slengu', tj. koje su vezane isključivo za studij, bio je 1/3 kod upitnika i 1/5 kod opservacije. Znači, studenti se služe sredstvima drugih slengova (npr. gudra-marihuana) i najviše-opštim slengom (npr. fercerati, popušiti), ni ovdje nema čvrste granice.

¹⁹⁰ „*podobně jako jiné slangy, neobsahuje pouze výrazy týkající se školní činnosti, ale zahrnuje i některé prvky ze slangu sportovního, z argotu, slova či slovní spojení převzatá z filmu, hudby, apod.*“ Petrov, A., Matić, B.: Studentský slang-rozdíly a podobnosti mezi srbským a českým studentským slangem. In: *Studia balcanica Bohemo-slovaca* VI. Brno, 2006. s. 973

¹⁹¹ Takva analiza zahtjevala bi detaljnije podatke o tačnom broju i strukturi određene grupe. Da bi se napravila jedna cjelokupna analiza socijalne strukture grada i istraživanje svih postojećih sociolekata, neophodno je uložiti mnogo napora. I zbog vremenskih razloga i zbog nedovoljnih izvora ili potpunog nepostojanja izvora. Primjera radi, bilo bi veoma teško izabrati banjalučke automehaničare kao društvenu grupu i pokušati napraviti karakterizaciju njihovog govora. U slučaju istraživanja društvenog sloja kao što su studenti, izvora podataka ima malo više, zato što se studij odvija u institucijama koje vode računa o njihovom broju, nacionalnosti, mjestu rođenja, itd.

¹⁹² Usp. sa popisom slengova Hugo, J. et al.: *Slovník nespisovné češtiny*. Praha, 2006. s. 25-37, Hubáček 1981: 29-137

2.2.3.2 Idiolekti

Drugom takvom pojavom, koja nije u zadovoljavajućoj mjeri lingvistički proučena, su idiolekti. Idiolekt je definisan kao „individualni govor, individualni jezik; ukupnost individualnih (profesionalnih, socijalnih, teritorijalnih, psihofizičkih i dr.) osobina koje karakteriziraju govor dane individue; individualna podvrsta jezika.“¹⁹³ Radi se o govoru pojedinca kojim se bavi psiholingvistika, u ovu problematiku nemoguće je upuštati se sa čisto lingvističkog stanovišta. Naime „Individualna distribucija (...) ovisi o mnogim determinantama (o dobi, o stupnju obrazovanja, o socijalnoj i prostornoj pokretljivosti pojedinca, o njegovoj političkoj i društvenoj aktivnosti, o obiteljskom odgoju, itd.)“¹⁹⁴ Idiolekti, govori redovnih govornika, nisu opisani u knjigama.¹⁹⁵

Iako je teško (čak i skoro nemoguće) odrediti i opisati idiolekte u Banjoj Luci, zaustavićemo se kod njih i konstatovaćemo da su ipak sa gledišta cjelokupne jezičke situacije u Banjoj Luci idiolekti važni, jer kao idiomi na najnižem nivou funkcionišu kao osnova za formiranje idioma na višim nivoima – na nivou grupa (gdje pripadaju dijalekti i sociolekti uključujući studentski sleng) i na nivou državne komunikacije (gdje pripada standardni jezik).

Idiolekt je važan takođe zbog toga što govornik načinom korištenja jezika izražava svoj stav prema jeziku. Postoje različite klasifikacije stavova prema jeziku, na primjer: „Čovjek jezik poima prvenstveno kao sredstvo komunikacije ili kao način iskazivanja samoga sebe ili kao oblik kulturnog identiteta ili kao dio nacionalnog identiteta ili kao instrument socijalne kohezije i identifikacije.“¹⁹⁶ Svaki pojedinac svojim govorom doprinosi cjelokupnoj slici jezičke situacije. Očekuje se da ovo važi i za Banja Luku kao gradski centar i za obilježavanja posebnosti banjalučkog studentskog slenga. Možemo pretpostaviti da postoje posebni izrazi individualne tvorbe koji su već počeli da prelaze okvir jednog idiolekta i postali su poznati nekoj određenoj grupi studenata s tim da ih ostali studenti ne poznaju i ne koriste. Da se ovo dokaže za Banja Luku i njen studentski sleng bila bi potrebna jedna velika međufakultetska analiza, moja analiza banjalučkog studentskog slenga može samo djelimično ovo da ilustruje.¹⁹⁷

Za vrijeme konsultacija sa stručnjacima i mladim ljudima koji ne studiraju srpski jezik ili drugi filološki odsjek mogao sam uspostaviti i neke idiolektizme, tj. izraze koji nisu široko

¹⁹³ Simeon 1969 I: 506

¹⁹⁴ Škiljan 1988: 96

¹⁹⁵ Ovo važi uz izuzimanje slučaja proučavanja jezika i stila određenog autora književnih djela, što je omogućeno prisutnošću pismenog materijala na koju istraživanje može da se osloni.

¹⁹⁶ Škiljan 1988: 97

¹⁹⁷ Vidi dolje.

poznati, koji su tipični za pojedince ili za pojedinu grupu studenata iz jednog mjesta ili sa jednog odsjeka. Npr. 'načitana' (s velikim grudima) ili izraz 'nema heika' u smislu 'nema šanse'.

Za kraj navodim još jedno sociolingvističko zapažanje iz Banje Luke: kod naziva dijelova grada postoji razlika između izvornih Banjalučana i došljaka, upotreba pojedinih naziva zavisi od pojedinca. Stariji stanovnici Banje Luke koriste stare nazive kvartova, dok noviji ljudi koriste uglavnom oficijalne nazive koji su ti dijelovi grada dobili nakon posljednjeg rata. Npr. Mejdan-Obilićevo, Buđak-Lazarevo, Šeher-Srpske Toplice. Takođe upotreba starih/novih naziva zavisi od situacije i govorne sredine, npr. među prijateljima/na uredu.

2.2.4 Strani jezici

Kao posljednji jezički determinant koji ima utjecaj na jezičku situaciju i studentski sleng u Banjoj Luci navodim strane jezike.¹⁹⁸

Elementi stranih jezika dolaze na različit način u domaći jezik, u standard ili u substandard - tako i u studentski sleng. Postoje razni načini preuzimanja tih riječi. Najčešći slučaj su *pozajmljenice* za koje važi da je jezički element preuzet iz tuđega jezika s time što je njegov oblik prilagođen domaćem jeziku, naime njegovoj gramatičkoj i leksičkoj strukturi, ne osjeća se više kao stran. *Tuđice*, naprotiv, su one riječi koje u jeziku funkcionišu, ali se jasno ističu kao inostrane. *Kalkovi* su specifičan tip značenjskog preuzimanja koji kao doslovni prijevod čuva leksičku, gramatičku i sintaksičku strukturu jezika originala.¹⁹⁹

Kao primjer utjecanja elemenata stranih jezika na substandard-sleng služi često korišćen i već odomaćen turski sufiks –džija ili produktivan engleski sufiks –ing. Što se tiče leksike sleng crpi iz raznih jezika: na primjer iz njemačkog (calnuti, špreha), u posljednje vrijeme pak najčešće iz engleskog (kul, spika).²⁰⁰ Svoju ulogu u obogaćivanju slenga igraju i drugi jezici: ruski, onda npr. francuski, talijanski, japanski i sl.²⁰¹

¹⁹⁸ O utjecaju stranih jezika preko medija piše se u 2.1.3 Kulturni faktori

¹⁹⁹ Simeon 1969 tom I.: 630-631, tom II. 112-113, 641-642, za primjere vidi Stanojčić-Popović 2004: 137

²⁰⁰ Bugarski 2004: 15

²⁰¹ Usporedi Klajn, I.: Leksika. In: Najnowsze dzieje języków słowiańskich-Srpski jezik. Opole, 1996. s.42

Studentski sleng u Banjoj Luci dolazi do dodira sa stranim jezicima i njihovim elementima posredstvom:

1) **Modernizacije i globalizacije.** U ovom pogledu igraju najvažniju ulogu *mediji*. Globalizacija nosi sa sobom sve veću dostupnost informacija iz raznih djelova svijeta, npr. putem interneta. Na televiziji prikazuju se filmovi strane (američke, ali i druge) provenijence. U Bosni i Hercegovini (kao i u drugim dijelovima bivše Jugoslavije) ne postoji tradicija nadsinhronizacije (kao recimo u Njemačkoj ili Češkoj), pa su strane emisije na televiziji uglavnom sa titlovima. Tako dolazi do kontakta domaćeg stanovništva sa stranim jezikom i u prilično udaljenim područjima gdje ima televizor u domaćinstvu. U ovoj tački najvažniji je utjecaj engleskog jezika.

2) **Ljudi rođenih u Banjoj Luci** i okolini (ili njihove djece) i **koji žive u inostranstvu** i koji, kada se vraćaju u svoj rodni kraj, nose sa sobom naizbježan utjecaj datog stranog jezika (njemačkog, francuskog, engleskog, švedskog, holandskog, itd.)

3) U manjoj mjeri samih **govornika datih jezika koji su prisutni u gradu**. Važno je naglasiti da se ne radi o svim strancima u Banjoj Luci, nego samo o onima sa kojima studenti dolaze u kontakt (lektori stranih jezika, strani studenti, prijatelji studenata i sl.).

4) **Nastave stranog jezika.** Pogotovo studenti filoloških predmeta na Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci su pod utjecajem stranih jezika, koji su im predmet studija i sa kojima se susreću svakodnevno. Ovo se može u manjoj mjeri aplikovati i na ostale studente koji uče neki strani jezik.

Ispitivanje sposobnosti studenata Filozofskog fakulteta UBL i studenata drugih fakulteta UBL za vladanje stranim jezicima (u pitanju 'Govoriš li strane jezike? Ako da, onda koje? Navedi razinu poznavanja, od 1-slabo do 5-odlično') pokazuje da veliki broj studenata zna barem osnove jednog stranog jezika.

32 studenta (približno polovina) navela je više od jednog stranog jezika. Koji su to jezici? Studenti najčešće znaju engleski, 58 studenata od 68. Na pitanje da navedu na kojem nivou ga savladavaju (od 1-najgore do 5-najbolje) većina se svrstala u nivo 3 (23 studenta) i nivo 4 (17 studenata), tj. prosječno ili natprosječno znanje jezika, sposobnost da se vodi osnovna komunikacija i da se na njemu mogu pročitati i shvatiti tekstovi. Rezultati istraživanja slenga potvrđuju dominirajući utjecaj engleskog jezika (npr. kul, komp, in, out i sl.). Međutim, ni utjecaj njemačkog (22 odgovora studenata) ne može biti zanemaren (npr. cener, peh). Za druge jezike 10 studenata je navelo italijanski, 10 studenata ruski, 5 francuski, 4 češki (uglavnom zbog toga što se dio istraživanje sprovodio uz dozvolu lektora

na nastavi češkog, tako da ovi podaci ne mogu se shvatati kao uopšteno važeće i tipične za sve studente UBL), 2 španski, 2 latinski, 1 arapski i 1 slovenački. Teško je uspostaviti direktnu vezu između nekih od tih jezika i kreiranja studentskog slenga, osim engleskog, njemačkog, možda i ruskog. S druge strane, takođe i neki jezici koje studenti ne studiraju, utječu na studentski sleng, npr. turski jezik (buraz, raja).

Kao zaključak, moguće je uspostaviti velik utjecaj stranih jezika na formiranje studentskog slenga u Banjoj Luci. To se događa preko kontakta sa stranim jezicima: prije svega preko medija i preko učenja stranih jezika. Danas u najvećoj mjeri utječe engleski jezik.

3. Rezultati istraživanja studentskog slenga na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci

3.1 Postupak kod analize rezultata

Kod analize bili su primijenjeni osnovni postupci kojima se služi sociologija²⁰², uz određena prilagođenja prirodi ispitivanog predmeta – studentskog slenga. Analiza rezultata istraživanja sastojala se od ovih faza:

1) U prvoj fazi nakon dobijenih upitnika došlo je do njihove **kontrole sa gledišta korektnosti**. Neki slabo ispunjeni, odnosno skoro neispunjeni upitnici, bili su isključeni. Takođe, bili su isključeni upitnici koje nije ispunila ciljna grupa, dobio sam naime jedan ispunjen upitnik od studentice privatnog fakulteta i od dvoje studenata srednje škole. Neki upitnici bili su djelimično ispunjeni, najčešće je nedostajao prvi list (tekst), drugi put nije bilo navedeno mišljenje o ne/postojanju studentskog slenga, podaci o medijima, nacionalnosti, itd. Ipak, ovi djelimično ispunjeni upitnici bili su uključeni u analizu.

²⁰² Vidi Veselá 2006: 82, Zich 1976: 252

2) U drugu fazu spadalo je **uređenje podataka, pomoću njihovog sortiranja**. Upitnici su bili sortirani prvenstveno prema pripadnosti studenata FF UBL / ostalim fakultetima UBL. Podaci su zabilježeni odvojeno za ove dvije grupe i onda je zabilježen ukupan podatak od svih 68 upitnika. Sortiranje upitnika pratilo je svaku tačku interesa istraživanja kada su izjave bile stavljene u opoziciju i upitnici su bili prebrojeni: npr. studenti prema kojima studentski sleng postoji / ne postoji, studenti koji prate / ne prate medije na stranim jezicima i sl. Iz tačke 2. u upitniku slengizmi bili su ispisani i stavljeni u tabelu uz objašnjenje šta označavaju na standardnom jeziku i uz podatak o broju studenata koji su ih naveli, npr. štrebati – učiti – 2. Na kraju slijedilo je sortiranje izraza slenga koji su dobijeni pomoću upitnika (i opservacije) prema dolje navedenim i detaljno opisanim kriterijumima.²⁰³

3) Treća završna faza analize rezultata bila je posvećena **vrijednovanju efektnosti korištene metode**. Kod opservacije se strepnja od djelovanja istraživača kao tuđe upadljive osobe u studentskoj sredini u Banjoj Luci pokazala kao nepotrebna. U većini situacija istupao sam više kao njihov vršnjak-student i zahvaljujući dobrom poznavanju jezika mogao sam da se uklopim u studentsko društvo na FF UBL. Jezičko ponašanje studenata bilo je sasvim prirodno, tako da se može zaključiti da je opservacija više manje objektivna. Za vrijeme opservacije koristio sam svoj mobilni telefon u koji sam ukucavao sve jedinice slenga koje sam čuo. Ovaj način rada nije bio skoro opšte upadljiv, služio je da se jedinice slenga zapišu što prije, stoga je bio vrlo efektivan.

Što se tiče upitnika, ovdje moram da budem više kritičan. Postoji realna opasnost da je došlo do određenih grešaka i netačnosti kada su studenti možda htjeli ugoditi istraživaču, npr. kada sam objasnio da pišem rad o studentskom slengu i kada sam bio prisutan pri popunjavanju upitnika, oni su rijetko navodili da studentski sleng 'ne postoji', za razliku od situacija kada nisam bio prisutan.

Takođe, jedan važan faktor bilo je vrijeme: kada studenti nisu imali vremena da sjednu, razmisle i u miru pišu (npr. na hodniku čekajući ispit) obično su preskočili neka pitanja, pogotovo ono o ne / postojanju studentskog slenga i gdje se navode riječi slenga. Jedna metoda pokazala se jako dobra, naime popunjavanje upitnika na predavanjima²⁰⁴ kada studenti moraju da sjede i da se koncentrišu. Povratak upitnika bio je 100%.

²⁰³ Tačka 3.2

²⁰⁴ Češki lektor u Banjoj Luci bio je veoma predusretljiv i mogao sam da podijelim svoje upitnike u četiri studijske grupe, prisutni su bili studenti više odsjeka FF, kao i studenti drugih fakulteta.

Glavne mane upitnika bile su njegova dužina i sadržaj nekih pitanja koja su zauzimala mjesto i koja nisu na kraju bila iskorištena, npr. dopunsko pitanje o starosti studenata ili tačka 'Navedi 5 knjiga koje si u posljednje vrijeme pročitao/la' u sklopu kulturnih faktora. Pogotovo ovo posljednje pitanje možda nije bilo odgovarajuće za istraživanje. Uglavnom zbog toga što nije bilo direktno povezano sa predmetom istraživanja: studentskim slengom. Knjige su mogle da budu izdate bilo gdje, to studenti nisu navodili. Dobijeni rezultati nisu donijeli mnogo korisne podatke. Ovo pitanje privuklo je pažnju studenata, često su se duže zadržali na njemu pa nisu imali energije da popune druge dijelove upitnika. Možda bi bilo bolje da sam umjesto toga pitao "Na kojim internetskim stranicama imaš e-mail?", ali bilo je kasno, upitnik je već bio podijeljen i istraživanje je bilo u toku.

Druge posebne greške i netačnosti ²⁰⁵, kao npr. da studenti nisu shvatili neka pitanja ili da su pomagali jedan drugome sa popunjavanjem ili čak da je neko drugi ispunio upitnik, bile su svedene na minimum. U tom pitanju upitnik je ispao dobar i kvalitetan. Cjelokupno ocijenjujući upitnik dolazim do zaključka da je on prosječan. Ipak, ovi upitnici su dobro poslužili istraživanju faktora jezičke situacije u kojoj se studenti u Banjoj Luci nalaze i poslužili su kao prilog poznavanju studentskog slenga na UBL.

3.2 Leksikalna razina

Prvo želim da napravim jedan spisak jedinica slenga koje sam dobio u istraživanju pomoću svih iskorištenih metoda. Istovremeno, ove jedinice su podjeljene prema sadržaju (odnosno prema onome što označavaju ili po oblastima) u dvije osnovne podgrupe: A) izrazi vezani za studij (studentski sleng u užem smislu) i B) ostali izrazi (studentski sleng u širem smislu).

Ovaj mali rječnik slenga sadrži ²⁰⁶:

²⁰⁵ Za detaljni popis mogućih grešaka kod upitnika vidi Disman 2000: 57-61; 103; 326

²⁰⁶ Ovdje mora da se napomena da bi za jedan iscrpni rječnik slenga bilo potrebno opremiti sve natuknice svim uobičajenim pratećim podacima. To bi bili: 1) gramatička kategorija (vrste riječi, rod kod imenica), 2) akcentovanje izraza, 3) odlike za upotrebu (npr. studentski sleng, opšti sleng-razgovorni jezik, dijalektizam...), 4) oznaka miljea (gdje je istraživač zabilježio datu riječ ili svezu riječi), 5) podaci o informantima (studenti FF UBL/UBL/mladi ljudi u Banjoj Luci). Međutim, kao i u svim postojećim rječnicima slenga na u južnoslovenskom prostoru, ni ovaj kratak opis slenga banjalučkih studenata nije opremljen svim tim podacima, prije svega zbog velike zahtjevnosti takvog istraživanja i zbog prirode ovog rada.

- a) oblik jedinice slenga (jednočlana/višečlana-frazem)
- b) objašnjenje značenja izraza slenga na standardnom jeziku
- c) primjer („jer je dobar dio žargonskog značenja uhvatljiv samo u kontekstu.“²⁰⁷)
- d) bilješka o izvoru

- f (upitnik Filozofski fakultet)
- d (upitnik drugi fakulteti UBL) + broj studenata koji su naveli
- č (čuo sam u realnoj upotrebi=opservacija)
- p (piše se-chat/studentски časopis/drugo=opservacija)
- r (razgovor=rečeno mi je od studenata da taj izraz postoji i da ga koriste)

Uz slovo 'f' ili 'd' može biti naveden brojka koja označava broj studenata koji su dati izraz naveli u upitniku (npr. f2, d1), uz slovo 'č' ili 'p' kod opservacije može biti +, što znači da se dati izraz često koristi)

3.2.1 Izrazi vezani za studij (studentski sleng u užem smislu)

OBLIK	ZNAČENJE NA STANDARDNOM JEZIKU PRIMJER	BILJEŠKE
BIRC, BIRCUS	studentski kafić Idem u bircus.	f2, r
BLEBETATI	prof.obično to kaže studentu kada pokušava odgovoriti na pitanje koje ne zna; Ne blebetaj.	f1
BOLONJA	Bolonjska deklaracija Mi već studiramo po Bolonji.	č, p
BUBANJE BUBATI	učenje učiti Moram bubati.	f1 f1, č
CENER	ocjena deset Dobio sam cener.	f2, d4
CIJEĐENJE	detaljno ispitivanje studenata na ispitima	f1

²⁰⁷ Kovačević 2001: 380

	Iscijedio me.	
ČUPANJE	polaganje ispita koji nije dobro spremljen zahvaljujući sposobnostima studenta; Isčupao sam se.	f1
DAVEŽ	profesor koji dosadno predaje Koji davež!	r
DESETKA	ocjena deset Ovo mi je prva desetka.	f1, č+
FAKS FAX	fakultet fakultet Naći ćemo se na faksu.	f1 1, d7, č, p f6, d9, č, p
FAPRO	profa (šatrovački) Fapro te čeka.	f1
FULANJE	pogrešna ispitna pitanja (čovjek nauči nešto drugo), promašiti; Fulao sam.	f1
IŠČUPATI SE	položiti ispit iako nije dobro pripremljen Isčupao sam se.	r
ITALIJANI	studenti italijanskog jezika i književnosti Mi smo Italijani.	č
KAMPANJAC	student koji uči tek prije ispita On je kampanjac.	r
KASARNA	bivša kasarna Vrbas, današnji kampus-lokacija više fakulteta UBL; Idem u kasarnu.	d1, č
KUPUSARA	pohabana knjiga ili sveska Napravio sam kupusaru od knjige.	r
LUPETATI	prof.obično to kaže studentu kada pokušava odgovoriti na pitanje koje ne zna; Ne lupetaj!	f1
MARKIRATI	izbjeći predavanje koristeći se lažima Markirali smo.	f1
MINE	puškice Koristimo mine.	f1
MUČENJE	predavanje Počelo je mučenje.	f1
NAVLAČITI (ocjene)	prilikom usmenog odgovaranja ispita 'navlačiš'- pričaš koješta da bi dobio veću ocjenu; Navlačim.	f1

OBORITI	pokazati studentu da ne zna, nepustiti da položi ispit Profesor me je oborio.	č
OKINAVA	ne položiti ispit, pad na ispitu	d3
OKIN'O SAM	pao sam na ispitu Opet sam okinuo.	d1
OSINJAK	prepun amfiteatar ili neka druga učionica Stigoh u osinjak.	f1
PAĆENIK(-ICA)	student(-ica) koji više puta izlazi na ispit Nije jedini paćenik.	f1
PASTI (na ispitu)	neuspješno polaganje ispita Pao sam na ispitu.	d1, č
PLAJVAZ	olovka Dodaj plajvaz.	r
POLOMI SE	položi ispit Na kraju se polomi.	f1
PREPISAČINA	prepisivanje Sjeća se prepisačine.	d1
PROF	profesor	d2, r
PROFA	profesor	f13, d6, r
PROFAN	profesor Profe nema, ispit je odgođen.	d1
PROVUĆI SE	jedva položiti ispit, samo malo a ne bi položio Provukao sam se.	č
PUŠKICA	listić sa ispisanim sadržajem koje se koriste u svrhu prepisivanja na ispitima; Koristiš li puškice?	f4, d2, r
SAPATNIK	student istog fakulteta Nisam znala da si i ti sapatnik sa filozofskog.	f1
SMARANJE	dosadno predavanje, dosađivanje na predavanjima	f2
SMOR	profesor koji dugo predaje i voli mnogo da priča, a pogotovo jako ima tih glas; Dolazi smor.	f2, d1
SOCIJALA	dodatni ispitni rok Zar ne izlaziš na socijalu?	f1
SPITI	ispit Opet spiti!	f1

STUDENTARIJA	studenti Evo kako se studentarija zabavlja.	d1
STUDENJAK	studentski dom Živim u studenjaku.	f2, d4
ŠALABAHTER	sredstvo za prepisivanje na ispitima Sprema šalabahter.	f1, d1
ŠESTAK	ocjena šest Šestak! Barem to!	f1, d1
ŠTREBANJE	učenje	d1
ŠTREBATI	učiti	f2, d1, č
ŠTREBER	student koji je posvećen samo učenju Opet učiš, štreberu!	f1
TOPOVI	puškice Nosio je topove na ispit.	f1
UŠI	zavrnuti listovi knjige ili sveske Napravio sam uši na knjizi.	r

Višečlani izrazi (frazemi, sintagme, izreke):

BUBATORSKI ISPIT	ispit za koji je potrebno mnogo učenja Morfologija, to ti je baš bubatorski ispit.	č
GANJATI ISPIT	truditi se da se ispit položi Šta radiš? Evo, ganjam ispite.	č
OČISTITI GODINU	ispuniti sve obaveze za upis u sljedeću godinu Očistio sam treću godinu.	č
PASTI KAO KRUŠKA(na ispitu)	neuspjeh na ispitu, totalni promašaj Pao je kao kruška.	r

3.2.2 Ostali izrazi (studentski sleng u širem smislu)

OBLIK	ZNAČENJE NA STANDARDNOM JEZIKU PRIMJER	BILJEŠKE
BAKSUZ	nezgoda, nepritika Ma nemoj, koji baksuz!	r
BARITI	osvajati djevojku Želi ju bariti.	č
BEDAK, BED	loše se osjećati U bedaku sam.	d1
BEND	muzička grupa Svirao sam u mnogim bendovima.	č
BEZZE	nema smisla To je bezze.	f1
BIRTIJA BIRC	kafana - starija, lošija kafić; Naćićemo se u bircu.	d1 r
BOLAN BA	pojačavanje, m.rod Nemoj bolan.	f1
BORANIJA	niska liga, slabi Oni su boranija.	č
BRISATI (odavde)	pobjeći Briši!	č
BURAZ	brat Gdje si buraz?	f2, d1, č+
BUS	autobus Idem busom.	f1
CAR	prijatelj (oslovlj.), onaj ko uradi nešto ludo ili nemoguće Gdje si care? Koji car!	r
CENER	deset maraka Daj mi cenera.	č
CIGLA	sto (maraka) Imaš ciglu?	f1

CIMNUTI	odzvoniti telefonom Cimni me kad završiš.	č
COOL	super, odlično, zanimljivo	f2
KUL	dobro, odlično, super On je skroz kul lik.	f1
CUGA	alkoholno piće Idemo na cugu.	f1
CVIKE	naočari Ne nosim cvike.	č
ČOVA	čovjek Koji čova!	f2
ĆALE	otac Moj ćale je kod kuće.	r
ĆEBOVANJE	dobiti batine Dobiti ćebovanje nije ništa prijatno.	d1
DEJT	izlazak Idem na dejt.	f1
DREŠ	ružna cura Vidi dreš.	č
DRITO	direktno Drito u stomak.	f1
DŽABA/E	bez veze, ni za šta; besplatno Džaba sam došao.	č p, č
ĐIR	šetnja Napravili smo đir.	d1
ĐOZLE	naočari Ima đozle.	r
EXTRA / EKSTRA	super Ekstra smo se proveli.	f1, č+
FACA	šef, dobar lik Ti si baš faca.	r
FAKAT	jebote (za pojačavanje) O njoj imam fakat dobro mišljenje.	f1

FAZON	smisao, način, stil Izjasnili su se u tom fazonu.	f2, č+
FENSERAJ FENSERUŠA	u trendu, snobovsko društvo, kič djevojka sa mnogo karmina i u skupoj odjeći Dođem tamo i gle - fenseruša.	r r
FERCERATI	funkcionisati, raditi Mobilni mi ne fercera.	č
FOLIRATI SE	praviti se važan pred drugima Nemoj da se foliraš.	č
FORA	super To ti je baš fora.	f1, d1
FRAJER	važan, zgodan On je pored onog frajera sa crnom jaknom.	č
FRENDICA, FREND	prijateljica, prijatelj Idem sa frendovima u kafić.	d1
FRIZIRANO	popravljeno Podaci su frizirani.	p
FUKAS	kafa (šatrovački) Ajde na fukas!	d2
FUL	dobro Teško je ful biti kul.	d1, r
FURATI (odavde)	pobjeći od Završim ispite i furam sa fakulteta.	p
FURATI SE	izgledati, biti, ponašati se Furamo se na blues.	d1
FURKA	ideja, stil Trebalo bi da se stvori neka furka.	d1
GAJBA	kuća, stan Krenuo sam iz gajbe u osam.	f2
GOTIVA	vrh, dobro, zakon Gotiva buraz!	r
GUDRA	marihuana Zna dosta ljudi koji uzimaju gudru.	r
IN	u modi	f1

Valjda nisam in, pa šta!

ISFUR	stvar koja me nervira, prokletstvo, nešto što me iznerviralo	f1, d1
ISFURATI	iživcirati	f1
ISFURATI SE	iznervirati se, loše se osjećati, ispasti iz kolosijeka	d2, č
ISFURAVANJE	nerviranje	d1
ISFURANCIJA	nerviranje	č
	Totalno se isfurao, nećeš da vjeruješ.	
ISPIČUTURA	pijanica	f1
	Sve bi popio, ispičutura jedna.	
IZBLAMIRATI SE	loše uraditi, osramotiti se	f1
	Sinoč sam se izblamirao.	
KAPIRATI	shvaćati	č
KAPIŠ	skraćeno od kapiraš	č
	Idemo sad, a ne sutra, kapiš?	
KEVA	majka	r
	Idem po kevu.	
KIDATI (odavde)	pobjeći od	p
	Kidamo odavde, ovdje nema budućnosti.	
KILOMETAR	konvertibilna marka (KM)	r
	Plaćao sam deset kilometara.	
KLEN	glupan, bezveznjak	d1
	Vidi klena.	
KLIPARA	boca piva (1 litar)	č
	Velika kao klipara.	
KLONJA	WC	f1
	Treba mi klonja, izvini.	
KLOPA	hrana	f1
	Nestala je klop, moramo u radnju.	
KOKA	cura	č
	Fina koka, gledaj.	
KOMP	kompjuter	f1, d1
	Cijeli dan sjedi kod kompa.	
KONCIPIRATI,	pristup djevojkama;	č, r
KONCEPCIJA	Moraš imati koncepciju, jasno?	

KONTATI SKONTATI	razumiješ razumjeti, ukapirati E, sad te kontam.	f2, č+ d1, č+
KORPIRATI	prekinuti vezu momak-djevojka Korpirala ga je.	r
KRALJ	prijatelj (oslovljavanje) Gdje si kralju?	r
KREMA	marka Imaš koju kremu?	r
KUL	odlično Kul koncert.	d1
LAB	laboratorija Prvo predavanja, pa onda radimo u labu.	d1
LAGANINI	polako, polagano Dođi, ali nemoj da se žuriš. Laganini.	č
LEGENDA	prijatelj (oslovljavanje) Zoki, legendo!	r
LIK	osoba, ličnost Kaže lik 'Šta će ti to?'	d1, č
MAHER	onaj ko sve zna i može, sposoban čovjek Ti si maher.	č
MAJKA	šef On je majka.	r
MANGA	veliki šef, boss Manga neki.	č
MOĆAN	moćan-u prenesenom značenju koristi se za svašta Izgleda da je baš moćan auto.	č
MOJNE	nemoj (šatrovački) Mojne, pusti to.	f1, d1
MUVATI	osvajati curu Hoćeš da je smuvaš, e?	č
NAČITANA	djevojka s velikim grudima Sreo je jednu načitanu curu.	d1
NAGULITI	pobjeći	č

	Nagulio je.	
NARKIĆI	narkomani Tamo se nalaze narkići.	č
NET	internet Moram na net da nešto sredim.	d1
OBLOKAVANJE	veća konzumacija alkohola	d1
OBLOKAO SE	napio se; Oblokao se i nije našao put kući.	d1
O.K.	u redu O.K., ne brini.	f1
OUT	van mode Nosi totalno out majicu.	f1
PALITI (odavde)	pobjeći od, ići drugdje Još malo pa palim odavde.	r
PAPAK	glupan, bezveznjak Vidi papka.	d1
PARE	novac Sada ništa ali biće para.	č+
PEH	Nezgoda, neprilika. Imam peh.	č
PETAK	pet maraka Daj petak.	r
POPUŠITI	izgubiti šansu Popušio sam i ne znam šta da kažem.	č
POZZ	na kraju teksta = pozdrav Ajde čuvaj se, pozz.	p+
PUKAO SAM	poludio sam, izgubio sam razum Pukao je skroz.	d1
RAJA	društvo, prijatelji Dolazi raja, radujem se.	d2
RANDES	izlazak Danas su na randesu.	r
RASTURATI	nešto dobro znati ili uraditi Rasturao sam se od učenja.	d1

RIBA	djevojka U tom klubu ima zgodnih riba.	d1, č
RIS	prijatelj (oslovljavanje) Gdje si risu?	r
SENDIRATI	poslati Sendiraj mi to.	r
SIĐE	Gdje si (šatrovački) Siđe? Godinama te nisam vidio.	d1
SKRPITI	sakupiti, srediti, nešto uraditi Jedva sam skrpio lov za put.	r
SMOTATI	zavesti momka/djevojku Smotala ga je, gotovo je.	r
SPIKA	govor Počne ono sa svojom spikom, a ja zaspah.	d1
SPOJ	izlazak Nada se jednom lijepom spoju.	f1
SPONZORUŠA	djevojka koju momak izdržava Pa da, to ti je sponzoruša.	č
STARCI	roditelji; Znaš, starci traže svoje.	f1
STARA	majka; Gdje ti je stara?	f1
STARI	otac; Stari me je potapšao po leđima.	f2
STARTOVATI, STARTOVANJE	prići nekom sa ciljem da se upoznate, jer ti se sviđa; Ovo ti je startovanje, pazi na njega.	f1 č
STOJANKA	sto maraka Imaš li da mi usitniš stojanku?	r
STRAVA	odlično Kako je bilo? Strava.	d1
SUPER	vrlo dobro, odlično Probaj ga, super osjećaj kad se u njemu voziš.	č+
ŠABAN	primitivac, prenesono: Šaban-pjevač turbo folka Nemoj se praviti važan šabane.	r
ŠAH	prijatelj (oslovljavanje) Kako ide šahu?	r

ŠALABAJZER	onaj koji se zeza Šta ti je šalabajzeru?	r
ŠMINKER ŠMINKERAJ	dobro obučen čovjek snobovska žurka, kič Vidi ga, šminkera.	r č
ŠTELA	veza Taj posao dobio je preko štele.	č
ŠUZE	cipele Obuci šuze i kreni.	fl
TEKMA	utakmica Čeka nas važna tekma.	č
TIP	osoba, čovjek Tip mi nešto priča, ja odoh.	r
TRAVA	marihuana Ne koristim ništa, ni travu.	r
TREBA	djevojka Treba mi treba.	r
TRIPATI SE	bojati se, uplašiti se Tripao se.	d1
TRULEKS	trulo, loše Nešto nevjerovatno, truleks.	d1
TRZNUTI	odzvoniti mobilnim telefonom, da se ne troši Trzni me kad stigneš na stanicu.	č+
UFURATI SE	umisliti se Ufurao se i sad ne želi da sa mnom priča.	d1
VOPI	pivo (šatrovački) Hoćeš da idemo na vopi?	d1
VOZDRA	zdravo (šatrovački) Vozdra, šta ima?	r
VUTRA	marihuana Uzgaja vutru u svojoj bašti.	r
ZAKON	vrh, jako dobro Ovo putovanje je bilo zakon.	č
ZARIBATI	pokvariti	č

Motor je zaribao.

ZOBATI	jesti, ići na ručak Idemo zobati.	f1
--------	--------------------------------------	----

Višečlani izrazi (frazemi, sintagme, izreke):

AL 'U SIMINIM MAUNAMA	nikad Dolazim, al'u Siminim maunama.	f1
DOBITI BANANU / KORPU	biti ostavljen od strane djevojke/momka Dobiće bananu, vidjećeš.	č
DOBITI ŠIPAK	promašiti, ispasti loše, ne dobiti ništa A šta ćeš dobiti ti? Šipak!	č
MALO MORGEN/MALO SUTRA	nikad Kad ćeš se odlučiti? Malo sutra.	č, r
MLATNUTI KOKU	imati seksualni odnos s djevojkom Mlatnuti koku danas nije problem.	r
NA BEDAKA	u smislu 'izvisio sam', prokletstvo, nešto me iznerviralo; Izvadio me je iz bedaka.	d1
OPALITI RIBU	imati seksualni odnos s djevojkom Opaliće uskoro ovu ribu.	r
OPLESTI SE KO PRIGLAVAK	napiti se da čovjek ne zna za sebe Opleo se ko priglavak.	r
OPRATI GRDNU LOVU	iskoristiti investiciju u svoju korist, pokrasti Savjetuje kako oprati grdnu lovu.	p, r
PLAKATI (nešto za nečim)	Moj krevet plače za mnom=Jako mi se spava Tepih plače za usisivačem=Treba usisati tepih	č r
SVE JE HALVA I GOTIVA	sve je sasvim u redu Doživotna halva i gotiva!	r

Nakon navođenja ova dva spiska želim da se okrenem i da na osnovu odgovarajućih rječnika (dva jednojezička i tri rječnika slenga)²⁰⁸ razvrstam i protumačim pronađene jedinice slenga:

Riječi studentskog slenga u užem smislu²⁰⁹ mogle bi se razvrstati prema oblastima: ispit / proces učenja / profesor i predavanje / institucija ili mjesto / ostalo²¹⁰.

Izgleda da ima najviše izraza koji su vezani za ispit i sve što je sa njim povezano. Ispitni rokovi su najveća briga studenata, tako da je razumljivo da će se mnogi razgovori vrtjeti oko ispita. Pri tome, studenti se služe ekspresivnim izrazima, bogatim slengom: Prvo treba izaći na spiti, znači ganjati ispit i ići kod nekog od profova. Ispit može biti vrlo naporan (cijedenje, fulanje) i student mora da lupeta i da navlači ocjene. Na pismenom ispitu se neki koriste prepisačinom, tj. minama/puškicama/šalabahterima/topovima. Međutim, ni to ne jamči uspjeh (student padne kao kruška, oboren je, okinava). Onda mora da izađe na socijalu zajedno sa drugim paćenicima. Kad se uspije provući, iščupa se i ispit se polomi, tad dobije barem šestak. A kada on rastura profesora onda dobije desetku/cener.

Kod procesa učenja koriste se ovi izrazi: bubanje/-ti/-or, štrebanje/-ti/-er, kampanjac. Nazivi mjesta su: birc/-us, faks/fax, kasarna, osinjak, studenjak. Slijedi niz izraza koje su vezani za profesora i predavanje: prof/-a/-an, davež, smor, smaranje, mučenje, markirati. Ostali izrazi označavaju predmete (kopusara, uši, plajvaz), studente (studentarija, sapatnik, Italijani) i drugo (Bolonja).

Takođe uz ovaj rječnik želim da priključim bilješku o nastanku ovih slengizama. Ovdje može da se aplikuje podjela nastanka novih riječi iz tačke 2. 'Osnovni principi nastanka novih leksema uopšteno'. Radi se o četiri osnovna načina: 1) semantička derivacija, 2) višočlani leksemi, 3) učešće stranih jezika, 4) tvorba.

²⁰⁸ Stevanović, M. et al.: Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika, 1967.–1976.; Anić, V.: Veliki rječnik hrvatskoga jezika, 2004; Imami, P.: Beogradski frajerski rečnik, 2000; Gerzić, B.: Rečnik savremenog beogradskog žargona, 2002; Hlebec, B.: Englesko-srpski, srpsko-engleski rečnik slenga, 2004.

²⁰⁹ Razvrstanje riječi studentskog slenga u širem smislu (tj. izraza koji pripadaju drugim slengovima, opštem slengu i dr.) nalazi se u tački 3.3.4.

²¹⁰ Ovo je moja klasifikacija izraza slenga vezanih neposredno za studij. Usporedi: „Imena lica (npr.studenata, profesora) povezanog sa visokom školom, institucijom ili mjestom (npr.akademija, univerzitet, institut, studentski dom, sala, kabinet, zavod), predmetom ili specijalizacijom (np.grafika, biologija, slikarstvo), nastavnim programom (np.ispit, rezultat, predavanje, vježbe, izlaganje, i sl.)“ „Nazwa osoby (npr. student, wykładowca) związanej ze szkołą, wyższą, instytucji czy też pomieszczenia (np. akademia, uniwersytet, instytut, akademik, sala, gabinet, zakład), przedmiotów, kierunków (np. grafika, biologia, malarstwo), zajęć (np. egzaminu, konkurs, wykład, ćwiczenia, wystawa, itp.)“ Zarębina 2002: 244

Velik broj slengizama nastaje semantičkom derivacijom kada neutralni izraz koji u standardnom jeziku ima svoje značenje prima novo značenje slenga, npr. metaforizacijom:

boranija (boranija nije čvrsta hrana, slabi ljudi)

cigla (nešto čvrsto, veliko, 100 maraka je pouzdana količina novca)

cijeđenje (naporno ispitivanje studenta koji se osjeća kao da je cijeđen)

gajba (stan je mali i skučen, izgleda kao gajba, na italijanskom

gabbia=kavez/zatvor/ćelija)

osinjak (u sali za predavanje ima toliko ljudi da izgleda kao osinjak)

spoj (tako to vanjski izgleda kada se dvoje sastaje da zajedno izade)

uši (zavrnuti listovi sveske liče na oblik ušiju)

trava (listići marihuane su zeleni kao trava)

zobati (preneseno značenje za jesti)

Metonimija uzrokuje nastanak npr. ovih izraza:

halva (dobro kao halva)

klen (glup kao ptica klen)

kralj/ris/šah (oslovljavanje prijatelja u šali, da je on neko važan, sposoban)

majka (veliki šef koji 'brine' za svoju djecu, svi ga moraju slušati)

riba (ribu treba uloviti, ponekad to ide teško, ima sličnosti sa djevojkama)

zakon (zakon stoji iznad svega, vrh, najbolja stvar)

pridjev *moćan* koristi se u prenesenom značenju za mnoge stvari (npr. nije samo moćna vlada, nego moćna knjiga, moćan auto i sl.)

U smislu oružja kojim studenti vladaju koriste se: *mine*, *topovi*, *puškice*.

Ostali semantički derivati nastaju na druge načine, kojih ima mnogo, npr.:

Bolonja (uzimanje cjeline u značenju manjeg dijela)

Italijani (studenti italijanskog jezika, primanje identiteta studiranog predmeta)

Kasarna (bivša funkciju i ime objekta u kojem se nalaze fakulteti UBL)

Stojanka (ime djevojke počinje sa Sto– i to asocira na broj sto)

konceptija (primjena opšte koncepcije-za bilo šta- za konkretnu radnju)

okinava (asocijacija na tešku bitku na kraju drugog svjetskog rata koju su

Japanci izgubili na ostrvu Okinawa)

plakati za (personifikacija, predmeti imaju osjećaje kao ljudi)

Višečlani leksemi mogu da budu ili slobodna sveza frazema, npr. *dobiti šipak*, *dobiti bananu*, kada pojedini članovi mogu da stoje sami po sebi (npr. šipak, banana) ili čvrste

sintagme (npr. *al'u Siminim maunama, ganjati ispit*) ili izreke tipa *pasti kao kruška, oplesti se kao priglavak*. Za izraz *pasti na ispitu* koji jedan student u upitniku smatra kao slengovski frazem nije utvrđeno da li pripada slengu ili standardnom jeziku (ni pomoću gore navedenih rječnika). Pretpostavljam da su frazezi brojniji nego što je ispalo u upitnicima, većinu pojedinih slengovskih leksema moguće je uključiti u frazemske sveze.

Izrazi slenga koje su porijeklom iz stranih jezika takođe su brojni. To su uglavnom tuđice i pozajmljenice. Pozajmljenice su npr.: *fazon, fora, kontati, car*, itd. Ove riječi se već osjećaju kao dio domaćeg jezika. Tuđice koje su se uklopile u sistem deklinacije standardnog jezika su npr.: *spika, sendirati, frendica, frend*, itd. Onda ima tuđica koje funkcionišu samo u jednom gramatičkom obliku (padežu, broju), npr.: *cener* (Evo ti cener/Dobio sam cener), *peh* (Imam peh), *ful* (To ti je ful dobro), *faca* (Ti si faca), *super* (Super se osjećam).

Izrazi slenga potječu iz ovih stranih jezika:

engleski (npr. *bed/-ak, bend, bus, dejt, frendica/frend, ful, in, klonja, komp, kul, lab, net, ok, out, sendirati, spika, startovati, šuze*),

njemački (npr. *birc/bircus/birtija, cener, cigla, cuga, cvike, dreš, fora, frajer, furati, korpa, plajvaz, peh, maher, malo morgen, šalabahter, šminkeraj, štela, štrebati*),

italijanski (npr. *drito, đir, faca, gajba, kontati, isfurati se*),

francuski (npr. *fazon, frizirati, izblamirati se, markirati, randes*),

turski (npr. *buraz* –izvorno iz perzijskog, *ćebovanje, džaba, đozle, halva* –izvorno iz arapskog, *pare, raja, šah* –izvorno iz perzijskog),

latinski - preko drugih jezika (npr. *fakat, faks, ekstra, kapirati, koncipirati, legenda, prof, socijala, sponzoruša, super, studentarija*),

drugi jezici (npr. ruski –*car*; albanski ²¹¹ –*keva, klopa*; slovenački –*tekma*).

Ponekad dolazi čak i do miješanja više stranih jezika u procesu nastanka slengizama, npr. *fenseraj* (iz engleskog fancy i njemačkog nastavka –ai). Strani jezici utječu i na tvorbene postupke u srpskom jeziku, npr. *šalabajzer* (šala, njemački nastavak –er), *laganini* (lagano, italijanski nastavak –nini).

Sama tvorba riječi slenga se sprovodi na više načina. Od izvođenja najčešća je sufiksalna tvorba (*ćebovanje, davež, kupusara, sponzoruša, truleks*), ima i primjera za

²¹¹ Imami 2000: 25

prefiksalsnu tvorbu (*iščupati se, narkići, popušiti*) i prefiksarno-sufiksalsnu tvorbu (*isfuravanje, prepisačina, sapatnik*). U istraživanju je zabilježen jedan primjer slaganja (*ispičutura*), a nijedan primjer kombinovane (složeno-sufiksalsne) tvorbe.

Međutim, drugih načina nastanka slengizama ima mnogo. Najčešće je skraćivanje imena profesora/asistenata i skraćivanje dugih naziva, koje je povezano sa pretvaranjem (u ovom slučaju poimeničenjem). Najčešći primjeri koji se često čuju su nazivi fakulteta, npr. *filozofski* (fakultet). Slijedi nekoliko primjera koje su naveli studenti u upitnicima: *srednjovjekovna* (književnost), *savremeni* (srpski jezik), *uporedna* (gramatika slovenskih jezika); *studentska* (služba). Postoje skraćenice (koje su naveli studenti drugih fakulteta UBL) za ispite, npr. *ORT, elekdin, osnove, metode*; ili skraćenice tipa '*jada*' = sva ekskurzijska putovanja tipa arhitekturijada. (Obrnut proces je primjer izraza '*kilometar*' koji je nastao od skraćenice KM = konvertibilna marka). Primjeri skraćivanja su: *bus, faks, komp, lab, net, pozz, prof*. Dalje, ponekad dolazi do srastanja (npr. *bezze-bez veze*).

Kao poseban način tvorbe ne mogu se izostaviti šatrovačke riječi, npr. *fapro, fukas, mojne, siđe, spiti, vopi, vozdra, vutra*.

Glavni spisak jedinica slenga koje su razvrstane prema oblastima i bilješka o podjeli slengizama prema njihovom načinu nastanka zaista su korisni. Ipak moj cilj nije bio da se pojavi samo još jedan beznačajan spisak izraza slenga. Moj cilj je bio da pokušam da razvrstam riječi slenga ne samo na leksikografskoj razini, nego i na funkcionalnoj razini.

3.3 Funkcionalna (Komunikaciona) razina

Za razmatranje funkcioniranja studentskog slenga u komunikacionoj sredini studenata FF UBL, odnosno studenata UBL, koristio sam sve osnovne metode-opservaciju, razgovor i upitnik.

Najprije, nameće se pitanje šta misle studenti o studentskom slengu - kakav je njihov stav prema njemu. Upitnici pružaju odgovor na ovo pitanje.

46 (od cjelokupnog broja 68) studenata misli da studentski sleng postoji, 16 misli da ne postoji i 5 studenata ostavilo je mjesto nepopunjeno (od njih 2 studenta su ipak navela riječi slenga). Dalje, 36 studenata izjasnilo se da koriste riječi slenga, 7 studenata ih ne koristi, dok je 25 studenata ostavilo mjesto nepopunjeno, ali od njih 9 je ipak navelo riječi slenga. Pretpostavljam da oni često nisu tačno shvatili pitanje ili su ga preskočili i nastavili su popunjavati dalje. Takođe sam zapazio da ponekad navedu da po njima sleng ne postoji, ali onda dok razgovaramo u neformalnom okruženju ti izrazi se od njih čuju. Štoviše, neki studenti čuju prvi put za 'sleng'. Ipak, izgleda da je većini studenata sleng familijaran, upoznati su s pojavom slenga i koriste ga. Procentualno, to izgleda ovako: 67,6% studenata (70,6% FF UBL i 64,7% ostalih fakulteta UBL) smatra da studentski sleng postoji. Konačno, broj studenata koji su naveli riječi slenga (bez obzira na njihovo mišljenje o postojanju / nepostojanju slenga) je: 23 (FF UBL), 21 (ostalo UBL), 44 (ukupno)-tj.64,7% studenata, možemo onda zaključiti da je približno 2/3 svih studenata navelo izraze, koji po njima pripadaju studentskom slengu. Upitnik je dao odgovor na ovo osnovno sociolingvističko pitanje.

Kada je već odgovor na osnovno pitanje pružen, predlažem da bi se jedinice slenga iz gledišta funkcionisanja mogle razvrstati prema slijedećim kriterijumima:

3.3.1 Funkcionisanje prema formi korištenja

Sleng kao i svaki drugi idiom može da se pojavljuje i u usmenoj (oralnoj) i u pisanoj (grafičkoj) formi. Iako ima izuzetaka (npr. pozz=pozdrav, samo u pismu) sleng se uopšteno pojavljuje više u usmenoj komunikaciji nego u pismenom obliku. Ovu opštu činjenicu potvrdili su upitnici za istraživanje studentskog slenga u Banjoj Luci gdje tekst (na jednu od tema prema slobodnom izboru) ne sadrži puno riječi slenga. Dobro je da je tekst prilično objektivan, studenti se nisu trudili da uključe što više izraza slenga, nego su pisali onako kako se prirodno izražavaju. Možda je razlog što nisu bili dovoljno opušteni, jer kada čovjek pristupa pismenom zadatku, uozbilji se, situacija je formalnija nego npr. konverzacija sa kolegama sa fakulteta u kafiću. Ipak, u tekstu su se zatekle poneke slengovske jedinice.

Najčešća je naravno 'fax', odnosno 'faks' (npr. odlazim na fax, jesu li vježbe na pravnom fax-u, prvi dan na faksu, odlazak do faxes). Onda slijede drugi izrazi: čekanje busa, surfam internetom, u kasarni, odem sa frendicama na kafu, čim smo ušli u štos, od učenja iliti štrebanja, nekad padnem diktat nekad gramatiku, idem s prijemnog, sve je bilo u najboljem redu-klasno, jasno, efikasno, da bi 'napunila baterije', ispit se zove 'čistilište'. Ove riječi, odnosno frazemi, pojavljuju se u tekstu samo 13 studenata, tekst većine studenata ne sadrži riječi slenga.

Jedan student (PMF-fizika, Šipovo) je shvatio ovo pitanje na svoj način i napisao je sastav na temu Moj prvi dan na fakultetu sav u slengu: "Dodem ja ono čova, buraz, kaže ono, profan, šatro šef katedre ono glavni lafo manga za fiziku, gdje ste vi juče, ono to, kažemo mojne gdje ste, nerise, kamo ti raspored, kaže aj'zdravo raspored, dovucite guzove, idete na predavanja, šatro vi kraljevi neki. Ja reko raspored ti je ispala lave, mora se mjenjat i profovi kasnije vele neće momak daleko dogurat, posvađa se sa šefom prvi dan, a ono to evo ja živ i zdrav dan današnji i ubi ih u zdrav mozak."

Uz ovaj originalan opis jedne situacije na fakultetu možda samo kratko tumačenje. Uz korištenje učestalih riječi slenga (tipa buraz, čova, prof/profan, itd.) on koristi i druge riječi, npr. šatro i lafo (u značenju 'kao'), manga (šef). Prisutan je i šatrovački (mojne-nemoj, nerise-neseri), potštapalica 'ono', ekspresivni izrazi (dovucite guzove-dodite, dogurat-doći na više godine studija) i drugi izrazi.

Slučaj kada student napiše sastav sav na slengu jeste izuzetak. Znači, sleng se češće čuje, nego da se vidi u pismenoj formi. Ovo je osnovna osobina slenga (studentskog i slenga uopšte), koja je bila potvrđena istraživanjem.

3.3.2 Funkcionisanje prema sredini korištenja

Iako u upitniku za studente na UBL nije bilo uključeno pitanje za mišljenje o utjecaju na njihov govor, mogu da se složim sa rezultatima anketa na jednom drugom univerzitetu u drugom gradu²¹², prema kojima se većina studenata izrazila da na njihov govor najviše utječe sredina/okolina/društvo uopšteno rečeno, kada se to konkretno izrazi to su njihovi roditelji i

²¹² Vidović 1993: 38-42

njihovi vršnjaci. Sredina je, znači, važna. Da bi se opisala sredina potrebno je odgovoriti na pitanja: Gdje? Sa kim? Zašto? Drugačije je jezičko ponašanje studenta kod profesora na ispitu, a drugačije se izražava kada je sa ostalim studentima u kafiću. Upravo tamo, u kafiću²¹³ ili na ulici/na hodnicima fakulteta/u menzi/u studentskom domu/u autobusu, se studenti opuštaju i služe se svojim slengom. U opservaciji je bilo jasno da studenti, kao interesna grupa, ne koriste sleng da bi stvorili jednu zatvorenu grupu, da ne bi drugi ljudi razumjeli šta govore, nego su glavni motivi korištenja jedinica slenga društveni motivi, tipični za sredinu mladih ljudi: moda (npr. Ti nisi in. On je cool.), ekonomičnost (Čekam na bus. Uključim komp. Idem na faks), ekspresivnost (npr. Skroz sam se isfurao. Dobio sam šestak.). Studenti koriste riječi slenga kada se nalaze sa ostalim studentima koji razumiju njihove probleme i sa kojima mogu da podjele radosti i brige studija. Naravno, jedan student se kreće u većem broju sredina, tako da se ne koristi isključivo slengom koji je vezan za studij.

3.3.3 Funkcionisanje prema čestoci korištenja

Upitnici daju ograničen odgovor na ovo pitanje, najčešći izrazi u njima navedeni (a ne najkorišteniji) su: faks/fax (33), prof/profa/profan (22), studenjak (6), cener (6), puškica (6), isfurati/isfurati se/isfur (5), štrebati/štreber/štrebanje (5), smor/smaranje (5), starci/stara/stari (4), (s)kontati (4), cool/kul (4), okinava/okino (4), buraz (3), čova (2), fazon (2), gajba (2), itd.

Pitanje čestote upotrebe jedinica slenga je vrlo složeno. Naime, bukvalno to bi zahtjevalo da istraživač bude na oprezu cijelo vrijeme i da zapisuje sve što čuje, 24 sati na dan. I još bolje: da snima sve konverzacije studenata. Međutim, to nije realno i tako je pitanje čestote upotrebe pojedinih izraza slenga pitanje prilično relativno = što mi se čini da se puno koristi. Prema tome najčešći izrazi bi bili: buraz, fazon, faks, kontati. Često se čuju riječi: ekstra, fora, super, pare, lova, trznuti, isfurati, riba...frazemi kao što su npr. ganjati ispit ili dobiti šipak.

Na ovom planu treba primjetiti da dolazi do sinonimije koja je jako česta, tako da se neki od semena koriste često samo u drugom obliku. To su npr. riječi za: oslovljavanje (buraz, caru, kralju, legendo, risu, šahu), čovjek (čova, lik, tip), sposoban čovjek (faca, frajer, maher)

²¹³ U slučaju FF UBL studenti se najviše okupljaju u ovim kafićima: studentski bife u glavnoj zgradi Filozofskog fakulteta, bife u drugoj zgradi u Kampusu, kafić Desetka ili drugi obližnji kafići.

odlično (extra, fora, gotiva, super, vrh, zakon), pobjeći (naguliti, paliti, kidati); sinonimija cigla/stojanka, kontati/kapirati, cimnuti/trznuti, itd. S druge strane, pronađen je i primjer homonimije kada izraz 'cener' prima dva značenja: 1.ocjena deset, 2.deset konvertibilnih maraka.

3.3.4 Funkcionisanje prema užoj / široj upotrebi izraza

Drugo sporno pitanje je problem svrstanja jedinice slenga u određenu kategoriju. Gore u klasifikaciji slenga prema oblastima je već objašnjeno da studentski sleng, tj. sleng studenata, sadrži ne samo izraze vezane neposredno za studij, nego i izraze opšteg-šireg slenga. Studentski sleng ne može da stoji sam po sebi. Prepliće se sa standardnim jezikom, dijalektom, drugim slengovima, šatrovačkim govorom, vulgarizmima koji pripadaju opštoj leksici govornog jezika, itd. Naime, neke riječi prelaze okvir svoje domene i više nije sasvim jasno da li se radi o dijalektizmu, o izrazu samo studentskog slenga, drugog slenga ili opšteg slenga - sa tim je povezano i pitanje postojanja razgovornog jezika.

Ne bih se suviše upuštao u detalje, samo ću se zadržati na par izraza koje navodim kao primjer. Neke od tih izraza, naveli su studenti u upitnik kao 'sleng':

Npr. dijalektizmi koje neki smatraju dijelom slenga, stoga ih ovdje navodim, iako ih nisam svrstao u glavni popis jedinica slenga. To su: 'aj (hajde), bjež (bježi), đe's (gdje ćeš), ho's (hoćeš), koliko (koliko), nemoš (ne možeš), ša ima (šta ima). Sa njima su povezani orijentalizmi, turcizmi i utjecaj seljačkog govora: ba / bolan, bona (oslovljavanje), buraz (brat), nije mi nafaka (nije mi suđeno), šiz (ludilo), pošiziti (poludjeti), vako, nako, ovdj, tude, odavden, dodavden, ondak (ovako, onako, ovdje, tu, odavde, ovamo, onda).

Neke riječi su vrlo raširene, pripadaju opštem slengu kojim se govori u banjalučkoj regiji (npr.buraz), u Bosni (npr.kontati), na širem području srpsko-hrvatskog jezičkog prostora: npr. faks, fazon, fora, itd.

Pojedini izrazi mogli bi pripadati slengu kriminalaca ili narkomana, npr. 100 maraka=cigla, novac=pare/lova, alkohol=cuga, veća konzumacija alkohola=oblokavanje, marihuana=gudra/vutra/trava, šef=majka/manga. Javlja se i šatra (npr. vozdra, vopi, krema).

Drugi izrazi tematski se bave odnosom momaka i djevojaka i zabavljanjem: zgodan momak=frajer, djevojka=riba/koka, dobro obučan momak=šminker, djevojka u skupoj odjeći sa mnogo karmina=fenseruša, djevojka koju momak izdržava=sponzoruša, ružna djevojka=dreš, djevojka sa velikim grudima=načitana, koncepcija=pristup djevojkama, pričati nekom sa ciljem da se upoznate=startovati, šetnja=đir, izlazak=dejt, osvajati djevojku=bariti/muvati, zavesti momka/djevojku=smotati, imati seksualni odnos s djevojkom=mlatnuti koku/opaliti ribu, prekinuti vezu=korporati/dobiti korpu/bananu.

Ovdje se nalaze i internacionalizmi, riječi koje iz stranih jezika. To su riječi u izvornom obliku, npr. kul, ful, bend, peh, fax (promjena značenja), dejt, bed, itd. U sms koji studenti pišu stoji: 'ovaj week' (student učiteljskog), 'ja sam sutra frei'/'možemo pomjeriti naš Treffen u 12' (student germanistike). Potom ima skraćenih izraza kao bus, net, komp; riječi prilagođenih, npr. cener, faca, bedak, šuze; opšte riječi iz drugih jezika koje se mogu, ali ne moraju smatrati slengom: in, out, ok, super, ekstra.

Sve to zajedno stvara opšti sleng u Banjoj Luci, uglavnom sleng mladih kojim se služe i studenti FF UBL, odnosno UBL. Funkcioniranje njihovog studentskog slenga ne stoji odvojeno od šireg okvira.

4. Zaključci analize

Vidi se da je jezička situacija u Banjoj Luci i jezička situacija tamošnjih studenata vrlo složena. Ovo je potvrđeno na osnovu navedenih podataka iz područja istorije, obrazovanja i konačno-lingvistike. Na jezičku situaciju u Banjoj Luci uopšte i na govor studenata na FF UBL utjecali su i utječu raznovrsni 1) vanjezički i 2) jezički determinanti. Od vanjezičkih elementata to su demografski i politički faktori, ekonomski i socijalni, te kulturni faktori. Od jezičkih to su: standardni idiomi, dijalekti, sociolekti i idiolekti, te strani jezici. Sažeto navodim glavne konkretne zaključke:

Potvrđena je pretpostavka da je većina studenata srpske nacionalnosti kao ishod političkih, istorijskih i demografskih zbivanja. Ovo se neposredno odnosi na odabir standardnog jezika. Iako na UBL postoje službeno sva tri konstitutivna jezika, srpski standardni jezik je, sem izuzetaka, glavni jezik službene komunikacije. U Banjoj Luci danas igra najglavniju ulogu srpski standardni jezik ijekavskog izgovora, iako nije isključen i direktan utjecaj ekavskog (npr. putem novina). U manjoj mjeri oblikuje govor studenata i zakonom propisan bosanski i hrvatski jezik (npr. putem televizije). Radi se više o sociolingvističkom pitanju, jer govornici u svakodnevnoj situaciji ne čuvaju strogo ni jedan od ovih standarda, ovi standardi vrše više simboličku funkciju. Potvrđeno je da istočnohercegovački dijalekt (većinom zapadnobosanske provenijencije) ima utjecaj na jezičko izražavanje studenata. Utjecaj, odnosno udio, na formiranje studentskog izražavanja imaju drugi slengovi i tzv. 'opšti' sleng. Studentski sleng ne stoji sam po sebi, udio jedinica slenga koje su semantički vezane samo za studij bio je kod upitnika 1/3 i kod opservacije 1/5. Takođe, u istraživanju zabilježeni su bili i poneki idiolektizmi. Neki od njih nastaju kao jezička igra, drugi nastaju pod utjecajem psiholingvističkih faktora koji su povezani sa ekonomskim i socijalnim faktorima, npr. sa lošom organizacijskom i finansijskom situacijom na fakultetu i slabom šansom zapošljenja nakon završetka studija. Kod nastanka slengizama igraju važnu ulogu strani jezici. Najviše utječe engleski i njemački, opet ponajviše putem medija (filmovi, TV emisije, internet).

U ovom radu koji opisuje stanje slenga na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci, odnosno i na drugim fakultetima UBL, navedene su jedinice slenga koje su dobivene

sociolingvističkim istraživanjem u kojem su bile iskorištene prije svega ove metode: upitnik, opservacija, razgovor. Istraživanje studentskog slenga ne samo da je dalo spisak korištenih izraza, nego je pružilo uvid u funkcioniranje studentskog slenga u banjalučkoj sredini. Zaključujem da studentski sleng na Filozofskom fakultetu, kao i na UBL uopšteno, postoji. Studentski sleng na Univerzitetu u Banjoj Luci prilično je ujednačen. Dalje zaključujem da on ispunjava opšte karakteristike studentskog slenga i slenga uopšte, npr. da se ističe velikom ekspresivnošću i asocijativnošću. Od sljedećih karakteristika važna je ona da studentski sleng ne stoji sam po sebi, nego se podudara sa drugim slengovima, odnosno sa opštim slengom. Dokazano je da ovo važi i za sleng banjalučkih studenata, što pokazuje spisak pronađenih slengizama koji je iz tog razloga podijeljen na dva dijela: 1) Studentski sleng u užem smislu i 2) Studentski sleng u širem smislu. Sleng banjalučkih studenata je prilično bogat, ali ne može se reći da se ističe nerazumljivošću za nestudente ili suvišnom udaljenošću od standarda, potrebno je malo kopati kako bi se taj sleng otkrio.

Na kraju razmatranja studentskog slenga na leksikalnoj i komunikacionoj razini potrebno je pokušati odgovoriti na dva neizbježna pitanja koja se pojavljuju u vezi sa zaključkom ovoga rada:

1) Može li se zaključiti da postoje razlike u slengu između studenata pojedinih odsjeka na FF UBL, upotrebljava li se jedan oblik slenga samo u određenoj skupini?

Da se nađe ozbiljan odgovor na ovo pitanje, bilo bi potrebno napraviti jedno posebno istraživanje razlika između npr. studenata na Odsjeku za engleski jezik i književnost i studenata na Odsjeku za njemački jezik i književnost. U ovom radu bila su uključena 34 studenta sa raznih odsjeka Filozofskog fakulteta, te je na osnovu ovog uzorka teško doći do konkretnog zaključka, ali čini se, na osnovu ovog limitiranog broja respondenata, da je studentski sleng na FF UBL prilično ujednačen i da ne postoje bitne razlike.

2) Može li se zaključiti da postoje razlike između slenga studenata na pojedinim fakultetima Univerziteta u Banjoj Luci?

Prvo treba da napomenem da bi za jednu kompletnu uporednu analizu govora studenata, u kojoj bi se preciznije saznalo za razlike između studenata pojedinih fakulteta, trebalo obraditi više upitnika, optimalan broj bi bio 200-300, uzimajući u istraživanje studente svih fakulteta UBL procentualno umjereno prema njihovom broju na tim fakultetima.

S obzirom da se ovo istraživanje služi sa 34 upitnika od studenata sa samo nekih od fakulteta UBL, potrebno je zaključcima oprezno pristupati. Upoređujući podatke iz istraživanja slenga studenata Filozofskog fakulteta i studenata drugih fakulteta UBL dolazim do sljedećeg zaključka: većina izraza, koje su studenti često navodili, podudara se na oba spiska slengizama. Npr. cener (2 studenta Filozofskog f. + 4 studenta ostalih fakulteta), cool/kul (3+1), faks/fax (17+16), isfur/-ati/-avanje.. (2+5), profa (13+6), puškica (4+2), štrebati/-er/-nje (3+2). Ima više izraza koje su naveli studenti iz obje grupe (npr. buraz, komp, kontati, smor, itd.), takođe studenti se slažu da koriste šatru (npr.mojne) i skraćivanje sintagmi na jednu riječ (npr.studentska umjesto studentska služba)

Od gore navedenog mogu oprezno uopštiti kako otprilike izgleda leksika studentskog slenga na Univerzitetu u Banjoj Luci. Zaključujem da je osnova slenga, tj.najkorištenije riječi, poznata svim studentima UBL otprilike podjednako. Naravno, ne koriste svi studenti sasvim isti oblik slenga, postoje i individualizmi, ali studentski sleng na UBL je većinom ujednačen. Ističe se ekspresivnošću, velikom asocijativnošću, komunikacijskom funkcionalnošću i činjenicom da ne može da stoji sam po sebi. Studentski sleng u Banjoj Luci je bogat i zanimljiv, trebala bi jedna obuhvatnija studija da se uđe dublje u ovu problematiku.

Za kraj dobro je zapitati se za razvojne tendencije slenga u Banjoj Luci. Sve u svemu jedinice slenga se susreću sa dvije mogućnosti: „Neke riječi s vremenom prestaju biti žargonizmi. To znači da su se aktivno uklopile u razgovorni stil standardnog jezika svojom prepoznatljivošću velikoj većini neke govorne zajednice ili su nestali zbog svoje neprihvaćenosti, prevelike individualizacije u tvorbi ili neasocijativnosti.“²¹⁴ Treća mogućnost je da ove riječi opstanu kao slengizmi i budu preuzete od strane nove generacije. Takvih riječi je malo, jer je sleng dosta promjenljiv. Tako će i opis slenga na Univerzitetu u Banjoj Luci u mom radu vremenom uskoro zastarjeti. Ipak pisanjem ovog rada pružio sam uvid u jezičku situaciju u studentskoj sredini u Banjoj Luci akademske godine 2007/08.

Svjestan sam da s obzirom na ograničen karakter ovog rada i na prilično kratak boravak među studentima u Banjoj Luci (svega dva i pol mjeseca) nisam bio sposoban da opišem sve karakteristike i funkcije današnjeg studentskog slenga na Filozofskom fakultetu na UBL, kamoli na Univerzitetu u Banjoj Luci kao cjelini. Mojim istraživanjem uspostavljena je određena baza za daljnju analizu studentskog slenga u Banjoj Luci.

²¹⁴ Kovačević 2001: 381

Resumé

Má diplomová práce se zabývá problematikou jazykové situace v Banja Luce a především popisem současného studentského slengu na Univerzitě v Banja Luce se zaměřením na Filozofickou fakultu. Jazykové chování místních studentů je ovlivněno činiteli 1) jazykovými (spisovný jazyk, dialekt, sociolekt, idiolekt, cizí jazyk) a 2) mimojazykovými (demografickými, ekonomickými, sociálními a kulturními). Práci na terénu v Banja Luce byly pomocí dotazníku, pozorování, rozhovoru a dalších sociolingvistických metod získány slengové jednotky, které byly roztrženy podle určených kritérií. Studentský sleng v Banja Luce byl zkoumán na dvou rovinách: lexikální a funkční (komunikativní). Tato práce poskytlá vhlad do jazykové situace ve studentském prostředí Univerzity v Banja Luce ve školním roce 2007/08. Tímto je položen určitý základ pro možný budoucí výzkum banjaluckých sociolektů.

My thesis deals with the problems of language situation in Banja Luka and the most of all with the describing of contemporary student slang at University of Banja Luka with focus on Philosophical Faculty. Language behavior of local students is infuenced by the following factors: 1) language factors (standard language, dialect, sociolect, idiolect, foreign language), 2) non-language factors (demographical, economical, social and cultural). During the research stay in Banja Luka slang units were gathered by the means of questionnaire, observation, interview and other sociolinguistical methods. The slang units were sorted according to the determined criteria. There were two levels on which student slang in Banja Luka was being studied: lexical level and functional (communicative) level. This thesis has offered insight into the language situation in the student surroundings of University in Banja Luka in the academical year 2007/08. By this work a certain foundation for possible future research of Banja Luka sociolects is given.

5. Izvori

A. Publikacije

- Andrić, D.: *Dvosmerni rečnik žargona*. Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1976.
- Anić, V.: *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber, Zagreb, 1991.
- Anić, V.: *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber, Zagreb, 2004.
- Bachmannová, J. et al.: *Encyklopedický slovník češtiny*. Lidové noviny, Praha, 2002.
- Barić, E. et al.: *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Školska knjiga, Zagreb, 1990.
- Brborić, B.: *Predistorija i sociolingvistički aspekti*. In: Najnowsze dzieje języków słowiańskich-Srpski jezik. Uniwersytet Opolski-Institut Filologii Polskiej, Opole, 1996.
- Bugarski, R.: *Jezik i kultura*. Biblioteka XX vek, Beograd, 2005.
- Bugarski, R.: *Jezik u društvu*. Čigoja štampa, Beograd, 2004.
- Bugarski, R.: *Lica jezika*. Biblioteka XX vek, Beograd, 2001.
- Bugarski, R.: *Nova lica jezika*. Biblioteka XX vek, Beograd, 2002.
- Bugarski, R.: *Žargon*. Biblioteka XX vek, Beograd, 2003.
- Bujičić, D.: *Rečnik (i)jekavizama srpskog jezika*. CID, Podgorica, 2000.
- Crystal, D.: *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Nolit, Beograd, 1988.
- Ćupić, D.: *Dijalekti*. In: Najnowsze dzieje języków słowiańskich-Srpski jezik. Uniwersytet Opolski-Institut Filologii Polskiej, Opole, 1996.
- Dalmacija, S.: *Rječnik govora Potkozarja*. Glas srpski-grafika, Banja Luka, 2004.
- Dešić, M.: *Pravopis srpskog jezika-školsko izdanje*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Srpsko Sarajevo, 2002.
- Dešić, M.: *Srpski književni jezik poslije raspada srpskohrvatske jezičke zajednice*. In: Nikčević, V. P.: Jezici kao kulturni identiteti na području bivšega srpskohrvatskog ili hrvatskosrpskog jezika. In: Crnogorski PEN Centar, Cetinje, 1998.
- Dešić, M.: *Zapadnobosanski ijekavski govori*. Institut za srpskohrvatski jezik, Beograd, 1976.
- Disman, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Karolinum, Praha, 2000.
- Domović, Ž. et al.: *Rječnik stranih riječi*. Evro, Beograd, 2001.
- Džaja, M.: *Banja Luka u putopisima i zapisima*. NP Glas, Banja Luka, 1962.
- Ferguson, Ch.A.: *Language Structure and Language Use*, Stanford, 1971.
- Gerzić, B.: *Rečnik savremenog beogradskog žargona*. Istar, Beograd, 2002.

- Gladkova, H.: *Co je popisování? Strukturní a sociolingvistická charakteristika pohybu od substandardních útvarů ke standardním útvarům jazyka*. Praha, 2004.
- Gladkova, H.: *Vzestup a krize symbolických funkcí slovanských standardních jazyků*. Praha, 2006.
- Gumperz, J.J.: *Typy jazykových obščestv*. In: *Novije v lingvistike*, Moskva, 1975.
- Halilović, S.: *Bosanski govori i pismo*. In: *Crnogorski PEN Centar*, Cetinje, 1998.
- Havránek, B. et al.: *Slovník spisovného jazyka českého*. Akademia, Praha, 1971.
- Hladký, L.: *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova Univerzita v Brně, Brno, 2005.
- Hlebec, B.: *Englesko-srpski, srpsko-engleski rečnik slenga*. Beogradska knjiga, Beograd, 2004.
- Hubáček, J.: *O českých slanzích*. Profil, Ostrava, 1981.
- Hugo, J. et al.: *Slovník nespisovné češtiny*. Maxdorf, Praha, 2006.
- Imami, P.: *Beogradski frajerski rečnik*. NNK International., Beograd, 2000.
- Ivić, P.: *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika-uvod u štokavsko narečje*. Matica srpska, Novi Sad, 1985.
- Ivić, P.: *Srpskohrvatski dijalekti-njihova struktura i razvoj*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stankovića, Sremski Karlovci-Novi Sad, 1994.
- Jahić, Dž. et al.: *Gramatika bosanskoga jezika*. Dom štampe, Zenica, 2000.
- Jedlička, A.: *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Universita Karlova, Praha, 1974.
- Kellner, A.: *Úvod do dialektologie*. SPN, Praha, 1954.
- Kimáková, B.: *Prípad jazykovej politiky v Bosne a Hercegovine*. Praha, 2006.
- Klajn, I.: *Leksika*. In: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich-Srpski jezik*. Uniwersytet Opolski-Institut Filologii Polskiej, Opole, 1996.
- Klimeš, L.: *Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České republice a ve Slovensku v letech 1920-1996*. Západočeská univerzita, Plzeň, 1997.
- Kosanović, M.-M.: *O slovenskoj žargonskoj leksici učenika i studenata*. In: *Slavistika VIII*, Beograd, 2004.
- Kovačević, B.: *Hrvatski žargon i hrvatski žargoni*. In: *Rasprave za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. Knj.27, Zagreb, 2001.
- Latinović, G.: *Nastava istorije u dejtonskoj Bosni i Hercegovini*. In: *BUM*. br.40, SSUBL, Banja Luka, 01/2002.
- Lisac, J.: *Štokavski i torlački idiomi Hrvata*. In: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich-Hrvatski jezik*. Uniwersytet Opolski-Institut Filologii Polskiej, Opole, 1998.
- Marinković, Z.: *Demografski problemi procesa izbjeglištva u Republici Srpskoj*. Geografsko društvo Republike Srpske, Banja Luka, 2005.
- Marković, J.: *Žargon kao izraz učeničke kreativnosti*. In: *Godišnjak za srpski jezik i književnost*. XIV. br.7. Niš, 2003.
- Mikić, Đ.: *Banjaluka-Kultura građanskog društva*. Institut za istoriju, Banja Luka, 2004.
- Milanović, A.: *Kratka istorija srpskog književnog jezika*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2004.

- Milošević, M.: *Gramatika srpskog jezika*. Draganić, Beograd, 2003.
- Monnesland, S.: *Od zajedničkog standarda do trostrane situacije*. In: Jezik u Bosni i Hercegovini. Sarajevo, Institut za jezik, Oslo, Institut za istočnoevropske i orijentalne studije, 2005.
- Moskovljević, M.: *Rečnik savremenog srpskog književnog jezika s jezičkim savjetnikom*. Gutenbergova galaksija, Beograd, 2000.
- Nikač, B. Đ.: *Jezici i pisma u ustavima i statutima jugoslovenskih zemalja*. In: Crnogorski PEN Centar, Cetinje, 1998.
- Nacionalni sastav stanovništva SFR Jugoslavije po naseljima i opštinama. Knjiga I-*Popis stanovništva, domaćinstva i stanova u 1981. godini*. Savezni zavod za statistiku, Savremena administracija, Beograd, 1991.
- Nehring G.-D.: *Studien zur Neubegründung von Standardsprachen nach 1850 am Beispiel: Bosnien-Herzegowina und Albanien*. Berlin, 1999.
- Nekvapil, J.: *On the Communicative Approach to the Study of Slang*. In: Chloupek, J., Nekvapil, J.: Reader in Czech Sociolinguistics. Academia, Praha, 1986.
- Okuka, M., Šoš, M.: *Bosna i Hercegovina prije 100 godina u riječi i slici*. Wings of Hope Sarajevo - München, 1999.
- Peco, A.: *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*. Naučna knjiga, Beograd, 1989.
- Petranović, B., Zečević, M.: *Jugoslavija 1918-1988 tematska zbirka dokumenata*, Rad, Beograd, 1988.
- Petrov, A., Matić, B.: *Studentský slang-rozdily a podobnosti mezi srbským a českým studentským slangem*. In: Studia balcanica Bohemo-slovaca VI. Brno, 2006.
- Radovanović, M.: *Sociolingvistika*. Izdavačka knjižica Z. Stankovića, Sremski Karlovci-Novi Sad, 2003.
- Sabljak, T.: *Rječnik šatrovačkog govora*. Globus, Zagreb, 1981.
- Saračević, N.: *Rječnik sarajevskog žargona*. Izdavačka kuća Vrijeme, Zenica, 2003.
- Simeon, R.: *Enciklopedijski rječnik lingvističkog nazivlja*. Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- Stanojčić, Ž., Popović, Lj.: *Gramatika srpskog jezika*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2004.
- Stevanović, M. et al.: *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, knjiga IV. SANU, Beograd, 1966.
- Stevanović, M. et al.: *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*. Matica srpska–Matica hrvatska, Novi Sad–Zagreb, 1967-1976.
- Straková, V.: *Sofijský studentský slang*. In: Na východ 4/2001.
- Šipka, D.: *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Matica srpska, Novi Sad, 1998.
- Šipka, M.: *Standardni jezik i nacionalni odnosi u Bosni i Hercegovini (1850–2000)–dokumenti*. Institut za jezik, Sarajevo, 2001.
- Škiljan, D.: *Javni jezik*. Biblioteka XX vek, Beograd, 1998.
- Škiljan, D.: *Jezička politika*. Naprijed, Zagreb, 1988.
- Škiljan, D.: *Pogled u lingvistiku*. Školska knjiga, Zagreb, 1980.
- Švejcer, A.D., Nikolskij, L.B.: *Úvod do sociolingvistiky*. Svoboda, Praha, 1983.

Tomaš, R. i kol.: *Nezaposleni-resurs ili socijalni problem?* Ekonomski fakultet UBL, Banja Luka, 2004.

Vajzović, H.: *Savremena jezička situacija-komunikativna i simbolička funkcija jezika*. In: Jezik u Bosni i Hercegovini. Sarajevo, Institut za jezik, Oslo, Institut za istočnoevropske i orijentalne studije, 2005.

Veselá, J.: *Sociologický výzkum a jeho metody*. Univerzita Pardubice, Pardubice, 2006.

Vidović, R.: *Prilog poznavanju splitskoga studentskoga vernakulara*. In: Čakavska rič. Knj.21. Split, 1993.

Zarębina, M.: *Oryginalność czy wulgarność? (O slangu studenckim)*. In: Język w przeszerzeni społecznej. Uniwersytet Opolski, Opole, 2002.

Zich, F.: *Sociologický výzkum*. Svoboda, Praha, 1976.

B. Internetski i drugi izvori

<http://www.banjaluka-tourism.com>

<http://www.banjalukalive.com>

<http://www.state.gov>

<http://www.oscebih.org>

<http://www.unhcr.org>

<http://www.unhcr.ba>

<http://www.aimpress.ch>

<http://www.world-gazetteer.com>

<http://hdr.undp.org>

<http://www.fzs.ba>

<http://www.bosna.unas.cz>

<http://www.wikipedia.org>

<http://www.vladars.net>

<http://www.fbihvlada.gov.ba>

<http://www.parlament.ba>

<http://www.skupstina.cg.yu>

<http://www.gom.cg.yu>

<http://www.srbija.sr.gov.yu>

<http://www.vlada.hr>

<http://www.uni.bl.ac.yu>

<http://soff.rs.ba>

<http://www.bum.bl.ac.yu>

<http://www.unmo.ba>

<http://www.sve-mo.ba>

<http://www.unssa.rs.ba>

<http://www.unsa.ba>

<http://www.univerzitetps.com>

<http://www.see-educoop.net>

<http://forum.blic.net>

<http://www.srpskaonline.com>

<http://www.cra.ba>

<http://www.rzs.rs.ba>

<http://www.vzs.ba>

<http://www.mib.ba>

<http://www.yumreza.org.yu>

<http://www.nezavisne.com>

<http://www.glassrpske.com>

<http://www.slobodnaevropa.org>

Gradska uprava Banja Luka, Odjeljenje za društvene djelatnosti, g-đa Lj. Radovanović, 24.11.2006.

Rektorat UBL: Statut Univerziteta u Banjoj Luci. 20.6.2007.

Republički zavod za statistiku, direktor S. Šobot, zahtjev od 16.11.2006. pod brojem 2359/06

Republički zavod za statistiku, direktor S. Šobot, zahtjev od 16.10.2007. pod brojem 2024/07

Studentska služba FF UBL: 'Pregled broja studenata na Filozofskom fakultetu u Banjoj Luci' (15.10.2007.)